

memo

Časopis pro orální historii / Oral History Journal

2016 / 1

REDAKČNÍ ÚVODNÍK / EDITORIAL COMMENT

Co přinesla první polovina roku 2016

Marie Fritzová

V první polovině roku 2016 se časopis MEMO dočkal několika změn, které mají vést především k jeho zkvalitnění. Kromě dílčích úprav, týkající se požadavků na samotné články, byl rozšířen okruh témat, se kterými se studenti a vědečtí pracovníci mohou zapojit do jeho tvorby. Časopis nyní vítá témata věnující se nejen orální historii, ale také soudobým dějinám či antropologickým a sociologickým studiím, které využívají metody orální historie. Těšíme se především na studie a odborné články od vás mladých akademických pracovníků a pracovníc, ale také od vás studentů a studentek historie, antropologie či sociologie.

Také naše výzkumné středisko SOHI rozšířilo svoje pole působnosti a již druhým rokem naplňuje své pedagogické poslání prostřednictvím celoroční soutěže pro druhý stupeň základních škol a osmiletých gymnázií v Plzeňském kraji. II. ročník soutěže SOHI byl letos navíc podporován statutárním městem Plzeň a tak se podařilo propojit vědeckou sféru s veřejným prostorem. Letošní ročník soutěže nesl název: „*Příběh významného rodáka nebo zajímavé osobnosti žijící v našem městě/obci*“. Sešlo se několik desítek velice zajímavých prací z osmi různých škol Plzeňského kraje. Více se o II. ročníku soutěže můžete dozvědět v sekci věnované aktuálním zprávám. Naše výzkumné středisko SOHI navíc od května letošního roku spustilo nové internetové stránky, které můžete navštívit na adrese: <http://www.sohi.maweb.eu/>. Zde také naleznete veškerá dosud vydaná čísla časopisu MEMO a další aktuality.

V aktuálním čísle MEMO 1/2016 se kromě zajímavých studií od doktorandky Klary Kohoutové, která působí na Spoločenskovednom ústave Centra spoločenských a psychologických vied SAV v Košicích, doktoranda Martina

Flosmana, který působí na Fakultě filozofické v Ústí nad Labem a mého příspěvku, dozvíte celou řadu aktualit z dění v oblasti orální historie, průběh i foto z nedávno konaných konferencí a také zajímavý rozhovor s profesorkou Danuší Bělohávkovou, významnou pedagožkou, didaktičkou a společensko-kulturní osobností města Plzně. Děkujeme za vaši přízeň a případnou spolupráci na tvorbě dalších čísel našeho katedrálního časopisu.

STUDIE/STUDIES

Listopad 1989 očima Slováků/November 1989 in view of Slovaks

Klara Kohoutová

Abstrakt

Příspěvek si bere za cíl přiblížit každodennost, pracovní a životní podmínky před listopadem 1989 na východním Slovensku za použití metody orální historie. Hlavní pozornost je přitom věnována samotnému listopadu, jeho průběhu a reflexi na něj. Esej se soustředí na stranu slovenskou, která je nedílnou součástí československých dějin, avšak její prostor je v českém prostředí značně omezen. Výzkum se zabývá vlastními pohledy, názory a postoji Východoslováků na listopad 1989.

Abstract

This contribution tries to approximate everyday life, working and living conditions before 1989 in the eastern Slovakia using oral history method. The main attention is devoted to the events of November 1989, its progression and reflexion. This paper focuses on the Slovak nation, which is an integral part of Czechoslovak history. The research deals with views, opinions and attitudes of Eastern Slovaks in November 1989.

Klíčová slova: Československo, listopad 1989, východní Slovensko, orální historie.

Key Words: Czechoslovakia, November '89, Eastern Slovakia, oral history.

Úvod

Listopad 1989 je nesporně velkým historickým mezníkem soudobých dějin, který obnovil svobodu slova, vyjadřování a také přinesl do Československa pluralitu názorů. Jedním z cílů příspěvku je snaha poukázat, že revoluce¹ 1989 v Československu neměla jednotný charakter. Orální historie se pro výzkum listopadových událostí jeví jako nadmíru vhodná, jelikož nám může přiblížit vnímání, podněty a náhledy, které s revolučními dny souvisí.

Pád komunistického režimu představuje jednu ze zásadních událostí moderních slovenských dějin. Listopad 1989 je však velice úzce spojen s událostmi na Národní třídě, které se týkaly české části společnosti. Zatímco v Polsku a Maďarsku proběhlo zhroucení komunistické moci celistvě, v Československu tomu tak nebylo. Jeden z lídrů VPN, Ján Budaj, dříve poznamenal, že Československo bylo jediným státem bývalého Východního bloku, ve kterém proběhly v roce 1989 dvě paralelní revoluce.² Obě byly legitimní, každá měla svého vůdce, svou strategii, svůj název. Nejvíce očividnou distinkcí mezi revolucemi je právě název. Na Slovensku v souvislosti s listopadem 1989 zdomácněl pojem nežná revolúcia. Leč přídavné jméno nežná nevystihuje překlad českého slova sametová. *„Pre udalosti z novembra 1989, ktoré sa diali na Slovensku, sa zaužívalo označenie nežná revolúcia. Slovenský variant normalizácie, nastolený po okupácii Československa vojskami piatich spriateľených armád, sa tiež dá – i keď s veľkou dávkou cynizmu, ktorý bol tomuto slovenskému variantu vlastný – označiť prívlastkom nežná. V Čechách označenie revolúcie slovom sametová malo vyjadrovať diskontinuitu voči tvrdým a bezohľadným*

¹ Dle jakéhokoliv výkladového slovníku je za revoluci pokládána zásadní změna, jež byla vydobyta násilím. Je tedy otázkou, zda listopadové události v Československu z roku 1989 pokládat za revoluci, právě kvůli poklidnému, tedy nenásilnému průběhu. Více viz. OTTO, Jan. Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí. Praha: J. Otto, 1904, díl XXI (R - rozkoš), s. 627, heslo: revoluce. [Online] Dostupné z URL: <<https://archive.org/stream/ottvslovnknauni35ottogoog#page/n684/mode/2up>> [Cit. 2016-03-15].

² JAŠEK, Peter – PODOLEC, Ondrej. Komunistický svet bol svetom pretvárký a dvojítych hodnôt. Rozhovor s tribúnom Nežnej revolúcie Jánom Budajom. *Pamäť národa*, vol. 3, 2014, s. 129.

praktikám normalizácie. Na Slovensku prívlastok nežná vyjadroval v istom zmyslom kontinuitu.“³

Druhou, o to možná více zásadní odlišností je skutečnost, že na Slovensku vzniklo vlastní politické hnutí – Verejnost' proti násiliu (dále VPN). Což v důsledku znamená neexistenci jednotného celostátního československého hnutí. Nicméně i přesto byly v některých slovenských městech založeny pobočky Občanského fóra (dále OF), například v Košicích nebo Banské Bystrici. Obě politická hnutí se utvářela paralelně. Představitelé OF mluvili k lidem z výšky (balkon Melantrichu, Letná), kdežto mluvčí z VPN povětšinou stáli na provizorních pódiích. To je další z mnoha aspektů odlišnosti slovenské cesty. Obě revoluce však spojovaly dva společné rysy – konkrétně jakási sounáležitost probíhající v revolučních dnech a revoluce jakožto vzpoura občanské inteligence, nejednalo se tedy o akci profesionálních revolucionářů.⁴ Nežná revolúcia v roce 1989 také vedla k oživení národnostně-emanipační otázky a ke snaze o konečné vypořádání česko-slovenských vztahů.⁵ V konečném důsledku vedl pád komunistického režimu v Československu k rozdělení společného státu a ke vzniku dvou samostatných států v srdci Evropy.

Orální historie

Cílem této studie je doplnit a rozšířit znalosti o listopadu 1989 prostřednictvím každodenního života, zkušeností a životních příběhů oslovených Slováků. Těžiště tohoto poznání se opírá o rozhovory s pamětníky, které byly vedeny metodou orální historie. Výchozí charakteristikou vybrané metody je vztah mezi tazatelem a narátorem, který do značné míry ovlivňuje otevřenost narátora, ale také uvolněnost

³ ŽIAK, Miloš. *Pád komunizmu na Slovensku a najmä čo sa dialo po ňom*. Vydané vlastním nákladem : 1994, s. 6.

⁴ Například členové VPN si zprvu vůbec nedokázali představit, že zasednou do vlády. JANČÁREK, Petr – SUK, Jiří (ed.). Dokumentární cyklus Labyrintem revoluce. Část třetí: Slovenko, jiná revoluce? Česká televize 2006. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095702390-labyrintem-revoluce/206452801320003/>> [Cit. 2016-03-15].

⁵ „Rozdílly v politické kultúre Čechů a Slováků, které přetrvávaly po 70 let společného státu, nabývaly po listopadu 1989 stále více na významu.“ VODIČKA, Karel. Příčiny rozdělení: souhrnná analýza. In: VODIČKA, Karel (ed.). *Dělení Československa. Deset let poté*. Praha : Volvox Globator, 2003, s. 253.

během rozhovoru.⁶ V rámci široce definovaného tématu byly připraveny dílčí otázky. Ty byly použity v případě, že narátor potřeboval povzbudit ve vyprávění či se odklonil od zkoumaného tématu.

Metoda orální historie má nezastupitelnou roli v bádání takového tématu, jakým je listopad 1989. Důvodem je poměrně malý časový odstup od události, s čímž souvisí limitovanější škála odborné literatury (především na slovenské straně je odborné literatury pomálu) a archivních zdrojů⁷, a taktéž mlžení faktů, ke kterým mnohdy dochází. Obrovskou výhodou této metody je zaměření se na mnohdy opomíjené vrstvy společnosti. To je neobvykle důležité pro pochopení kontextu, v němž obyčejní lidé prožívali rok 1989 a tranzici z totalitního systému na demokratický.

Při vedení rozhovoru byl využit chronologický přístup⁸, který je nejvhodnější zejména s ohledem na různorodost narátorů (věkové rozdíly, gender, profesní diferencovanost atd.). Taktéž bylo zcela nevyhnutelné reflektovat současnou životní a profesní situaci každého narátora, jelikož do značné míry ovlivňuje názory a postoje každého člověka. Navíc nemůžeme říci, že se v roce 1989 zastavil čas, životy narátorů by pak byly vnímány jako ukončené.

O krizi režimu – počátky konce východoevropského impéria

Během 80. let došlo k zásadní geopolitické změně ve střední a východní Evropě. Tato transformace se odrazila obzvláště ve vnitropolitickém vývoji jednotlivých států. Pro komunistický režim byla extrémně náročná léta 1988 a 1989, během nichž se režim

⁶ Důležitou proměnou je vždy vztah mezi tazatelem a narátorem, který je v odborné literatuře popisován jako asymetrický, což je možno chápat jako určitý axiom, který je dán tím, že je rozhovor veden za účelem obohatit se o historické poznatky. Současně se tato asymetrie dá překonat během rozhovoru, a to posílením narátorovi důvěry. In: VANĚK, Miroslav – MŮCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, s. 83.

⁷ Nadto k takto mladým archivním zdrojům se badatel velice těžko dostává kvůli archivnímu zákonu, jelikož archivní přístupnost neboli lhůta je v České republice stanovena na třicet let.

⁸ Chronologický přístup vyprávění v časové posloupnosti je vlastní většině narátorů. In: VANĚK, Miroslav – MŮCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana: *Naslouchat hlasům paměti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, s. 78.

ocitl na samotném úpadku. Klíčovým faktorem pro vývoj v Sovětském svazu a v jeho satelitech se stal nástup Michaila Sergejeviče Gorbačova, který byl nucen pod tlakem rozsáhlé krize realizovat novou politickou linii. Jeho vnitřní reformní politika je známá pod pojmy perestrojka a glasnost'. Ve své zahraniční politice se především snažil zmírnit napětí s USA a nezasahovat do vnitrostátní politiky jednotlivých satelitních států.

V letech 1988 a 1989 došlo v zemích Východního bloku ke stoupající aktivitě nezávislých organizací,⁹ které postupně začaly vytvářet nápor na mocenské složky. Snahou těchto organizací bylo získání sympatií lidí nespokojených s vládnoucími poměry. Nesouhlas a s ním související frustrace byly čím dál tím více zřetelnější. Nadto se dostavily problémy v oblasti ekonomické a plánovaného hospodářství. Klíčovou roli sehrálo Polsko. Právě Poláci byli ti, kteří oslabili celý systém jako první. Přestože mělo Polsko několik tisíc kilometrů dlouhou hranici se Sovětským svazem a bylo strategickou součástí sovětského impéria, žilo tam na 10 000 disidentů a polská katolická církev měla silnou pozici.¹⁰ To jsou dva velice důležité aspekty, které formovaly polskou politickou sféru.

Komunistický režim v Československu se také snažil reagovat na novou politiku Sovětského svazu, avšak tato změna se zprvu projevovala nejvíce v rovině verbální. Od roku 1987 poté začalo docházet k postupným změnám.¹¹ V průběhu let 1987 až 1989 se na Slovensku začal významně aktivizovat veřejný život. Ve druhé

⁹ V Československu fungovalo mnoho nezávislých organizací – jako příklad můžeme uvést Hnutí revoluční mládeže, Chartu 77, Nezávislé mírové sdružení, České děti, Hnutí za občanskou svobodu, Demokratickou iniciativu. Na Slovensku byla nejsilnější skupinou dissentu ilegální katolická církev, která měla velice intenzivní vztahy s Vatikánem. Viz. JANČÁREK, Petr – SUK, Jiří (ed.). Dokumentární cyklus Labyrintem revoluce. Část třetí: Slovenko, jiná revoluce? Česká televize 2006. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095702390-labyrintem-revoluce/206452801320003/>> [Cit. 2016-03-15]; LALUHA, Ivan – UHER, Ján. *Cesty k novemburu 1989. Aktivita Alexandra Dubčeka*. Bratislava : Nová práca, 2000, s. 30.

¹⁰ PITHART, Petr. *Listopad 1989 a česká společnost tehdy a dnes*. Konference Univerzita a/versus totalita, uspořádaná dne 18. listopadu 2014 ve Vlasteneckém sále Karolina, Ovocný trh 3, Praha.

¹¹ Například docházelo k určitým demokratizačním opatřením, jako k ukončení rušení rozhlasového vysílání rádia Svobodná Evropa, taktéž byla snaha o zjednodušení cestování. ŽATKULIAK, Jozef a kol. *November 89. Medzník vo vývoji slovenskej spoločnosti a jeho medzinárodný kontext*. Bratislava : Veda, 2009, s. 57.

polovině 80. let došlo k personálním změnám, které se nevyhnuly ani Slovensku.¹² Tyto změny úzce souvisely s novou politikou přestavby, což je paradoxní, jelikož ani jeden z vyměněných nebyl jejím stoupencem. Ve vysokých funkcích většinou zůstali normalizátoři, naopak při výměně v nižších stranických funkcích se postupovalo otevřeněji, tedy noví členové povětšinou podporovali novou politiku přestavby.¹³

Disent na Slovensku

Od roku 1987 docházelo ke vzestupu aktivit protirežimních skupin, ke vzniku nových skupin a jejich vzájemnému propojování. Na Slovensku se ale tato aktivizace netýkala příliš velkého počtu obyvatel. Nejsilnější skupinou slovenského disentu se stala tajná církev.¹⁴ Právě ona zorganizovala 25. března 1988 takzvanou sviečkovou manifestácií. Věřícím šlo primárně o svobodné šíření víry a jejich hodnot, současně však bojovali i za svobody občanské. Přestože bylo shromáždění rozehnáno státní policií, jednalo se o nejvýznamnější slovenskou protirežimní aktivitu před listopadem 1989. Často se o sviečkové manifestácii mluví jako o shromáždění, které se stalo předzvěstí nezné revolúcie. Na Slovensku vystoupili proti komunistickému režimu občané vůbec poprvé po dlouhých dvaceti letech. Na Hviezdoslavově náměstí v Bratislavě utrpěl normalizační režim ostrou prohru. Odhalil totiž veřejnosti neschopnost čelit nahromaděným nesnázím. Schopnost tajné církve a křesťanského disentu naplno ukázala petice *Podnety katolíkov k riešeniu situácie veriacich občanov v ČSSR*, přičemž na Slovensku jí podepsalo bezmála 300 000 lidí, dohromady pak na půl

¹² Personální změny se týkaly jak úrovně federální, tak i republikové. Vyměněn byl například předseda slovenské vlády Peter Colotka, nejprve jej v úřadu nahradil Ivan Knotek, poté Pavol Hrivnák. Taktéž Jozef Lenárt, první tajemník ÚV KSS, byl nahrazen Ignácem Janákem.

¹³ BARNOVSKÝ, Michal. Sovietska perestrojka, vedenie KSČ a ľavicové opozičné prúdy. In: LALUHA, Ivan – UHER, Ján. *Cesty k novembriu 1989. Aktivita Alexandra Dubčeka*. Bratislava : Nová práca, 2000, s. 27.

¹⁴ Na Slovensku byla silnější ilegální katolická církev než dissent. Církev měla velice intenzivní vztahy s Vatikánem. České prostředí se více vyznačovalo jako ateistické, proto se tam dissent rekrutoval z oblasti inteligence. In: Viz. JANČÁREK, Petr – SUK, Jiří (ed.). Dokumentární cyklus Labyrintem revoluce. Část třetí: Slovenko, jiná revoluce? Česká televize 2006. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095702390-labyrintem-revoluce/206452801320003/>> [Cit. 2016-03-15].

milionu Čechů a Slováků.¹⁵ Úspěšné byly také poutě věřících na poutní místa v Levoči, Ľutine, Starých Horách, Gaboltově a v dalších městech.¹⁶ Nejúčinnější formou protestu proti režimu na Slovensku byl odpor věřících. Nejviditelnější úlohu zde sehrály síly okolo tajné církve, avšak do čela proudu se poté postavili aktivisté kolem životního prostředí.

Vyjma křesťanských aktivit fungovalo na Slovensku v druhé polovině 80. let několik dalších disidentských skupin, k nimž kupříkladu patřilo seskupení lidí okolo Alexandra Dubčeka. V tomto okruhu se navíc zrodila představa o založení vlastní strany, ve které by figurovali lidé vyloučení v čistkách po srpnu 1968, tedy něco na způsob české Obrody.¹⁷ Od roku 1987 se také aktivizoval dissent, který se zaměřoval na životní prostředí. V čele této skupiny stál Ján Budaj. Právě tato skupina vydala publikaci *Bratislava nahlas*. Autoři se snažili poukázat na skutečný stav životního prostředí. Okolo této publikace se shromáždila skupinka aktivistů, dokonce i lidé z takzvané šedé zóny anebo přímo z KSS. Není náhodou, že *Bratislava nahlas* se stala základnou pro budoucí protirežimní hnutí VPN. Výrazněji se začala prezentovat také maďarská menšina, především na východním Slovensku. Tito aktivisté se inspirovali situací v Maďarsku, kde se proces demokratizace odehrával rychleji než v tehdejších Československu. Klíčovým momentem pro maďarskou menšinu byl pád komunistického režimu v Maďarsku a symbolický pohřeb Imre Nagyho, který se konal 16. července 1989.

Podstatným okamžikem se pro slovenský dissent stalo zatčení bratislavské pětky v srpnu 1989.¹⁸ Jejich zadržení podnítilo vlnu nevole a vedlo ke spojení nejrůznějších protirežimních proudů slovenského dissentu. Po zatčení členů

¹⁵ ŠIMULČÍK, Ján. 291 284 odvážnych. Podpisová akcia za náboženskú slobodu v Československu v roku 1988. *Pamäť národa*, vol. 3, 2014, s. 22-32.

¹⁶ Tipuje se, že v roce 1988 se zúčastnilo poutí na Slovensku asi 600 000 lidí. Pro srovnání v té době měla KSS 450 000 členů. In: KATREBOVA-BLEHOVA, Beata. The Opposition Movement in Slovakia in the Period of Normalization. *Remembrance and Solidarity*, vol. 3, 2014, s. 53.

¹⁷ LALUHA, Ivan – UHER, Ján. *Cesty k novembriu 1989. Aktivita Alexandra Dubčeka*. Bratislava : Nová práca, 2000, s. 30.

¹⁸ Členové bratislavské pětky: Ján Čarnogurský, Miroslav Kusý, Hana Ponická, Vladimír Maňák a Anton Selecký. Zatčení byli poté, co zaslali dopis slovenské vládě, ve kterém se psalo o záměru uctít památku obětí ze srpna 1968, a zároveň v dopise kritizovali normalizaci.

bratislavské pětky se disent začal propojovat s většinou populace na Slovensku. Protesty proti zatčení mobilizovaly široké vrstvy společnosti. Sepisovaly se nejružnější protestní listy. Jestliže se dá říci, že vydání publikace *Bratislava nahlas* zformovalo protirežimní zárodky, z nichž se později vytvořila VPN, potom to byl právě proces proti bratislavské pětce, který dotvořil platformu proti komunistickému režimu na Slovensku. V klíčové chvíli mohla tato platforma vystoupit jako politická síla schopná přimět režim k politické kapitulaci.

Listopad – první revoluční dny

Listopadová revoluce 1989 se v Československu dopředu ohlašovala určitými projevy občanského napětí a nespokojenosti, které byly stále častější a zřetelnější. Jejich množství se dosah nabýval na významu. Na pozadí úspěšného rozvratu komunistických diktatur v okolních státech bývalého Východního bloku se začaly pomalu, ale jistě, vytvářet ideální revoluční podmínky i v Československu.

Spouštěčem revolučních událostí v Československu se stala stranou povolená pietní akce, která se proměnila v protirežimní demonstraci. Policií rozeznané studentské shromáždění zapůsobilo jako roznětka revolučního výbuchu, jehož důsledkem byl pád komunistického režimu. Po čtyřicetileté vládě se v následujících dnech zhroutil. Informace o této události se šířily velice rychle, avšak často dost zkreslené či poupravované. Na Slovensko se zprávy o situaci dostávaly nejčastěji prostřednictvím zahraničních rozhlasových stanic,¹⁹ nicméně přicházely postupně – zprvu byly zkreslené a nekompletní.

„Nikto nevedel, čo sa deje. Každý vedel, že niečo sa deje, ale nikto nevedel nič. Informácie absolútne žiadne.“²⁰

„Prvý, ktorý informoval o diani, bol Petr Uhl, ktorý telefonoval manželom Komárovcom o diani v Prahe ... ten telefonický rozhovor bol zachytený aj Štátnou Bezpečnosťou.“²¹

¹⁹ Především Rádio Svobodná Evropa a Hlas Ameriky.

²⁰ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem S. A. (vedoucí pracovník US Styly v Košicích), dne 11. 3. 2015 v Poľově. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

Zprvu mezi lidmi panovala chaotická nevědomost. Samozřejmě i do východoslovenského centra se postupem času zprávy dostaly, ale nějaký čas to trvalo. Novináři a televizní redaktori nevěděli, jak se mají k celé situaci postavit.

„Aby sa to odtiaľ dostalo na Slovensko a ešte do Košíc, tak to je zase o dosť ďalej. Takže chvíľu to trvalo.“²²

„Lebo fakt v správach nebolo nič. Najprv bolo, že rozohnali manifestujúcich, tú demonstráciu, ale neboli tam zábery, že nejaké živly proti režimu, že robili niečo zlé, ale bolo to tak prezentované. A rýchlo pochopilo aj vedenie novinárov, že sa to nedá zastaviť.“²³

Informace o situaci na Národní třídě vysílalo na Slovensku také rádio Devín, které má v Košicích svůj vysílač. V noci 17. listopadu vběhl do nahrávacího studia student, který ohlašoval zprávy z Prahy. Přesně tak se o studentské stávce, proměněné v policií rozebrané protistátní spiknutí, dozvěděl pan D. L., v té době výškový specialista. V obrovské euforii se domníval, že košické ulice budou plné lidí, především pak studentů. Realita jej však neobyčejně zklamala, jelikož Košice již byly ponořeny do tmy a v ulicích potkal jen pár opilců vracejících se z hospody domů.

„To bolo sedemnásteho novembra asi o dvadsiatej tretej hodine večer. Počúval som stanicu Devín, vysielanie, to bola nejaké študentská relácia. Elán, alebo tak nejako sa volala. A počas správ do štúdia pravdepodobne vbehol niekto nepovoláný a veľmi emotívnym spôsobom, bol to ženský hlas, oznámil, čo sa udialo v Prahe. V ten večer som zobral československú zástavu a išiel do centra, pretože bol som svedkom pádu Berlínskeho múra aj prvej veľkej demonstrácie, ktorá bola v ríjnu osemdesiatdeväť v Lipsku. Myslel som si, že Košice budú plné

²¹ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem D. L. (účovní), dne 13. 4. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

²² Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem S. A. (vedoucí pracovník US Styly v Košicích), dne 11. 3. 2015 v Poľovč. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

²³ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem S. A. (vedoucí pracovník US Styly v Košicích), dne 11. 3. 2015 v Poľovč. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

v ten večer ľudí demonštrujúcich, takže som sa prešiel po Hlavnej ulici a nestretol som nikoho. Išiel som spať nad ránom. Bolo to predčasné.“²⁴

Během prvního víkendu se na Slovensku konalo několik setkání.²⁵ Centrem stávkové pohotovosti se v Košicích staly školy, především pak Vysoká škola technická (dále VŠT).²⁶ Dne 21. listopadu 1989 přišli na VŠT čeští studenti, kteří navštěvovali jednotlivé vysoké školy a informovali o dění v Praze. Právě studenti měli zprvu obrovskou zásluhu na šíření informací. Pan D. L. prožíval první revoluční dny čínorodě. Demonstrací se nejen účastnil, dokonce je organizoval, především ty studentské na VŠT. Narátor si velice dobře pamatuje na příchod českých studentů, což dle něj bylo klíčové kvůli informovanosti. Ve vzpomínkách mu utkvěl jeden nejmenovaný plzeňský student.

„Konkrétne jeden chlapec, ktorý sa veľmi podobal na herca Karla Effu vizážou, bol taký maličký z Plzne z nejakej Prírodovedeckej fakulty, tak on veľmi intenzívne presviedčal košických študentov, aby sa zapojili do štrajku, do stávky študentskej a aby zorganizovali míting, nejaký pochod. Nakoniec sa urobil kompromis, pretože časť študentov to nechcela, časť bola za, takže sa urobil kompromis, že sa pôjde pešo bez akéhokoľvek prejavu, verbálneho prejavu. Prvý míting bol myslím dvadsiateho tretieho asi sedem tisíc študentov²⁷ išlo z Vysokej školy technickej z areálu po tejto časti ulice (ukazuje z okna) pod Vedeckú knižnicu. V tom čase tam prebiehal aj iný míting, ktorý organizovali práve ľudia okolo Petra Kalmusa a to bolo pri pamätníku, ktorý ste už určite navštívili, tých obetí šesťdesiateho

²⁴ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem D. L. (účetní), dne 13. 4. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

²⁵ Např. ve městě Pukanec na středním Slovensku došlo k setkání mezi disentem, šedou zónou a umělci. Účastnili se ho Ivan Kadlečík, Milan Šimečka st., Miroslav Kusý, Július Strinka, Peter Zajac a další. Další schůzka se uskutečnila v Bratislavě v bytě Soni Szomolányi, kde se sešli lidé z disentu – např. Ján Budaj, Martin Bútora a další. ZAJAC, Peter. Budaj hovorí čisté fantazmagórie. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.sme.sk/c/4189691/peter-zajac-budaj-hovori-ciste-fantazmagorie.html>> [Cit. 2016-03-15].

²⁶ Státní divadlo Košice se do stávkové pohotovosti v prvních dnech nepřidalo, tak jako tomu bylo například v Praze.

²⁷ Během rozhovoru se narátor opravil – tichý studentský pochod se svíčkami se uskutečnil již 21. listopadu 1989 okolo 17. hodiny. Druhý den se v ulicích pohybovalo na 5 000 manifestujících studentů.

ôsmeho roku. Tam bola taká pietna spomienka na obeť s pálením sviečok. A to isté sa opakovalo o deň neskôr. “²⁸

Podobně aktivním v prvních dnech byl i pan J. G., byt' člen Komunistické strany Slovenska (dále KSS). Narátor přivítal revoluci nadmíru pozitivně (sám o tom hovořil jako o přivítání s otevřenou náručí). Po celý svůj život pociťoval obrovskou křivdu, kterou listopadové události v jeho nitru uvolnily.

„Přišla tá revolúcia, ja som to privítal. Potreboval som sa vyrozprávať, na námestí som sa potreboval vykričať. Ako sa povie, lebo som pociťoval takú vnútornú krízu, že ako tajtrlik môžeš mať seba lepši prehľad o všetkom možnom, ale odtiaľ potiaľ, lebo nemáš ten správny pôvod, lebo nemáš za sebou nikoho ... Takže som sa potreboval vykričať. Išiel som na to námestie. “²⁹

Během svého vystoupení vyzýval všechny místní komunisty v kraji, aby se k situaci, která momentálně probíhala v zemi, vyjádřili a vystoupili s nějakým stanoviskem, ať už kladným nebo záporným, k situaci, která momentálně probíhala v zemi. To se samozřejmě nestalo, jelikož se většina místních komunistů různě poschovávala – ať už na chaty či chalupy nebo se alespoň pokoušela stranit se místům, kde se konaly mítinky a protestní akce.

Pro narátora je navíc i den, kdy vystoupil na tribuně před davem, dodnes symbolický ještě z jednoho důvodu. V onen den se mu totiž narodil první potomek.

„Vystúpil som s tým, že veľmi ma mrzí, že všetci stranícki a štátni predstavitelia mesta a kraja v tejto vážnej politickej situácii nie sú ochotní, alebo sa boja prejaviť svoj názor k danej situácii, či už pozitívny alebo negatívny, a všetci sa ako sa povie pozašivali... proste sa zašili do myšacej diery, aby o nich nikto nevedel, lebo sa báli, ako to dopadne. Nevedelo sa, že to bude takzvaná nežná revolúcia. Vystúpil som s tým, že ma osobne veľmi mrzí, že súdruhovia nevystúpili, doteraz žiaden z nich. Predstavil som sa, že som z Národného výboru

²⁸ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem D. L. (účební), dne 13. 4. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

²⁹ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem J. G. (ředitel knihovny), dne 12. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

strany. Nepovedal som, že som vedúci, lebo ten speaker ma tak uviedol. Piskot veľký. Bolo plné námestie, sedem tisíc ľudí, od Gottwaldovej sochy až po Hotel Slovan vtedajší. No a keď ma ohlásili, že teraz vystúpi pán G. z Národného výboru Košice IV, piskot veľký. Čakali, že príde nejaký pako v oranžovej košeli so zelenou kravatou. No vystúpil som v koženej bunde a v texaskách. Proste to nečakali, nebol som taký typický človek, ktorého si bežný občan predstavoval, že je z Národného výboru ... Keď som vystúpil, dav stíchol po prvej vete ‚Dnes som odniesol manželku do pôrodnice a verím, že sa mi narodí možno syn, možno dcéra, ale do novej doby – demokratickejšej. ‘ Veľký potlesk. ‘³⁰

Obr. 1: Gottwaldova socha v Košicih. Foto: Soukromý archiv pána J. G.

³⁰ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem J. G. (ředitel knihovny), dne 12. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

V době svého výstupu byl pan J. G. stále členem KSS. Reakce na jeho vystoupení na sebe nenechala dlouho čekat. Následující den zasedl stranický výbor a řešil narátorův přestupek. Nakonec ho žádný trest nečekal, právě naopak. Doba se velice rychle měnila a nikdo netušil, co se stane za pár hodin.

„No a na druhý deň zasadol Stranícky výbor vzhľadom k tomu, že už súdruhovia vedeli, dostali bonz na mňa, že som sa tam pohoršoval a vystúpil s rúhačskými rečami proti socialistickému táboru. Výbor zasadol, povedal som pravdu, a tak mi vnútorne museli dať za pravdu. Všetci sedeli so zvesenými hlavami. Nikto ani slovka, iba jeden súdruh mi hovoril: ‚No neviem, neviem, súdruh G. ‘ Ale situácia sa tak menila z minúty na minútu.“³¹

Naopak mimo veškeré revoluční dění žil v listopadu 1989 mladý voják pan P. M. Svoji základní vojenskou službu vykonával v Českých Budějovicích. Zprávy o tom, co se v zemi děje, se k vojákům dostávaly nesmírně obtížně. Což byl fenomén všeobecný, tedy netýkalo se to pouze pluku, u kterého tento konkrétní narátor sloužil. Vojáci zůstali stranou veškerého dění možná trochu z prozívatelnosti režimu. Od první chvíle si narátor byl vědom, že jej mohou nasadit proti demonstrujícím vrstevníkům a kladl si otázku, jak by se zachoval. Byla to pro něj „hamletovská“ otázka.

S rodiči v kontaktu v průběhu revoluce vůbec nebyl. Domů se dostal až v polovině roku 1990. Tudíž neměl ani informace o dění v Košicích a na východním Slovensku vůbec.

„My sme tam žili inak, tak odrezaní od zvyšku sveta. Tie informácie sa k nám dostávali veľmi zaujímavo, napríklad keď sa dajaký kolega – vojak vrátil z priepustky, tak nám hovoril čo sa deje. Lebo my sme žili naozaj tak inak tam.“³²

Neobyčejně pozitivně vzpomíná na první revoluční dny pan P. K., v té době pomocný dělník. Režim pro něj znamenal obrovská omezení. Po základní škole nemohl jít z

³¹ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem J. G. (ředitel knihovny), dne 12. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

³² Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem P. M. (řeckokatolický kněz), dne 24. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

politických důvodů studovat na střední uměleckou školu. Jeho rodiče se v 60. letech rozvedli a otec se vrátil do Spolkové republiky Německo, odkud pocházel. Narátorova matka se poté znovu provdala za komunistu. Pan P. K. si se svým otčímem právě z politických důvodů vůbec nerozuměl. Od svého mládí se narátor s režimem neztotožňoval, což mohlo být zapříčiněno i uvězněním jeho otce, když se vzdal československého občanství. Narátorův otec si odseděl 18 měsíců za vlastizradu. Přestože se v 80. letech narátor snažil emigrovat, respektive jet za svým otcem do Německa, režim mu to neumožnil.

Avšak právě během listopadových dní roku 1989 se i přes rozdílné úhly pohledu se svým otčímem začali spolu sbližovat.

„Môj otčim mal v tých prvých dňoch nežnej revolúcie, on vedel, že som jeden z prvých zakladateľov Občianskeho fóra, lebo tu v Košiciach nebolo žiadne VPN. To bolo tvrdé Občianske fórum november, december, január, február. Tak ako videl, že som medzi tými prvými, on nejak bytostne nenávidel komunistov, aj keď im slúžil. A teraz ma tak nejak objal, otvoril fľašu vína a nalial mi deci vína, a že super a začal nadávať na komunistov. No prevládala eufória zo slobody.“³³

Pan S. A. se o dění v Praze dozvěděl ve škole, kterou v té době navštěvoval. I přes svůj poměrně nízký věk si na listopad 1989 velice dobře pamatuje a zpětně jej vnímá jako ojedinělou změnu ve svém životě. Spolu se svými spolužáky se totiž zapojil do demonstrací. S humorem jemu vlastním hovořil o mítincích jako o místech plných euforie. On sám si v té době vůbec neuvědomoval, proč na náměstí je. Respektive věděl, že se jedná o protikomunistické setkání. Důležitým faktorem, který byl typický pro město Košice, je skutečnost, že ve městě se nedemonstrovalo při každé příležitosti – jako například v Praze.³⁴ Kromě toho měly Košice v listopadových dnech oproti

³³ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem P. K. (umělec, výtvarník), dne 16. 3. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

³⁴ „Tu neboli demonštrácie, aké demonštrácie? Tu nebol nijaký podzemný odboj, tu boli tí okolo toho Strýka ... Potom hej (myslí po 17. listopadu), ale predtým nie. Ako v Prahe, že boli nepokoje, pri rôznych príležitostiach, čo ja viem, Deň študentov, ale boli tam aj rok predtým v osemdesiatom ôsmom na Václaváku. Nepokoje v Bratislave boli v osemdesiatom ôsmom, to Mikloško a tamí, tam to podhubie také katolícke pravicové bolo silnejšie ako v nejakých Košiciach.“ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem J. G. (ředitel knihovny), dne 12. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

jiným městům poměrně malou občanskou základnu. Na shromážděních se setkávalo okolo deseti tisíc lidí. Ani v 80. letech nebyla košická občanská iniciativa výrazná. Právě naopak.³⁵ Různé protirežimní aktivity měly v Košicích převážně individuální charakter. Například o Chartě 77 věděl v Košicích málo kdo.

„Išlo sa do ulíc a polovica ľudí ani nevedela, kvôli čomu tam je. Bola to taká davová eufória, dav strhol jednotlivcov. Začne desať ľudí štrngat', pridá sa k nim ďalších desať a zrazu kľúčmi štrngalo tisíce ľudí ... mal som vtedy nejakých pätnásť rokov. Človek ešte nejak tie veci nevnímal. Ale jednoducho nikto nám nepovedal, prečo tam ideme, že kvôli čomu. Neverili ľudia veľmi, že sa niečo zmení. Aj keď verili tomu, ale neboli o tom presvedčení, tak by som povedal. Bo ja som mal taký pocit.“³⁶

Euforie, to je pravděpodobně to nejvýstižnější slovo, které se v souvislosti s prvními revolučními dny neustále opakovalo. Z výpovědí je zřejmé, že lidé nebyli s předrevolučními poměry v Československu spokojeni. Dnes s odstupem čtvrt století se na tuto problematiku někteří dívají již trochu odlišně. Přesto se však v listopadu 1989 i někteří členové KSS ze změny, které přicházela, radovali. Situace v Československu se měnila poměrně rychle.

Ústřední revoluční organizace na Slovensku

Vznik VPN se stal jedním ze zásadních revolučních mezníků na Slovensku, jelikož se jednalo o jednotnou zastřešující organizaci. Dne 19. listopadu slovenští umělci svolali, vedeni mylnými informacemi o úmrtí studenta Martina Šmída, schůzku do Umělecké besedy. Tam se sešlo na 450 lidí,³⁷ zejména umělců, ale i studentů a různých aktivistů. Právě na tomto setkání se zformovala pestrá občanská protirežimní platforma. VPN se vytvořila nezávisle na OF, které vzniklo o několik hodin později v Praze v Činoherním klubu. Vznik VPN asi nejlépe okomentoval jeden z jeho členů, Ján

³⁵ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem J. G. (ředitel knihovny), dne 12. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

³⁶ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem S. A. (vedoucí pracovník US Styly v Košicích), dne 11. 3. 2015 v Poľově. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

³⁷ Jedná se o odhad ŠtB, který se však dle všeho zdá nejbližší realitě.

Budaj: „Pre disidentov neznamenal zakladanie VPN zlom, ale naopak – bolo to logické vyvrcholenie postojov trvajúcich už roky a desaťročia. No vo výbore sa ocitli aj takí, ktorí neprišli do Umeleckej besedy naplniť svoje dovtedajšie osobné príbehy, ale naopak, radikálne ich zmeniť.“³⁸

Milan Kňažko, pôsobící ve VPN, byl nominován také do vedení OF. Jako jediný Slovák byl členem obou hnutí a stal se důležitým zdrojem informací. Martin M. Šimečka ve vzpomínkovém rozhovoru uvedl, že to byla právě osoba Milana Kňažka, která byla pro Slovensko důležitá a přinášela zprávy z Prahy.³⁹

Členové čerstvě zformované organizace si domluvili setkání na druhý den v divadle na Malé scéně. Na druhé schůzce se mimo jiné zrodil také název nového hnutí, jehož autorem se stal Ján Budaj.⁴⁰ Taktéž se utvořilo vedení a následně bylo sepsáno vyhlášení o vzniku a programu VPN.⁴¹ Zásadním záměrem VPN bylo přispět ke společenským změnám a otevřít dialog. V úterý 21. listopadu se realizovalo jedno z dalších setkání v Umelecké besedě, jehož cílem bylo apelovat na sběr podpisů, šířit zprávy a informovat společnost o generální stávce. Na této schůzce se VPN vymezila jako iniciativa občanská.⁴² *Vyhlásenie k radovým komunistom* vyvolalo obrovský zájem. Toto vyhlášení sestavil Ľubomír Feldek, píše se v něm, aby „sa KSČ očistila jediným možným spôsobom – a to tým, že sa dobrovoľne a ihneď vzdá svojho protiprávneho a iba násilím udržiavaného vedúceho postavenia v spoločnosti“.⁴³ Ještě

³⁸ BUDAJ, Ján. Na križovatke dejín: päť dní po tom. In: SNOPKO, Ladislav. *Umelecká beseda na križovatke dejín*. Bratislava : Slovenská výtvarná únia, 2009, s. 22.

³⁹ JANČÁREK, Petr – SUK, Jiří (ed.). Dokumentární cyklus Labyrintem revoluce. Část třetí: Slovenko, jiná revoluce? Česká televize 2006. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095702390-labyrintem-revoluce/206452801320003/>> [Cit. 2016-03-15].

⁴⁰ JAŠEK, Peter – PODOLEC, Ondrej. Komunistický svet bol svetom pretvárký a dvojitych hodnôt. Rozhovor s tribúnom Nežnej revolúcie Jánom Budajom. *Pamäť národa*, vol. 3, 2014, s. 128.

⁴¹ Na jeho sestavení se podíleli Ján Budaj, Valér Mikula, Martin Bútora a Peter Zajac. BUDAJ, Ján. Na križovatke dejín: päť dní po tom. In: SNOPKO, Ladislav. *Umelecká beseda na križovatke dejín*. Bratislava : Slovenská výtvarná únia, 2009, s. 25.

⁴² SNOPKO, Ladislav. Tri dni v Umeleckej besede, alebo vznik Verejnosti proti násiliu. In: SNOPKO, Ladislav. *Umelecká beseda na križovatke dejín*. Bratislava : Slovenská výtvarná únia, 2009, s. 39.

⁴³ FELDEK, Ľubomír. Prvé dni Nežnej. In: SNOPKO, Ladislav. *Umelecká beseda na križovatke dejín*. Bratislava : Slovenská výtvarná únia, 2009, s. 49.

týž večer se v Bratislavě pořádaly dvě manifestace, jedna na Hviezdoslavově náměstí, druhá studentská na náměstí Klementa Gottwalda.

V listopadu 1989 na Slovensku vznikla ještě jedna nezávislá iniciativa, která se taktéž prezentovala jako občanské hnutí. Jednalo se o Maďarskou nezávislou iniciativu (dále MNI),⁴⁴ slučující disidenty především z řad maďarské menšiny. Okamžitě po svém vzniku MNI odsoudila zákrok na Národní třídě. Ve svém vyhlášení z 20. listopadu 1989 žádala propuštění politických vězňů, celospolečenský dialog, demokratizaci Československa, rezignaci lidí zodpovědných za událost na Národní třídě, vypracování demokratické ústavy a svobodné volby.⁴⁵ MNI se ihned spojila s VPN, přičemž obě hnutí byla propojena i personálně. V regionech s maďarskou převahou pak vznikala VPN společně s MNI.

V některých slovenských městech však v listopadu 1989 nevznikla pobočka VPN, například v Košicích, Banské Bystrici a dalších. Namísto VPN v těchto městech byla založena pobočka OF. Například Košice měly vždy pro svoji polohu a pestré složení obyvatelstva, v němž měli Češi silné zastoupení, blíže k Praze než k Bratislavě. V centru města vznikla velká česká čtvrť.⁴⁶ Štefan Lazorišák dokonce uvádí, že Košice byly jistý čas označovány za Prahu východu.⁴⁷

Dne 20. listopadu se v bytě Zbyňka Prokopa konalo setkání mnoha lidí z uměleckého a undergroundového prostředí. Během schůzky založili koordinační centrum OF. Přestože v té době pan D. L. v bytě zmiňovaného výtvarníka nebyl, na tuto událost živě vzpomíná.

„Presne na tú situáciu si pamätá Ľubo Badiar, ktorý je na fotografii (ukazuje v novinách), ktorý sa stal štatutárom. Tak ja som išiel zo študentského mítingu z Vysokej školy technickej na Veterinárnu fakultu. Išiel som oznámiť študentom o

⁴⁴ Maďarská nezávislá iniciativa vznikla 18. listopadu 1989 v Šali nedaleko Nitry. Její název byl inspirován Demokratickou iniciativou, která působila v Praze pod vedením Emanuela Mandlera a Bohumila Doležala, právě s nimi měla MNI spojení.

⁴⁵ KOPASZ, László. Maďarská inteligencia na Slovensku. *Pamät' národa*, vol. 3, 2014, s. 13.

⁴⁶ Tato čtvrť se nazývala Malá Praha. HILBERTOVÁ, Denisa. Czech in Košice. In: OTČENÁŠOVÁ, Slávka - ZAHORÁN, Csaba. *Remembering the city. A guide through the past of Košice*. Košice : UPJŠ, 2013, s. 128.

⁴⁷ LAZORIŠÁK, Štefan. *Karneval revoluce*. Košice : Hernád s.r.o, 2011, s. 10.

tom diani na Technike a Ľubo Badiar mi oznamoval, že ide do bytu Zbyňka Prokopa, kde je stretnutie mnohých ľudí. Pýtal sa ma, či nejdem s ním, a ja som mu povedal, že nejdem, pretože idem na tú veterinu. A práve u Zbyňka Prokopa sa tehdy založilo Občianske fórum ... tam sa stretlo asi štyridsať ľudí z rôznych skupín, z rôznych častí mesta, boli tam ľudia okolo spomínaného Marcela Strýka, potom tam boli divadelníci, výtvarníci. Prvé Občianske fórum bolo v tej rohovej budove OPT banky, kde je momentálne aj taká nástenná tabuľa. To bol Slovenský fond národných umení, kde sa nachádzal, takže výtvarníci poskytli svoj priestor, kde vzniklo také improvizované kontaktné centrum.“⁴⁸

Obr. 2: Pamätní tabule na budovách bývalého sídla OF v Košiciach. Pamätní tabule bola odhalená 17. listopadu 2010. Foto: Klara Kohoutová.

⁴⁸ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem D. L. (účelní), dne 13. 4. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

Ve výše zmiňovaném bytě byl i pan P. K.. Prostory nově vzniklé organizaci zapůjčili umělci-výtvarníci, sídlící na dnešním rohu Hlavní a Alžbětiny ulice v centru města. V paměti všech oslovených narátorů utkvěla vzpomínka na vznik OF, mnozí stáli přímo u vzniku této nezávislé organizace.

„Mal som tú česť, lebo nás tu bolo pár, pár takých ľudí z disentu a undergroundu, ktorí sme hneď okupovali tuná tie priestory a založili sme Občianske fórum.“⁴⁹

„Okupovali sme tuná (ukazuje z okna) tie priestory a založili sme Občianske fórum.“⁵⁰

„V pondelok dvadsiateho sa zorganizovalo v Košiciach to Občianske fórum.“⁵¹

Od vzniku hnutí se do jeho řad hlásila stovka lidí. Někteří z nich se však chtěli stát členy kvůli vidině nějakého profitu. V OF byli dokonce i členové KSS či ŠtB. Právě ŠtB měla za úkol zaznamenávat dění o situaci uvnitř hnutí a informovat stranu. V březnu 1990 se pobočka OF v Košicích natrvalo přetransformovala dle bratislavské směrnice na VPN. V předchozích měsících fungovalo dvojaké označení: OF anebo OF-VPN.

„Bolo to obdobie veľmi hektické, kedy sa do Občianskeho fóra hlásilo veľa dobrovoľníkov, aj veľa ľudí, ktorí určite prichádzali za vidinou nejakej, nějakého osobného prospechu, lebo videli, že dochádza k zmene režimu a že treba preskočiť z tej jednej nomenklatúry do druhej nomenklatúry. Boli tu ľudia či už zo Štátnej bezpečnosti alebo vojenskej kontrarozviedky, ktorí tu monitorovali dianie.“⁵²

⁴⁹ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem P. K. (umělec, výtvarník), dne 16. 3. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁵⁰ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem P. K. (umělec, výtvarník), dne 16. 3. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁵¹ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem J. G. (ředitel knihovny), dne 12. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁵² Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem D. L. (účetní), dne 13. 4. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

Generální štrajk

V průběhu prvního revolučního týdne narůstaly řady VPN a OF rychlostí blesku. Političtí aktivisté se rekrutovali ze všech vrstev společnosti a ze všech regionů Slovenska. Hnutí se v průběhu listopadu a prosince stalo mnohvrstevnou občanskou platformou stojící v opozici vůči režimu. Veřejnou podporu získávala VPN během demonstrací, které se nejdříve konaly v Bratislavě, odkud se šířily po celém Slovensku. Rozhodujícím momentem v celé situaci byl rostoucí počet účastníků na demonstracích a protirežimních mítincích, kteří podporovali požadavky VPN. Od 22. listopadu můžeme v souvislosti s děním v Bratislavě hovořit o demonstracích, které již získaly masový charakter.⁵³ VPN se tedy velice brzy vyprofilovala jako hlavní představitelka opozice na Slovensku, která může počítat s obrovskou podporou občanů.

Všechny mítinky začínaly vystoupením moderátorů, kteří sdělovali nejnovější zprávy o politických událostech. To bylo důležité převážně v prvních dnech, kdy sdělovací prostředky přinášely mnohdy zkreslené informace. V Bratislavě těmito moderátory byli Ján Budaj a Milan Knažko, v jiných městech pak členové místní pobočky VPN či OF.⁵⁴ Na demonstracích vedle moderátorů vystupovali i pozvaní hosté – ve snaze připravit atraktivní program organizátoři kontaktovali populární a oblíbené osobnosti (například zpěváky, kteří svým programem vyplňovali přestávky mezi jednotlivými vystoupeními).⁵⁵ Na tribunách po celém Slovensku začaly vystupovat i známé osobnosti, které se nebály postavit se pódium a podpořit požadavky VPN. K nejvýznamnějším vystupujícím patřil Alexander Dubček, ikona Pražského jara, který se po dvaceti letech objevil na veřejnosti, arcibiskup Ján Sokol nebo normalizací zakázaný český zpěvák Karel Kryl. Vedle známých tváří se na tribunách střídali také studenti, představitelé MNI, zástupci dělníků ze stávkujících podniků či představitelé komunistické strany. Ti však velký úspěch neměli a často se dočkali vypískání. Na organizaci a programech demonstrací se nejvíce podíleli Ján

⁵³ Demontrace musely být kvůli obrovskému počtu lidí přesunuty na náměstí Slovenského národního povstání.

⁵⁴ V Košicích se moderování ujal Peter Neuwirth, Peter Kalmus a další členové OF.

⁵⁵ Písnička *Slúbili sme si lásku* od Ivana Hoffmanna se stala neformální hymnou nežné revolúcie.

Budaj, Martin Bútor, Ladislav Snopko, Ľubomír Feldek, Peter Zajac a Martin Šimečka ml.⁵⁶

Klíčovou roli v listopadu 1989 sehrála média. Na obrazovkách se začaly objevovat tváře, které lidé znali z demonstrací. K čelním požadavkům VPN patřil vstup do médií – ten se podařilo uskutečnit 24. listopadu 1989, kdy se v bratislavském studiu zorganizovalo první Štúdio dialóg. To je dodnes považováno za zásadní událost nežné revolúcie. Televizní debata se vysílala naživo. Jednalo se vskutku o jedinečnou situaci, protože do té doby se politické diskuze živě nevysílaly.⁵⁷ Během vysílání mohli diváci jasně sledovat ostře vymezenou hranici mezi opozicí a komunisty – tento rozdíl byl asi nejvíce viditelný na vizáži přítomných. Zatímco představitelé VPN⁵⁸ měli na sobě povětšinou jeansy a svetry (symbolika většinové společnosti), komunisté oblékli formální oděvy. Mezi přítomnými se odehrála slovní bitka. Dne 25. listopadu byla v televizním dialogu komunistická strana definitivně poražena. Milan Kňažko veřejně promluvil proti okupaci 1968 a žádal o zrušení čtvrtého článku československé ústavy. Ján Budaj v reakci na otázku, jaký druh demokracie si VPN představuje, odpověděl, že VPN požaduje demokracii bez přívlastků.⁵⁹ Současné představitelé opozice vybědli občany k účasti na generální stávce, která byla naplánována na pondělí 27. listopadu. VPN se v diskuzi domohla evidentního názorového vítězství. Odezvou na tuto televizní diskuzi bylo setkání předsednictva KSS, na kterém vystoupil první tajemník Ignác Janák s požadavkem, aby komunisté udrželi v ruce komunikační prostředky.⁶⁰

⁵⁶ JAŠEK, Peter – PODOLEC, Ondrej. Komunistický svet bol svetom pretvárký a dvojitych hodnôt. Rozhovor s tribúnom Nežnej revolúcie Jánom Budajom. *Pamäť národa*, vol. 3, 2014, s. 128.

⁵⁷ JANČÁREK, Petr – SUK, Jiří (ed.). Dokumentární cyklus Labyrintem revoluce. Část třetí: Slovenko, jiná revoluce? Česká televize 2006. [Online] Dostupné z URL: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095702390-labyrintem-revoluce/206452801320003/> [Cit. 2016-03-15].

⁵⁸ Za VPN se vysílání zúčastnili Milan Kňažko, Ján Budaj, Fedor Gál a Vladimír Ondruš.

⁵⁹ JANČÁREK, Petr – SUK, Jiří (ed.). Dokumentární cyklus Labyrintem revoluce. Část třetí: Slovenko, jiná revoluce? Česká televize 2006. [Online] Dostupné z URL: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095702390-labyrintem-revoluce/206452801320003/> [Cit. 2016-03-15].

⁶⁰ HUČKO, Ján. Novembrové udalosti v archívnych dokumentoch volených orgánov ÚV KSS. In: JAŠEK, Peter. *20. výročie Nežnej revolúcie*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010, s. 84.

Demonstrace vyvrcholily 27. listopadu generální stávkou. Ta měla na Slovenku nevšední úspěch a stala se tak rozhodujícím momentem pro úspěšný průběh revoluce. KSS, která se od počátku řídila pokyny z Prahy, se během generální stávky osmělila a žádala o zrušení čtvrtého článku z ústavy. Tento krok KSS udělala o jeden den dříve, než ho oficiálně zrušilo Federální shromáždění. K celorepublikové stávce se samozřejmě připojilo i východní Slovensko. Generální stávka znamenala začátek, od něhož se odvíjela následující fáze politického vývoje. Během dvouhodinové generální stávky se na košickém náměstí sešlo asi nejvíce lidí vůbec.⁶¹

„Ten generálny štrajk dvadsiateho piateho,⁶² to si pamätám, to sme boli tu na námestí. Aj celý Národný výbor. Nieкто nechcel ísť, ale už potom išiel každý, lebo vedel, že sa tá politická situácia úplne zmení. Tak ja budem jediný, kto nepôjde a stratím zamestnanie, čiže potom aj na mňa sa začalo inak pozerat'. Odrazu, keď už tá vlna bola taká, už každý u mňa hľadal oporu.“⁶³

„Samozrejme všetci sme sa zúčastnili, celá škola sme išli. My sme boli škola pri Hornáde, trochu mimo centra, ale mali sme to ani nie pol hodiny peši, takže fakt celá škola, triedy za triedami, ako sa chodí zo školy. Sme išli ani nie na Námestie osloboditeľov, ale pred Vedeckú knižnicu, kde bola taká improvizovaná tribúna. Vtedy na tom balkóne, kde boli hostia z Prahy.“⁶⁴

Hlavními revolučními centry byly v listopadu 1989 jistě Praha a Bratislava. Košice stály spíše na okraji. Navzdory tomu však bylo nesmírně důležité, že se všechny místní podniky, včetně východoslovenského gigantu, do generální stávky zapojily. Tím daly Košice jasně najevo, že jsou jednotné, že jdou revoluční cestou a přejí si změny.

⁶¹ Dle oficiální denní situační zprávy ŠtB se 27. listopadu 1989 zúčastnilo generální stávky cca 30 000 lidí. Blíže viz Archiv bezpečnostních složek Praha a Denné situačné správy ŠtB Košice. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.17november1989.sk/sk/stb-kosice/>> [Cit. 2016-03-15].

⁶² Generální stávka proběhla 27. listopadu 1989.

⁶³ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem J. G. (ředitel knihovny), dne 12. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁶⁴ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem S. A. (vedoucí pracovník US Styly v Košicích), dne 11. 3. 2015 v Poľově. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

„Ešte ku Košiciam. Povieť jednu vec, že my sme naozaj perifériou a tuna sa nediali žiadne prelomové udalosti, takže keď sa na Prahu pozeráme ako na centrum, tak Praha bola zase perifériou sovietskeho monolitu, takže asi tak. My sme periféria periférie ... takže nič, čo by zalomilo dejinami Československa, v osemdesiatom deviatom sa tu nič neudialo. Snáď to, že tie veľké priemyselné podniky išli do generálnej stávky kompletne, a ozať to bolo masové. Takže taký veľký, silný odkaz Komunistickej strane, že celé Československo aj tie železiarne je za jedno. Toto je zásluha tých ľudí, ktorí to organizovali.“⁶⁵

Většina oslovených narátorů se shodovala v jedné věci: když už se revoluční podhoubí dostalo až do Košic, tak už se to nedalo zastavit. Situace ve východní Evropě byla více než protisovětská. Zprávy o pádech režimů v okolních státech se do Československa byť sporadicky, ale dostávaly. To je jeden z aspektů, jimiž narátoři velice často podpírali svá tvrzení.

„Nebolo možné to udržať, keď už to nikde nefungovalo. Boli sme posledný výkladný skanzen komunizmu. Keď to padlo v Nemecku, v Maďarsku, my sme nežili. Otec už vedel, že to padlo ... nebolo to prekvapenie, bolo to jasné, už sa dalo cestovať. Ktokoľvek mohol ísť do Maďarska a hranice medzi Maďarskom a Rakúskom boli otvorené. Bolo jasné, že to neudržia, no nebolo jasné, čo sa stane. Či bude socializmus s ľudskou tvárou, či dôjde k stovkám obetí ako v Rumunsku, ale čokoľvek bolo lepšie ako ten koncentračný tábor, ktorý tu bol.“⁶⁶

„Pretože prví, ktorí zhadzovali a tvárili sa, že sa nič nedeje, boli práve strániči, a dokonca triednemu svojho syna som povedala, keď sa chystal štrajk, že majú ešte jednu možnosť, že tá sa využila na námestí v Číne. On sa pýtal, že čo, a ja mu hovorím – tanky. Ešte máte šancu vybrať tanky, lebo toto sa zastaviť nedá, keď už je to aj v Košiciach. To sa zastaviť nedá.“⁶⁷

⁶⁵ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem D. L. (účelní), dne 13. 4. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁶⁶ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem P. K. (umělec, výtvarník), dne 16. 3. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁶⁷ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s paní J. T. (učitelka na gymnáziu), dne 18. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

Oproti výše zaznamenaným názorům se pan S. A. domnívá, že revoluce se zastavit dala. Pravděpodobně však už nebyla síla. V rozhovoru několikrát připomněl mnoho konspiračních teorií ohledně roku 1989, které se hojně vyskytují v retrospektivách na toto období.

„Čo bolo v Prahe, to bolo prvé, tam jednoducho zasiahli, len potom sa postavili ľudia aj v Bratislave, herci sa postavili, a už nejak to nebolo možné potlačiť. Lebo možno nebola vôľa, lebo ja si myslím, že keby sa chcelo, tak by sa to potlačilo. Len už asi nebola vôľa, aby sa to potlačilo, takže sa tomu nechal voľný priebeh a potom to už nebolo.“⁶⁸

VPN se snažila udržovat s širokou veřejností intenzivní kontakt, jelikož od počátku měla v úmyslu být zástupcem a řečníkem občanské společnosti.⁶⁹ Kromě setkání na náměstích VPN také organizovala různé mítinky – jedním z nich byl i happening s názvem *Ahoj Európa*, který se uskutečnil 10. prosince, na Mezinárodní den lidských práv. Toto datum mělo ještě jeden symbolický význam. Byla to právě neděle 10. prosince, kdy prezident Gustav Husák jmenoval Čalfovou vládu a následně, jak slíbil, abdikoval. Průvod začal v Bratislavě v sadě Janka Krále, cílovým místem se stalo rakouské město Hainburg nad Dunajem, které je od slovenského hlavního města vzdáleno asi 12 kilometrů vzdušnou čarou. Jelikož se jednalo o město z druhé strany železné opony, mnoho přítomných tak vůbec poprvé navštívilo západní stát. Unikátní až dojímavou atmosféru dotvářely kusy ostnatého drátu, písně Karla Kryla a razítka v pasech, která účastníci dostávali na hraničním přechodě Berg. Celá akce byla dovršena na náměstí, kde účastníky happeningu přivítal starosta města.

Úvahy o revoluci po 25 letech

Po dvaceti pěti letech se častokrát úhel pohledu na revoluci 1989 změnil. Narátoři s odstupem čtvrt století hodnotili revoluci prizmatem nasbíraných zkušeností.

⁶⁸ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem S. A. (vedoucí pracovník US Styly v Košicích), dne 11. 3. 2015 v Poľovč. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁶⁹ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize*. Praha : Prostor, 2009, s. 169.

Revoluce v Československu s sebou přinesla mnoho nového, o čem se jeho obyvatelům dřív ani nesnilo. Pro mnohé se stal listopad 1989 něčím speciálním a dodnes změnu poměrů na Slovensku vítají – především pak oceňují svobodu a to v mnohých podobách: cestování, slova, náboženskou atd.

„Tá sloboda je neopísateľná s tým, čo bolo pred rokom osemdesiatdeväť.“⁷⁰

„V prvom rade človek mohol konečne slobodne realizovať svoje vlastné zábery, svoje vlastné predstavy. Mohol robiť to, čo chcel, nebol nejakým spôsobom usmerňovaný, či limitovaný tým systémom politickým, občianskym, mohol naozaj budovať svoju kariéru, aj svoju rodinu, aj všetko podľa svojich predstáv, bez kontroly.“⁷¹

„Ja som očakával hlavne slobodu cestovania a slobodu pohybu, a možnosť študovať v zahraničí.“⁷²

Jiným revoluce sice svobodu přinesla, ale odnesla spoustu jiných věcí, na které byli nárátoři zvyklí. Po roce 1989 se začaly objevovat jiné (dle nárátořky J. T. nespravedlivé) tlaky na učitele,⁷³ dále se změnil přístup státu ke školství a zdravotnictví, problematickou také nárátoři vidí porevoluční ekonomiku.⁷⁴ Avšak k nejčastěji zmiňovaným negativům, spojeným s porevolučním vývojem, patřily sociální jistoty, na které si během 80. let nárátoři zvykli. Právě sociální jistoty pro ně

⁷⁰ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem P. K. (umělec, výtvarník), dne 16. 3. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁷¹ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem F. E. (designer), dne 2. 4. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁷² Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem B. B. (technik), dne 8. 5. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁷³ „Neboli takéto proste neľahké tlaky, takéto neľahké veci, ktoré sa teraz dejú. Ani za socializmu, za takzvaného budovania komunizmu si nemohli niektorí ľudia toľko dovoliť, koľko si dovoľujú teraz. A toľko byrokracie ako je teraz som v živote nezažila.“ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s paní J. T. (učitelka na gymnáziu), dne 18. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁷⁴ „Takže po tej ekonomickej stránke tuna vidíme nejakú transformáciu súkromného vlastníctva a prevod do nejakých súkromných rúk, ale je tam vidieť veľmi silnú väzbu na ten bývalý režim. Je ozať veľmi málo silných podnikateľov na Slovensku, ktorí nemajú väzby na bývalý systém.“ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem D. L. (účetní), dne 13. 4. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

představovaly největší zápor nového, tedy demokratického režimu. Všichni oslovení narátoři se shodují v tom, že se politické poměry na Slovensku k lepšímu nezměnily.

„Všetko má svoje plusy a mínusy, ja to tak vnímam, že bolo to dobré v nejakých veciach. Na niečo to možno nebolo dobré. Možno keby prešlo to, čo malo prejsť v tých šesťdesiatych rokoch za Dubčeka, toto by bolo asi ten najlepší scenár. Ale tak celkovo bolo to dobré, že sa to udialo.“⁷⁵

„Zas na druhej strane boli väčšie sociálne istoty, to človek cíti teraz. Je to dosť vážny dôvod, prečo to nepovažovať za až takú dobrú vec, aj keď v konečnom dôsledku je to dobrá vec.“⁷⁶

„Človek sa sklamal. Predovšetkým to, že tí predstavitelia VPN, ktorí sa dostali do čela VPN iba preto, že nikdy neboli v strane, a v strane neboli, lebo boli neschopní, a to sa ukázalo, že boli neschopní aj rok – dva po revolúcii, keď postupne všetkých odstavili a išli do zabudnutia, a znovu tí bývalí komunisti, lebo boli schopní. Lebo celý život sa o nič iné nesnažili, ako o vlastnú kariéru. Mali lakte už také dobré odreté, vedeli lakťami bojovať, a znovu sú tam, kde boli pred rokom osemdesiatdeväť.“⁷⁷

Velkým zklamáním pana P. K. je, že v Československu neproběhla debilševizace, ve kterou doufal. Ta je však podle jeho vlastních slov utopií, ke které nikdy nedojde. Avšak přesto vidí narátor revoluci převážně ve světlých barvách. Narátor byl členem OF, které hlásalo: *Nejsme jako oni*, tedy o debilševizaci neuvažovalo ani ji neslibovalo.

„Denacifikácia Nemecka vznikla tlakom celého sveta vrátane Sovietskeho zväzu. Debolševizácia nemohla vzniknúť a zatváranie, zákaz doživotnej činnosti, nemohla vzniknúť vytrhnutá z Moskvy, my sme boli satelit. Predstavte si, keby tu komunisti boli vylúčení. Ja by som to uvítal, oslavoval by som týždeň, keby komunisti v živote

⁷⁵ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem S. A. (vedoucí pracovník US Styly v Košicích), dne 11. 3. 2015 v Poľově. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁷⁶ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem S. A. (vedoucí pracovník US Styly v Košicích), dne 11. 3. 2015 v Poľově. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁷⁷ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem J. G. (ředitel knihovny), dne 12. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

*nemohli kandidovať. Mohli by podnikat', mohli by cestovať, ale nikdy by nemohli byť volení. Ale to je utópia. ... Pre mňa bolo podstatné, že ten zločinecký systém padol a nastala až nečakaná sloboda. Námestia, ulice, galérie, kiná sú také slobodné, ako si to my ustrážime. Ale je tu tá obava, čo sa v tom Kremli momentálne deje.*⁷⁸

Narátorka J. T. je dokonca presvedčená o tom, že k žiadnej revolúcii v roku 1989 nedošlo. Dle jej slov na Slovensku stále vládnu tí, čo boli u moci pred rokom 1989, len s tým rozdielom, že již nekandidujú za KSS, ale za inú levicovú stranu. Narátorka pevne dúfala, že sa pomery v Československu zlepšia. Realita ji nadobro zklamala. Po predchádzajúcej skúsenosti života vo slobodnom štáte sa tešila, že i jej milované Slovensko sa dočká niečoho podobného.

*„Tu revolúcia nebola, pokiaľ si všetci ľudia myslia v Československu a hlavne na Slovensku, že tu došlo k nejakej revolúcii, tak je to veľký omyl. Pokiaľ všetci tliekali, kľúčmi zvonili, tak prakticky v tichosti Komunistická strana a všetka tá klika už nevedeli čo. My sme boli pred krachom, a teda v tichosti odovzdali všetko, ale pokiaľ sa zvonilo na uliciach, tak oni si zaisťovali svoje pozície, svoje miesto, preto ja môžem zaručene povedať, že vládne nám komunisticko-eštebácka klika.*⁷⁹

*„Naivne som si myslela, že tu fakt nastane demokracia, že to bude alespoň tak, ako v tej rozvojovej krajine, ako to vtedy bolo, lebo potom aj tam sa to zmenilo.*⁸⁰

Podobne hovoril i pan S. A. Narátor uvádza, že je rád, že k revolúcii došlo, ovšem následný vývoj nehodnotí jednoznačne pozitívne. Spíše naopak.

„Komu to najviac prospelo? Ti, čo boli predtým pri moci, väčšina z nich zostala aj teraz. Jednoducho nebolo to ako v Rumunsku, že boli popravení tí pohlavári, ale jednoducho niektorí odišli do ústrania s tým, že neboli potrestaní za to, čo páchali. Alebo postupom času, povedzme si, náš bývalý prezident Schuster, a bol dokonca

⁷⁸ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem P. K. (umělec, výtvarník), dne 16. 3. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁷⁹ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s paní J. T. (učitelka na gymnáziu), dne 18. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁸⁰ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s paní J. T. (učitelka na gymnáziu), dne 18. 2. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

prezidentom Slovenskej republiky. Ale zas ťažko povedať, neviem, že by niekomu vedome ublížil. ^{“81}

Závěrem můžeme říci, že po 25 letech se náhled na revoluci podstatně změnil. Pokud v roce 1989 nárátoři změnu vítali, dnes by se někteří raději vrátili do bývalého režimu. Dle jejich vlastních slov se politická situace na Slovensku nezměnila k lepšímu. S komunisty se na Slovensku po roce 1989 zacházelo trošičku jinak než s komunisty v české části společnosti. Na Slovensku hrálo (a můžeme konstatovat, že dodnes hraje) náboženství a s ním spojená víra důležitou roli. Proto se mnoho komunistů ospravedlňovalo s ohledem na svou víru.

„Mnohí sú sklamaní. Tu je kúsok odtiaľto miesto, kde boli tie mítingy, kde boli tie desaťtisícové davy tej nežnej revolúcie. Posledný politický väzeň, neviem prečo práve on Čarnogurský. Už všetci boli vonku, no posledný politický väzeň, ktorý vyšiel z väzenia, bol Čarnogurský. A hneď pár dní po Bratislavskom mítingu prišiel do Košíc a tu z balkóna Vedeckej štátnej knižnice, pod ktorým bolo štyridsaťtisíc ľudí, pozdravil ‚S pánom bohom‘ a tak ďalej a z ničoho nič po štyroch minútach začal obhajovať Čiča, komunistického ministra spravodlivosti. Ako rečník bol výborný, ale ľudia začali písať, však vás zavrel‘. Lenže on bol taká autorita, ako vlastne jediný známy politický väzeň zo Slovenska, taký slovenský Havel v podstate svojim spôsobom. Napriek tomu, že sedel pár mesiacov za Gorbačova. ... (vrací se k Čičovi) Dav kričal ‚však vás zavrel‘, no Čarnogurský odpovedal ‚ale ma aj pustil, to je jeden slušný, svedomitý, hlboko veriaci katolík a ja urobím všetko a využijem svoj vplyv, aby sa pán Čič stal premiérom slovenskej vlády‘. No a za chvíľu bol premiérom slovenskej vlády. ^{“82}

⁸¹ Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem S. A. (vedoucí pracovník US Styly v Košicích), dne 11. 3. 2015 v Poľově. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁸² Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem P. K. (umělec, výtvarník), dne 16. 3. 2015 v Košicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

Závěr

Listopadová revoluce v roce 1989 je zásadním přelomem novodobých slovenských dějin, neboť podnítila pád normalizačního režimu a otevřela cestu k tranzici z totalitního režimu na demokratický stát. Zároveň zrušila vedoucí úlohu komunistické strany, otevřela prostor pro uskutečnění svobodných voleb, vytvoření pluralitního politického systému, privatizaci nefunkčního hospodářského systému a uplatňování základních lidských práv a svobod. Ve velkém rozměru narostla svoboda médií, z nichž byla odstraněna vládou nařízená cenzura. Významným přínosem bylo otevření hranic, což umožnilo realizovat nové vazby na trhu a svobodu cestování.

Prostřednictvím osobních vzpomínek Slováků můžeme shledat, že na listopadovou revoluci existuje spousta náhledů. Někteří ji hodnotí jako zklamání, jiní ji vnímají pozitivně – samotní narátoři často hovořili o jednotlivých tématech různorodě, mnohdy vyjadřovali protikladné názory a postoje. Předkládaná stat' reflektuje situaci na východním Slovensku v roce 1989. Tato esej chápe listopad 1989 jako pomyslný konec jedné etapy a začátek nové. Revoluce se v neposlední řadě také stala jedním z předmětů dodnes velice polemizovaného rozpadu Československa. Drtivá většina obyvatelstva revoluci v roce 1989 vítala jako zásadní pozitivní změnu a spojovala ji s vyhlídkami na lepší zítřky. To se ale již s určitostí nedá říci s odstupem dvaceti pěti let. Dnes je pohled na revoluci a následující vývoj na Slovenku značně nesourodý, souvisí s celkovou proměnou, která ovlivnila nejen životní, ale i pracovní a sociální podmínky

Závěrem lze říci, že transformace, která nastala po listopadu 1989, ovlivnila každého obyvatele v Československu. Na revoluci se každý dívá subjektivně, proto nelze uvedená tvrzení vztahovat na širší část společnosti a zobecňovat je. Ve výpovědích se mnohokrát vyskytovala určitá dvojstrannost. Na jedné straně revoluce s sebou přinesla svobody, kterých si narátoři nadmíru cení, na straně druhé společnost o mnoho věcí přišla, jako o sociální jistoty, jistotu pracovního místa. Nejvíce zřetelné rozpory ve výpovědích narátorů se objevovaly v otázce, jak reflektují ony listopadové události po uplynulém čtvrt století. V odpovědích se zrcadlila pestrá paleta názorů.

Resumé

Listopad 1989 zůstává ve vzpomínkách Slováků zapsán jako období změn. Pro některé bylo toto období zlomové, pro jiné se toho moc nezměnilo – politickou situaci nevnímali v minulosti stejně tak jako v současnosti. Tedy na revoluci se každý z oslovených slovenských narátorů dívá subjektivně s ohledem na společenské postavení, věk, gender, náboženství. Nejdůležitější formujícím faktorem u oslovených narátorů byla rodina a zázemí, ze kterého pocházejí. Naopak věk, gender ani společenské postavení nemělo na vzpomínky zásadní dopad. Taktéž je velice důležité uvědomit si, že náhled na revoluci se po čtvrt století změnil, jelikož vzpomínání je vždy retrospektivní.

Pozornost příspěvku je věnována tematickému a historickému zaměření v obecném kontextu české a slovenské historiografie. Stat' je založena na analýze dostupných písemných materiálů, publikačních výstupech, audio-materiálech a také na vybraných polostrukturovaných rozhovorech.

Summary

November 1989 remains in the memories of Slovaks as a season of changes. This season was critical for some people, but for others the situation remained the same – they ignored political situation in the past in the same way as today. Each of addressed Slovaks looks at the revolution subjectively in regards of social status, age, gender and religions. The most important forming factor was the narrator's family and their philosophy and political conviction. Age, gender and social status did not have any major impact on their memories. It is also very important to realize that after a quarter century, their views of the revolution have changed because of the retrospective nature of remembering.

The article is devoted to the thematic and historical focus in the general context of the Czech and Slovak historiography. It is based on an analysis of available written sources, publications, audio materials and also on selected semi-structured oral history's interviews.

Použité zdroje/References

BARNOVSKÝ, Michal. Sovietska perestrojka, vedenie KSC a ľavicové opozičné prúdy. In: LALUHA, Ivan – UHER, Ján. *Cesty k novembru 1989. Aktivita Alexandra Dubčeka*. Bratislava : Nová práca, 2000.

BUDAJ, Ján. Na križovatke dejín: päť dní po tom. In: SNOPKO, Ladislav. *Umelecká beseda na križovatke dejín*. Bratislava : Slovenská výtvarná únia, 2009.

HUČKO, Ján. Novembrové udalosti v archívnych dokumentoch volených orgánov ÚV KSS. In: JAŠEK, Peter. *20. výročie Nežnej revolúcie*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010.

JANČÁREK, Petr – SUK, Jiří (ed.). Dokumentární cyklus Labyrintem revoluce. Část třetí: Slovenko, jiná revoluce? Česká televize 2006. [Online]

JAŠEK, Peter – PODOLEC, Ondrej. Komunistický svet bol svetom pretvárký a dvojítych hodnôt. Rozhovor s tribúnom Nežnej revolúcie Jánom Budajom. *Pamäť národa* vol. 3, 2014.

KATREBOVA-BLEHOVA, Beata. The Opposition Movement in Slovakia in the Period of Normalization. *Remembrance and Solidarity*, vol. 3, 2014.

KOPASZ, László. Maďarská inteligencia na Slovensku. *Pamäť národa* vol. 3, 2014.

LALUHA, Ivan – UHER, Ján. *Cesty k novembru 1989. Aktivita Alexandra Dubčeka*. Bratislava : Nová práca, 2000.

LAZORIŠÁK, Štefan. *Karneval revoluce*. Košice : Hernád s.r.o, 2011.

OTČENÁŠOVÁ, Slávka - ZAHORÁN, Csaba. *Remembering the City. A guide through the past of Košice*. Košice : UPJŠ, 2013.

PITHART, Petr. *Listopad 1989 a česká společnost tehdy a dnes*. Konference Univerzita a/versus totalita, uspořádaná dne 18. listopadu 2014 ve Vlasteneckém sále Karolina, Ovocný trh 3, Praha.

SNOPKO, Ladislav. *Umelecká beseda na križovatke dejín*. Bratislava : Slovenská výtvarná únia, 2009.

SNOPKO, Ladislav. Tri dni v Umeleckej besede, alebo vznik Verejnosti proti násiliu. In: SNOPKO, Ladislav. *Umelecká beseda na križovatke dejín*. Bratislava : Slovenská výtvarná únia, 2009.

SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize*. Praha : Prostor, 2009.

ŠIMULČÍK, Ján. 291 284 odvážnych. Podpisová akcia za náboženskú slobodu v Československu v roku 1988. *Pamäť národa*, vol. 3, 2014.

VODIČKA, Karel. Příčiny rozdělení: souhrnná analýza. In: VODIČKA, Karel (ed.). *Dělení Československa. Deset let poté*. Praha : Volvox Globator, 2003.

ZAJAC, Peter. Budaj hovorí čisté fantazmagórie. [Online]

ŽATKULIAK, Jozef a kol. November 89. Medzník vo vývoji slovenskej spoločnosti a jeho medzinárodný kontext. Bratislava : Veda, 2009.

ŽIAK, Miloš. *Pád komunizmu na Slovensku a najmä čo sa dialo po ňom*. Vydané vlastním nákladem: 1994.

Rozhovory

Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem B. B. (technik), dne 8. 5. 2015 v Košicích.

Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem D. L. (účetní), dne 13. 4. 2015 v Košicích.

Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem F. E. (designer), dne 2. 4. 2015 v Košicích.

Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem J. G. (ředitel knihovny), dne 12. 2. 2015 v Košicích.

Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s paní J. T. (učitelka na gymnáziu), dne 18. 2. 2015 v Košicích.

Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem P. K. (umělec, výtvarník), dne 16. 3. 2015 v Košicích.

Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem P. M. (řeckokatolický kněz), dne 24. 2. 2015 v Košicích.

Rozhovor Klary KOHOUTOVÉ s panem S. A. (vedoucí pracovník US Stylu v Košicích), dne 11. 3. 2015 v Poľovč.

Obrazové přílohy

Obr. 1: Gottwaldova socha v Košicích. Foto: Soukromý archiv pána J. G.

Obr. 2: Pamětní tabule na budově bývalého sídla OF v Košicích. Pamětní tabule byla odhalena 17. listopadu 2010. Foto: Klara Kohoutová.

O autorce

Mgr. Klara Kohoutová (*1990 v Praze) vystudovala obor Orální historie – soudobé dějiny na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2015 je interní doktorandkou oboru Slovenské dějiny na Spoločenskovednom ústave Centra spoločenských a psychologických vied SAV v Košicích. Zabývá se soudobými dějinami, dějinami paměti a orální historií.

e-mail: kohoutova@saske.sk

Příběhy dvou vojenských duchovních v proměnách dvacátého století

Martin Flosman

Abstrakt

Příspěvek představuje příběhy dvou vojenských duchovních Karla Forsta a Gustava Šumana. Oba působili v rakousko-uherské armádě v letech první světové války a v prvorepublikové armádě. V době nacistické okupace byli vězněni. Jejich poválečné osudy se lišily. Karel Forst působil jako duchovní správce v náročném prostředí západních Čech. Gustav Šuman byl odsouzen v zinscenovaném procesu a před vězněním se zachránil útekem do zahraničí, kde v exilu zemřel.

Abstract

This article follows the stories of two military chaplains Karel Forst and Gustav Šuman. They both served in the Austro-Hungarian army during the WWI and then in the army of the first Czechoslovak Republic. During the nazi occupation they were imprisoned. Their paths after the war went in different directions. Karel Forst served as a parish priest in a difficult area of western Bohemia. Gustav Šuman was sentenced in a staged trial and he save himself from imprisoning by fleeing abroad. He died in exile.

Klíčová slova: vojenští duchovní, perzekuce duchovních, okupace, odsun Němců, Gustav Šuman, Karel Forst

Keywords: military chaplains, persecution of clergymen, nazi occupation, drieve out of Germans, Gustav Šuman, Karel Forst

Úvod

Dramatické zvraty, které provázely první půli dvacátého století, výrazně ovlivnily nejen strukturu společnosti a politický i hospodářský systém, ale zasahovaly také do života jednotlivců a měnily jejich osudy a další směřování. Jak tzv. „velké dějiny“ ovlivňují dějiny „malých“ jednotlivců můžeme sledovat i na poněkud netypické profesní skupině vojenských duchovních. Také jejich životy kopírovaly všechny eskapády první poloviny 20. století. Vždyť narodil-li se takový mladý muž v poslední čtvrtině devatenáctého století a byl-li v prvních letech století dvacátého vysvěcen na kněze, sloužil v tak různých armádách, jako byla rakousko-uherská, meziválečná prvorepubliková nebo poválečná československá. Mnozí z nich se v době okupace aktivně zapojili do domácího odboje, byli vězněni v koncentračních táborech a někteří za svobodu své vlasti přinesli oběť nejvyšší.⁸³ Některí z nich působili ve vojenské duchovní správě ještě po únoru 1948 a na sklonku svého života byli po téměř pětaticetileté službě z armády vyhozeni. Několik bývalých rakouských feldkurátů dosáhlo vysokých církevních úřadů, někteří vstoupili do legií, jiní byli po druhé světové válce z republiky odsunuti nebo emigrovali. Co osoba, to příběh; co život, to drama.

Přitom dějinám vojenské duchovní služby bylo v našem prostředí věnováno dosud jen málo pozornosti. Mimo ojedinělých monografií⁸⁴ se jedná většinou o studie v odborných periodikách⁸⁵ nebo články v populárních⁸⁶ a regionálních⁸⁷ časopisech.

⁸³ Ministr národní obrany gen. Ludvík Svoboda předložil 5. června 1945 na jednání Vojenské rady při předsednictvu vlády zprávu, ve které stručně popsal organizační strukturu duchovní služby v meziválečné armádě, naznačil působení vojenských duchovních v čs. zahraničních jednotkách za války a rovněž vyzdvihl postoj katolických duchovních v českých zemích za okupace a upozornil na odbojovou činnost řady z nich. V ní přímo uvádí, že z 30 vojenských aktivních duchovních bylo jich šest Němci zatčeno a dva z těchto šesti v žaláři ubiti.

Vojenský historický archiv Praha (dále jen VHA), fond Vojenská rada, k. 1, inv. č. 6/VR 1945.

⁸⁴ STEHLÍK, Eduard. *Páter Method : Životní příběh generála duchovní služby Msgre Methoděje Kubáně*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2006. ISBN 80-7278-370-X.

FLOSMAN, Martin. *Padre a Rebe : Vojenští duchovní československé zahraniční armády u Tobruku a Dunkerque*. Praha: Epoque, 2015. ISBN 978-80-7425-260-0.

⁸⁵ FLOSMAN, Martin. Vojenský duchovní P. Mjr. Hugo Vaníček, S. J. Věrný Čech, poctivý kněz a statečný voják. *Církevní dějiny*, roč. 3, č. 6, 2010, s. 72-93. ISSN 1803-0068.

Oldřich Pejls v devadesátých letech podrobně analyzoval organizaci duchovní služby v československé armádě od roku 1918 do roku 1950. Jeho studie založené na solidním průzkumu archivních materiálů vycházely v letech 1991-2005 v časopisech *Historie a vojenství* a *Vojenská história* a z odborného hlediska nebyly dosud překonány. Z devíti článků⁸⁸ jich je pět věnováno západní zahraniční armádě v letech 1939-1945. Jan Stříbrný ve svém příspěvku zmapoval působení dvou vojenských

FLOSMAN, Martin. František Petružela - kapucín od Tobruku a od Dunkerque. *Církevní dějiny*, roč. 6, č. 11, 2013, s. 97-117. ISSN 1803-0068.

FLOSMAN, Martin. Jezuité v uniformách. In: HRADECKÝ, Tomáš - HORÁK, Pavel - BOŠTÍK, Pavel (edd). *České, slovenské a československé dějiny 20. století IX. Ústí nad Orlicí*: Ofis, 2014, s. 43-58. ISBN 978-80-7405-362-7.

JINDRA, Martin: Kamarád československých letců: život vojenského duchovního ČČS(H) Karla Vítězslava Víta. *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*, č. 2, roč. 2015, s. 15-26. ISSN 1802-8241.

⁸⁶ FLOSMAN, Martin. Trochu jiný feldkurát. *Přísně tajné! : literatura faktu*, č. 4, roč. 2015, s. 43-57. ISSN 1212-7620.

⁸⁷ FLOSMAN, Martin. Kapucín od 311. bombardovací perutě. *Věteřský zpravodaj*, č. 13, 2013.

FLOSMAN, Martin. Salesiáni a vojáci 1. Por. duch Štefan Sivák SDB. *Zdislava – časopis litoměřické diecéze*, č. 5, roč. 2015, s. 14-15. ISSN 1211-3042.

FLOSMAN, Martin. Salesiáni a vojáci 2. P. František Krutílek SDB. *Zdislava – časopis litoměřické diecéze*, č. 6, roč. 2015, s. 12-13. ISSN 1211-3042.

FLOSMAN, Martin. Salesiáni a vojáci 3. Ppor. duch. ThDr. Emil Škurka SDB. *Zdislava – časopis litoměřické diecéze*, č. 7, roč. 2015, s. 12-13. ISSN 1211-3042.

⁸⁸ PEJS, Oldřich. Duchovní služba v čs. leteckých jednotkách ve Velké Británii za druhé světové války. *Vojenská história*, č. 1, 2003. ISSN 1335-3314.

PEJS, Oldřich. Duchovní služba ve slovenské armádě 1939-1945, *Historie a vojenství*, č. 2, roč. 1995. ISSN 0018-2583.

PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v čs. armádě ve Francii (1939-1940), *Vojenská história*, č. 1, roč. 2000. ISSN 1335-3314.

PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v čs. armádě ve Velké Británii (1940-1943), *Vojenská história*, č. 3, roč. 2003. ISSN 1335-3314.

PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v Čs. samostatné obrněné brigádě ve Velké Británii a Francii (1943-1945), *Vojenská história*, č. 4, roč. 2005. ISSN 1335-3314.

PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní ve Skupině čs. armády na Středním východě (1940-1943), *Vojenská história*, č. 4, roč. 2000. ISSN 1335-3314.

PEJS, Oldřich. Duchovní služba ve vládním vojsku, *Historie a vojenství*, č. 5, roč. 1994. ISSN 0018-2583.

PEJS, Oldřich. Vojenští duchovní v poválečné československé armádě (1946-1950), *Historie a vojenství*, č. 4, roč. 1995. ISSN 0018-2583.

PEJS, Oldřich. K některým aspektům organizace duchovní služby v čs. armádě v letech 1918-1939, *Historie a vojenství*, č. 3, roč. 1991. ISSN 0018-2583.

rabínů, jeho text se však věnoval širší otázce židovské problematiky v zahraniční armádě na Západě.⁸⁹

Vedle těchto odborných studií nám částečný obraz poskytují také drobné zmínky o činnosti vojenských kaplanů ve starším tisku, častěji v relativně bohaté memoárové literatuře důstojníků nebo řadových vojáků.⁹⁰ V posledních letech bylo publikováno také několik vzpomínek⁹¹ nebo deníků⁹² vojenských duchovních. Zcela sporadicky se pak se zmínkami o nich můžeme setkat také v odborných textech věnovaných jinému tématu, než je oblast duchovní služby.⁹³ Z výše uvedeného tak vyplývá, že sekundární literatura k tématu není hojná. Primárním zdrojem informací o vojenské duchovní službě a především k osobám jednotlivých duchovních tak jsou především archivní materiály. Obecně lze říci, že více zpracováno je působení vojenských duchovních v československé zahraniční armádě na Západě v letech 1939-1945, zatímco ostatním obdobím (armáda rakouská, prvorepubliková i poválečná) je věnováno pozornosti o poznání méně. Dalším příspěvkem k tématu se tak snaží být i následující řádky.

⁸⁹ STŘÍBRNÝ, Jan. Židovští vojenští duchovní a židovská otázka v československém vojsku na západě v letech 1939-1945 : Příběh Alexandra Krause a JUDr. Hanuše Rebenwurzela-Rezka. In: KREJČOVÁ, Helena – SVOBODOVÁ, Jana (edd.). *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 162-220. ISBN 80-85270-75-5.

⁹⁰ Např. REICHL, Martin. *F2074 vypráví.... Vzpomínky příslušníka československé obrněné brigády Jiřího Pavla*. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-33-5.

TOMAN, Vilém. *Na západní straně. Osobní vzpomínky na dobu v odboji od roku 1940 do roku 1945*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2015. ISBN 978-80-7278-649-7.

⁹¹ VANÍČEK, Hugo. *Duch a síla*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2124-3.

⁹² SUDA, Stanislav. *Deník z Velké války: svědectví polního kuráta c. a k. armády z let 1914-1917*. Brno: Extra Publishing, 2015. ISBN 978-80-7525-007-0.

GARKISCH, Miloš. První světová válka v denících feldkuráta P. Jana Evangelisty Eybla. In: *Minulosti Berounska : sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Beroun: Státní oblastní archiv v Praze pro Státní okresní archiv Berouně, roč. 17 (2014), s. 139-158. ISSN 1211-9512.

GARKISCH, Miloš. První světová válka v denících feldkuráta P. Jana Evangelisty Eybla (2. část). In: *Minulosti Berounska : sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Beroun: Státní oblastní archiv v Praze pro Státní okresní archiv Berouně, roč. 18 (2015), s. 185-222. ISSN 1211-9512.

⁹³ SEKERA, Martin. Válka v časopisech, časopisy ve válce. In: GEBHART, Jan– ŠEDIVÝ, Ivan (edd.). *Česká společnost za velkých válek 20. století*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0742-5.

Pplk. duch. ThDr. Karel Forst

* 22. duben 1885 – Domažlice

+ 28. březen 1966 – Planá u Mariánských Lázní

Karel Forst se narodil 22. dubna 1885 v Domažlicích jako syn Antonína Forsta a jeho manželky Karolíny roz. Kusbachové.⁹⁴ Po vchození obecné školy studoval na vyšším reálném gymnáziu v Domažlicích, kde 16. června 1904 odmaturoval. V letech 1904-1909 absolvoval teologickou fakultu papežské Urbanovy koleje v Římě, 25. června 1909 byl promován doktorem teologie. Zde byl také 19. prosince 1908 vysvěcen na kněze.⁹⁵

Odvodu se podrobil 27. října 1906 na rakouském vyslanectví v Římě a jako student teologie byl zařazen do náhradní zálohy plzeňského pěšího pluku 35. Po přijetí kněžského svěcení byl 20. prosince 1908 převeden do náhradní zálohy doplňovacího okresního velitelství v Plzni.⁹⁶ Ve farní duchovní správě působil nejprve od října 1909 do srpna 1911 v západních Čechách postupně jako kaplan v Habartově, Plané u Mariánských Lázní a Nové vsi u Tachova. Od září 1911 do července 1916 pak v Praze postupně jako kaplan a katecheta u sv. Apolináře na Novém Městě, v Michli a u sv. Haštala na Starém Městě.⁹⁷

K 1. červenci 1916 byl aktivován a jako polní kurát zeměbranceckého pěšího pluku 5 v Pule se s ním účastnil polního tažení na ruském bojišti do 8. listopadu téhož roku, kdy byl v bitvě u Jasiny raněn a utrpěl průstřel pravé ruky a zranění na hlavě. Do poloviny prosince byl v nemocničním ošetřování. Od 15. prosince 1916 sloužil v Oděse jako duchovní polní nemocnice č. 303 a od 1. května až do 24. prosince 1918 u infekční nemocnice č. 107.⁹⁸

⁹⁴ VHA, fond Kmenové listy (dále jen KmL), Karel Forst.

⁹⁵ VHA, fond Kvalifikační listiny důstojníků (dále jen KvL), Karel Forst.

⁹⁶ VHA, fond KmL, Karel Forst.

⁹⁷ *Almanach biskupů, kněží a jáhnů Arcidiecéze pražské*. Praha: Arcibiskupství pražské, 2013, díl I. A-L, s. 209.

⁹⁸ VHA, fond KmL, Karel Forst.

Dne 24. prosince 1918 se přihlásil u superiorátu čs. armády v Praze a k témuž dni byl propuštěn z činné služby do zálohy. V lednu 1919 složil písemně přísahu a podal si přihlášku do československé armády. Do ní byl přijat 19. srpna 1922 a v hodnosti polního kuráta v záloze byl kmenově zařazen do početního stavu divizní nemocnice č. 1.⁹⁹ Od ledna 1919 do podzimu 1923 působil opět v civilní duchovní správě v Praze na Novém městě jako kaplan u sv. Vojtěcha a u sv. Haštala.¹⁰⁰ K 1. září 1923 byl aktivován a v hodnosti kapitána duchovní služby z povolání byl jmenován duchovním pěšího pluku 16 v Rožňavě, kam nastoupil 30. září. Zde pak působil až do konce března 1925.¹⁰¹

Na Slovensku si Forst velmi dobře vedl. Získal si oblibu mužstva i důvěru nadřízených. Hodnocen byl jako pilný a snaživý, taktní, veselý a otevřený povahy. Byl velmi inteligentní, uměl německy, italsky a rusky a byl vytrvalý cyklista a schopný automobilista. Na přelomu ledna a února 1924 absolvoval při Zemském vojenském velitelství v Bratislavě měsíční kurs pro důstojníky osvětové výchovy s velmi dobrým prospěchem. Po svém návratu zpět k pluku mimo funkce duchovního působil též jako osvětový náčelník.¹⁰²

K 1. dubnu 1925 byl přeložen do Plzně jako duchovní správce druhé pěší divize. Také zde byl nadřízenými hodnocen jako člověk milý, otevřený a upřímný povahy, velmi inteligentní, svědomitý a snaživý. Celkový stupeň kvalifikace byl stanoven jako výtečný. Od 28. února 1930 byl přemístěn do Komárna, kde byl jmenován duchovním správcem pěšího pluku 12 a duchovním správcem posádky. U příležitosti jeho odchodu mu velitel divizní generál Klecanda udělil pochvalné uznání a velitelský dík, ve kterém ocenil, že *„jmenovaný vedle vlastní služby duchovního správce 2. pěší divize zastával také funkci osvětového náčelníka a správce knihovny divizní nemocnice 2, byl vedoucím kursu negramotných Slováků a později i kursu negramotných Němců celé divise. Po celou dobu svého přidělení ke 2. pěší divisi*

⁹⁹ VHA, fond KmL, Karel Forst.

¹⁰⁰ *Almanach ...*, díl I. A-L, s. 209.

¹⁰¹ VHA, fond KmL, Karel Forst.

¹⁰² VHA, fond KvL, Karel Forst.

vykonával svoje služby s príkladnou pílí a svedomitostí. Byl vzorným dôstojníkom a veľmi užitečným spolupracovníkom na poli osvety a morálnej výchovy vojska. ¹⁰³

Druhé Forstovo slovenské pôsobenie trvalo päť let. K 1. říjnu 1934 byl povýšen na štábního kapitána duchovní služby.¹⁰⁴ Od 28. února 1935 byl přeložen do Prahy, kde byl ustanoven přednostou duchovní služby 1. divize. Také v tomto období je hodnocen jako ukázněný, bezvadného chování ve službě i mimo ni, dbalý povinností, se smyslem pro odpovědnost, které se nevyhýbá. Velmi dobrého nadání a duševních schopností, zdrav a tělesně zdatný, dbalý o vzhled a zevnějšek. Byl vnímán jako živé prudší povahy, velmi nadaný s bystrým postřehem. Byl velmi snaživý a dobře ovládal předpisy svého oboru. Měl důkladné vzdělání, které si neustále doplňoval. I zde byl znám jako dobrý a pohotový řečník, který rád a s úspěchem pracoval jako vzdělavatel, přednáškami i organizačně ve spolkovém životě. Měl rovněž zálibu ve spolkovém tělocviku. Jeho celkový stupeň kvalifikace býval pravidelně stanoven jako velmi dobrý.¹⁰⁵

Dne 1. července 1936 byl povýšen do hodnosti majora duchovní služby. Od 1. července 1938 byl mimo své funkce u 1. divize zároveň ještě ustanoven zatímním přednostou katolické duchovní správy u prvního sboru. U 1. divize byl mjr. Forst zařazen až do 30. června 1939, ale teprve k 1. lednu 1940 byl přeložen do výslužby.¹⁰⁶ Po okupaci se tak pravděpodobně podílel na likvidaci duchovní služby v rámci československé armády, kdy bylo nutné utřídit a předat množství spisů, matričních a dalších úředních knih i jiného materiálu patřícím úřadům.

V letech 1940-1945 bydlel Karel Forst v Praze na Břevnově. Vlastní ustanovení v duchovní správě v této době neměl a byl evidován jako vojenský duchovní ve výslužbě.¹⁰⁷ Podle potřeby zřejmě také vypomáhal duchovním správcům v okolí. Avšak již 19. dubna 1940 byl Karel Forst zatčen.¹⁰⁸ Z okna Břevnovského kláštera se stal svědkem situace, kdy skupinka německých vojáků hrubě obtěžovala

¹⁰³ VHA, fond KvL, Karel Forst.

¹⁰⁴ VHA, fond KmL, Karel Forst.

¹⁰⁵ VHA, fond KvL, Karel Forst.

¹⁰⁶ VHA, fond KmL, Karel Forst.

¹⁰⁷ *Almanach ...*, díl I. A-L, s. 210.

¹⁰⁸ Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond Ústředna Státní bezpečnosti, sign. 305-388-1.

několik mladých českých děvčat. Forst se jich zastal a jako bývalý voják z povolání upozornil příslušníky Wehrmachtu na to, že jejich nevhodné chování je vojáka nedůstojné. Německé vojenské úřady v tom však viděly urážku německé branné moci a Forst byl odsouzen k osmi měsícům vazby.¹⁰⁹

K 5. květnu 1945 byl Karel Forst formálně povolán jako důstojník z povolání zpět do československé branné moci, fakticky však nikde prezentován nebyl. Teprve 1. dubna 1946 byl přeložen do trvalé výslužby. Dne 26. října 1946 byl povýšen do hodnosti podplukovníka duchovní služby.¹¹⁰ V červnu 1945 se stal zástupcem v Místním národním výboru v Praze XVIII za Československou stranou lidovou.¹¹¹

V souvislosti s odsunem německého obyvatelstva odešlo z českého pohraničí také mnoho katolických kněží německé národnosti. České diecéze se tak začaly potýkat s akutním nedostatkem duchovních správců v pohraničních farnostech. Pražské arcibiskupství se obrátilo s prosbou o pomoc i na bývalého vojenského duchovního Karla Forsta. Ten, ač důchodce, uposlechl výzvy pražského ordinariátu k výpomoci v pohraničí a od 1. září 1945 byl ustanoven administrátorem ve Stříbře. Stříbro bylo německé město s, do té doby, nepatrnou, českou menšinou, která byla tvořena většinou jen pracovníky pošty, železnice a dalšími státními zaměstnanci. Forst velmi dobře vedl farní kroniku. Jeho zápisy, které jsou vůbec prvními záznamy psanými v češtině, názorně ilustrují poměry v pohraničí na konci čtyřicátých let i nelehké postavení katolické církve po únoru 1948.

„Dekretem Kapitulní konsistoře v Praze byl jsem od 1. září 1945 ustanoven správcem děkanství ve Stříbře; k tomu byly mi přidány ještě farnosti Holostřevy, Jezná, Svojšín, Černošín, Ošelín, Kladruby – město, Kladruby – zámek, Pozorka, Skapce, Kostelec a Erpužice. Zároveň jsem byl jmenován i vikářem ve Stříbře a v Plané u Mariánských Lázní.

Již pouhý výčet farností vykazuje, jak těžký úkol jsem vzal dobrovolně na sebe; přidám-li ještě za jakých poměrů, musím uznati, že bez pomoci boží není možné,

¹⁰⁹ Státní oblastní archiv Praha, fond Mimořádný lidový soud Praha, sign. Ls XII 6678/46.

¹¹⁰ VHA, fond Kml, Karel Forst.

¹¹¹ Národní archiv Praha (dále jen NA), fond Schaffner Vilém, karton 46, sign. 43-11.

abych dostál. Ale v pomoc boží a přimluvu P. Marie i všech našich čes. sv. patronů pevně doufám. Vždyť nechci nic jiného, než větší slávu boží a spásu všech duší dobré vůle, nejen národa českého, ale i německého. Bud' vůle tvá, Pane! Stříbro v měsíci září 1945 ThDr. Karel Forst, podplukovník duch. sl. v. v.

Po příchodu amerického vojska do Stříbra, tj. 5. května večer v době májové pobožnosti, doznamenaly konečně i zdejší horké německé hlavy, že jest konec šíleným jejich snům o věčné Velkoněmecké říši a jejich nadvládě v celé Evropě. Opouštěli tito neúnavní ctitelé Hitlera, zvláště ti, kteří neměli čisté svědomí, jeden za druhým, pokud to bylo možné, Stříbro a hledali jinde své štěstí. Ostatní byli pak našimi úřady odváděni do sběrného tábora a pomalu odsunováni do Reichu.

Tak vůči hledně ubývalo obyvatelstva německé národnosti a stejnoměrně přibývalo Čechů. To ovšem se projevovalo i v duchovní správě, a proto zdejší prozatímní administrátor Josef Putzer, který českého jazyka nebyl mocen, a jeho kaplan Jan Prosch, jenž mluvil česky jen velmi bídne, byli nuceni žádati konsistoř, aby poslala do Stříbra kněze českého, a to ještě před počátkem škol. roku.

Konsistoř v nedostatku čes. kněží obrátila se na ThDr. Forsta v Břevnově – Praha XVIII, o němž věděla, že pro svůj věk 60 let byl jako vojenský kurát dán na odpočinek, s dotazem, zda by nebyl ochoten převzít duch. správu ve Stříbře. “¹¹²

Karel Forst byl národnostně velmi citlivý a bezprostředně po svém příchodu do západních Čech se stal svědkem postupného odsunu původního německého obyvatelstva: „Co se týče smýšlení národnostního, zůstalo Stříbro větším dílem věrno své tradici zapřisáhlé nenávisti ke všemu českému i československému. V roce 1925 byl jsem ustanoven vojenským kurátem u druhé pěší divize v Plzni. Mou povinností bylo také pastorovati vojenské posádky tam, kde nebylo bohoslužeb v čes. jazyce. Když jsem přijel poprvé do Stříbra, hledal jsem farní úřad v blízkosti kostela. Nemoha nic najíti, obrátil jsem se na kolemjdoucího pána a slušně jsem se ho otázel – ovšem česky, byl jsem v důstojnickém stejnokroji – kde vlastně jest zdejší děkanství úřad. Muž se na mne nenávistně podíval, provokativně si odplivnul a beze slova se vzdálil. To byl

¹¹² Státní okresní archiv Tachov (dále jen SOKA Tachov), fond Děkanství Stříbro (dále jen D Stříbro), Kronika 1835-2003, s. 622.

duch stříbrský po světové válce, který jen zmohutněl za několik let okupace nacistické, a který nezlomila ani potupná porážka nesmrtelného a zbožňovaného hitlerismu. ^{“113}

„S přepravou občanů německé národnosti bylo započato hned po vydání vládního nařízení. Nejdříve byli odsunuti ti, kteří se hlásili dobrovolně, a potom podle místních poměrů. Občané byli shromažďováni ve sběrném táboře (dříve tábor pro zajatce) na pravé straně silnice do Milíkova. Zde bylo o ně dobře postaráno v každém ohledu. Místnosti byly čisté, zdravotně vyhovující. Strava byla dobrá a dostatečná, ač dosud bylo všechno na listky. Kdo chtěl, mohl jít do práce a vydělati si dosti peněz, kterými mohl volně disponovati. To vedlo k mnohým nepříjemnostem, a proto byla správa tábora nucena omeziti vycházky Němců do města. Tím se stalo, že také v neděli nemohli se zúčastniti bohoslužeb v děkanském kostele. Proto d. p. administrátor si vyžádal povolení, aby mohl o větších svátcích a dle možnosti někdy i v neděli sloužiti mši sv. v táboře. Vždy byl důstojně upraven k tomu veliký pokoj (čítárna a společenská místnost). D. p. administrátor měl krátkou promluvu v německé řeči a zpívaly se německé písně. V postě, adventě atd. byla zpověď a sv. přijímání. Na žádost katolických rodičů se vyučovalo jednou týdně náboženství, k čemuž ovšem dal souhlas Zemský národní výbor v Praze a nejdůstojnější konsistoř. ^{“114}

Forst se na novém působišti pustil s elánem do práce. V hospodářsky velmi složité poválečné době se v rámci možností pokusil zajistit si spolupracovníky i materiál, aby odstranil alespoň ty nejzávažnější nedostatky: *„Budova děkanství i kostel byl ve stavu velmi ubohém. Po dobu trvání války nebylo možno provést ani tu nejmenší opravu a pak letecké bombardování města Stříbra a nakonec nedobrovolný odchod německých vetřelců – to vše zanechalo smutné stopy všude. Na děkanství v přízemí byla delší dobu ubytována neblaze proslulá Feldpolizei, v bývalém refektáři pak byla rozdělovna potravinových lístků pro celé město. Všude rozházené a poškozené věci, nábytek, knihy obrazy atd.*

V kostele okna od výbuchu bomb rozbita, střecha poškozená tak, že do postranní lodi Božího hrobu zatéká, kusy okapových rour scházejí, aneb jsou prožrány

¹¹³ SOKA Tachov, D Stříbro, Kronika 1835-2003, s. 623.

¹¹⁴ SOKA Tachov, D Stříbro, Kronika 1835-2003, s. 630.

úplně rzí. Kaple na starém hřbitově, kde za první republiky se konaly české bohoslužby a která byla udržována ve vzorném pořádku z milodarů českých věřících, barbarsky zpusťována. A což teprve starobylý kostelíček sv. Petra! Vše rozbito, zničeno, znečištěno a zneuctěno. Zkáza denně pokračuje, nepomáhá žádný zámek ani sebebedlivější hlídky. Bezbožné ruce pracují dále.“¹¹⁵ [...]

„Přes veškeré těžkosti a hlavně nedostatek potřebných sil i materiálu bylo nutno alespoň to nejdůležitější opravit, hlavně aby se předešlo dalším škodám. Střechy na budově děkanství náklad celkem 6.000 Kčs. Střechy na kostele (v lodi sv. Kříže po každém dešti byly přímo louže) 4.000 Kčs. Okna na děkanství i v kostele 1.000 Kčs. Okapové roury vyčištěny, scházející části doplněny a natřeny na kostele i na děkanství. Kopule na kostele natřena, misijní kříž před kostelem natřen, kříž u Červené lávky úplně obnoven, hromosvody odborníkem prohlédnuty a opraveny. Podobně opravy provedeny byly i v Kladrubech, v Černošíně, Holostřevěch a Jezné. Střechu starobylého kostelíka sv. Petra opravil později Státní památkový ústav nákladem asi 95.000 Kčs.“¹¹⁶

V roce 1946 byl Karel Forst jmenován čestným konzistorním radou.¹¹⁷ V září 1946 bylo ve Stříbře otevřeno české gymnázium a v prvním školním roce jej navštěvovalo 94 studentů – chlapců i děvčat. ThDr. Forst zde vyučoval náboženství,¹¹⁸ zároveň působil jako arcibiskupský komisař pro reálné gymnázium v Plané u Mariánských Lázní.¹¹⁹ V roce 1948 byl jmenován skutečným konzistorním radou a arcibiskupským notářem. Ve stejném roce byl ve Stříbře ustanoven děkanem.¹²⁰

V roce 1947 se stal děkanský úřad ve Stříbře předmětem zájmu vojenské kontrarozvědky. Důvěrník obranného zpravodajství zadržel dva dopisy od Forstovy hospodyně Vlasty Šimandlové, ve kterých psala svým rodičům, že pracuje ve Stříbře pro vlast, protože nechce, aby ČSR byla bolševická. Dle hlášení se na děkanství

¹¹⁵ SOKA Tachov, D Stříbro, Kronika 1835-2003, s. 623.

¹¹⁶ SOKA Tachov, D Stříbro, Kronika 1835-2003, s. 630.

¹¹⁷ Almanach ..., díl I. A-L, s. 210.

¹¹⁸ SOKA Tachov, D Stříbro, Kronika 1835-2003, s. 628.

¹¹⁹ Almanach ..., díl I. A-L, s. 210.

¹²⁰ Almanach ..., díl I. A-L, s. 210.

konaly podezřelé schůzky lidovců, kteří měli být přes sekretariát lidové strany v Plzni ve spojení s agenty v Bavorsku.¹²¹

V říjnu 1949 byly přijaty dva tzv. církevní zákony, kterými zavedl komunistický režim kontrolu nad životem církví v Československu. Jedním z nich byl Zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Ten sice garantoval duchovním pracujícím ve farnostech pravidelný příjem, zároveň ovšem podmiňoval jejich veřejné působení udělením tzv. státního souhlasu a jakoukoli jejich jinou činnost kriminalizoval.

Ještě před jejich přijetím byl Karel Forst společně s dalšími duchovními ze západních Čech na několik týdnů zatčen, neboť měli proti nim organizovat protesty: *„Dne 8. září 1949 bylo v oblasti krajského velitelství StB Plzeň přikročeno k zatýkání členů římskokatolického kléru, kteří organizovali podle memoranda čs. episkopátu podpisovou akci proti novému platovému zákonu kněží. Dosud byli vzati do vazby 64 letý administrátor ve Stríbrě Dr. Karel Forst, 63 letý farář v Dýšíně František Jelínek, 54 letý vikář ve Vrchení Václav Klabouch, 49 letý vikář v Manětíně František Wonka, 65 letý vikář ve Stašeni František Koral, 73 letý vikář v Čachrově František Zahrádka, 54 letý vikář v Chánovicích František Slaviček, 53 letý vikář v Kolinci Jindřich Senft.*

Bylo zatím upuštěno od zatčení vikáře Smetany, ačkoli byl organizátor podpisové akce ve vikariátě lukavickém. Dotyčný se před několika dny podrobil operaci šedého zákalu a vazba by mohla jeho stav zhoršit. V jeho případě bylo zároveň zjištěno, že resoluce dosud nebyla odeslána.

Do večerních hodin dne 9. září 1949 se všichni zatčení zdráhali vypovídat o původu memoranda a nechtěli prozradit své spojky. Ve vyšetřování se pokračuje, akce není dosud skončena.“¹²²

Za zatčeného Forsta se u ministra spravedlnosti Alexeje Čepičky přimlouval také biskup Štěpán Trochta. V den národního osvobození 28. října 1949 mu z Litoměřic napsal: „Vážený pane ministře, již před měsícem byla u mne deputace

¹²¹ ABS, fond Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, sign. 302-172-3.

¹²² NA, fond Dr. Alexej Čepička (dále jen Čepička), k. 15, inv. č. 96.

věřících ze Stříbra a Plzeňska přimlouvati se za uvězněného pana vikáře ThDr. Karla Forsta ze Stříbra a plzeňského vikáře dp. Resslera, bytem v Plzenci. Žadatelé nařikají nad zdravotním stavem těchto dvou duchovních upozorňující, že ve vězení podlehnou.

Obrátili se ovšem na nesprávnou adresu, protože podepsaný nemá žádné moci, aby mohl mít vliv na osudy dvou uvězněných. [...] Nelze mi odmítat prosící, i když jsem zbaven jakéhokoliv vlivu, jelikož pomáhat trpícím dle svých slabých sil bylo vždy mým životním údělem.

Prosím Vás tudíž, vážený pane ministře, abyste se na mne nezlobil, že jsem si dovolil Vás obtěžovati záležitostmi, která Vám bude snad nemilou, jejíž blahovolné posouzení však by bylo jen projevem srdce, které je schopno pochopiti lidské bolesti a utrpení. Děkuji Vám za trpělivost se čtením tohoto dopisu a poručím se Vám. ¹²³

V té době už byl ale Forst vybrán k provedení tzv. „akce M.“ U příležitosti přijetí nových církevních zákonů rozhodl tým spolupracovníků kolem ministra Čepičky omilostnit duchovní i laiky, kteří byli v uplynulých sedmnácti měsících odsouzeni nebo zatčeni pro nejružnější zločiny nebo přečiny, s výjimkou vlastizrady a špionáže. Nejčastěji se jednalo o přípravu úkladů o republiku, nepřekažení nebo neoznámení trestných činů, zneužití církevní moci, pokus o neoprávněné opuštění území republiky, pobuřování, rušení obecného míru nebo zlehčování úředních nařízení. Udělení milosti se týkalo jen části duchovních předem vybraných státní mocí, vězněných hlavně za čtení a komentování pastýřských listů. Bylo vázáno na osobní žádost o milost, kterou však nebyli všichni vybraní duchovní ochotni podat. Celé akce pak bylo náležitě propagandisticky využito jako důkazu o vstřícnosti režimu vůči církvi. V rámci „akce M“ tak bylo na konci října 1949 zastaveno rozhodnutím prezidenta republiky i vyšetřování proti Karlu Forstovi. ¹²⁴

Karel Forst působil jako administrátor ve Stříbře až do 31. března 1953. I po svém penzionování zde nadále ochotně a obětavě vypomáhal v rozsáhlé duchovní správě. Jeho nástupcem se stal Josef Doležal. Když byl počátkem dubna 1955 zatčen

¹²³ NA, Čepička, k. 14, inv. č. 91.

¹²⁴ NA, Čepička, k. 15, inv. č. 98.

pro protistátní činnost, duchovní správy ve Stříbře se opět nakrátko dočasně ujímá Karel Forst.¹²⁵

Další z Forstových nástupců, Heřman Alois Šimoník z řádu těšitelů, byl ustanoven administrátorem v polovině září 1956. Také on pokračoval v záznamech do farní kroniky a z jeho zápisů promlouvá tvrdá realita duchovní správy v západních Čechách v padesátých letech: „*Po zrušení klášterů v roce 1950 byli někteří řeholní kněží ustanoveni do světské duchovní správy. Pražský arcibiskup ThDr. Josef Beran je v internaci někde mimo arcidiecézi a správu arcidiecéze vede jako ordinář kapitulní vikář prelát Antonín Stehlik a kancléř Jan Dočekal, děkan kapituly karlístejnské. Vikářem vikariátu stříbrského je arciděkan tachovský P. Jaroslav Böhm, člen řádu křižovníků. Náš vikariát zahrnující v sobě dva politické okresy (Stříbro a Tachov) má celkem 39 farností a v jeho obvodu sídlí jen osm kněží.*

Lze si snadno představit, s jakou námahou vykonáváme pastorační práci. V letech 1956-59 jsem konal měsíčně 1.200 km cest do škol a na bohoslužby, většinou na motocyklu. Učil jsem v devíti školách (Stříbro, Sulislav, Vranov, Sytno, Těchlovice, Černošín, Olbramov, Benešovice, Holostřevy). Každý administrátor je povinen odučit gratis osm hodin týdně. Za další hodiny je odměna 5 Kčs, 1 km je honorován 0,36 Kčs. Když jsem ze zdravotních důvodů byl nucen pořídit si osobní auto, stojí mne jen provozní náklady 1 Kčs na 1 km bez umořování vozidla. Na neděle musím zjednávat další auto, poněvadž bohoslužby, dokud může vypomáhat pan ThDr. Forst, nechci nikde rušit nebo omezovat, a poněvadž varhaníka a někdy i ministranty nutno vozit s sebou. V neděli také není vhodné autobusové spojení. Většina chrámových sbírek padne jen na hrazení cestovného, poněvadž státní dotace nestačí. Nemohou se proto pořizovat jiné potřebné předměty, jako kostelní prádlo, paramenta aj. Vše už velmi chátře, až srdce bolí. [...] Každoročně ubývá škol, v nichž se učí náboženství. Rodiče nevyužívají možnosti, přihlásit své dítě k vyučování. Někdy ze zbabělosti, někdy z nedbalosti, i když dnes už i z kazatelen je smíme upozornit, že do 8. září nejpозději mohou své dítě přihlásit u ředitele školy k vyučování náboženství.“¹²⁶

¹²⁵ SOKA Tachov, fond D Stříbro, Kronika 1835-2003, s. 631.

¹²⁶ SOKA Tachov, fond D Stříbro, Kronika 1835-2003, s. 631-634.

ThDr. Karel Forst, podplukovník duchovní služby ve výslužbě, zemřel v neděli 28. března 1966 v nemocnici v Plané u Mariánských Lázní ve věku 81 let. „Zasloužilý a obětavý kněz, nejdůstojnější pan arciděkan, který až do poslední chvíle svého života obětavě vypomáhal ve zdejší duchovní správě. Pohřeb se konal dne 2. dubna ve svátek Panny Marie Sedmiboletné ve zdejším děkanském kostele. Kázání proslovl jeho někdejší žák dp. Jaroslav Španihel, administrátor v Domažlicích. Na vlastní přání převezen byl pak do svého rodiště v Domažlicích a tam uložen v rodinném hrobě.“¹²⁷

Plk. duch. Mons. Gustav Šuman

* 20. červenec 1883 – Trhové Sviny

+ 7. duben 1962 – Heimenkirch

Gustav Šuman se narodil 20. července 1883 v Trhových Svinech (dnes okres České Budějovice) jako předposlední z dvanácti dětí Františka Šumana a jeho manželky Marie rozené Schönaueřové. Jeho otec byl kovářem a on sám se po krátkou dobu také kovářem učil.¹²⁸ Po vychození obecné školy nastoupil v roce 1897 jako čtrnáctiletý na tehdejší české (později Jirsíkovo) gymnázium v Českých Budějovicích, kde v červenci 1905 odmaturoval s vyznamenáním.¹²⁹

Odvodu se podrobil 13. března 1905 u doplňovacího okresního velitelství v Českých Budějovicích a byl odveden k zeměbranceckému pěšímu pluku č. 1 ve Vídni. Přihlásil se dobrovolně do armády a od 1. října 1905 do 1. října 1906 absolvoval s výborným prospěchem školu pro jednoroční dobrovolníky u zeměbranceckého pluku č. 21 ve St. Pölten.¹³⁰ V letech 1906-1910 studoval na teologickém ústavu v Českých Budějovicích. Již po absolvování třetího ročníku byl 18. července 1909 vysvěcen na kněze,¹³¹ což byla výjimka někdy udělovaná starším

¹²⁷ ŠOKA Tachov, fond D Stříbro, Kronika 1835-2003, s. 635.

¹²⁸ VHA, fond KmL, Gustav Šuman.

¹²⁹ VHA, fond KvL, Gustav Šuman.

¹³⁰ VHA, fond KmL, Gustav Šuman.

¹³¹ Archiv Biskupství českobudějovického, matrika ordinovaných kněží.

studentům. Čtvrtý ročník semináře již tedy ukončil jako kněz a zároveň prefekt a to s výtečným prospěchem. Jeho prvním kněžským působištěm se stal Horšovský Týn, kam nastoupil 1. srpna 1910 jako kaplan. V tomto převážně německém městě, kde tehdy žilo asi jen pět procent Čechů, působil do konce září 1912.¹³²

V souvislosti s přijetím kněžského svěcení byl k 1. prosinci 1910 jmenován polním kurátem v záloze. Od 1. října 1912 nastupuje jako aktivní vojenský duchovní v Bolzanu, které tehdy patřilo Rakousku-Uhersku. Po necelém roce přechází 1. září 1913 jako duchovní k posádkové nemocnici č. 4 v Linci. Po vypuknutí první světové války je 1. srpna 1914 přeložen k c. k. pěšímu pluku č. 14, se kterým se účastní válečného tažení proti Rusku. Avšak již 7. září 1914 upadá u Oserdowa v Haliči do ruského zajetí, přičemž o den dříve byl zraněn a utrpěl průstřel břicha.¹³³

Z ruského zajetí byl propuštěn až 29. dubna 1918 a byl internován v rakouském Linci, kde byl až do státního převratu soudně vyšetřován pro obvinění z údajného rusofilství a hrozil mu vojenský soud.¹³⁴ Již 19. listopadu 1918 se dal do služeb Československé republiky a 6. prosince podal přihlášku do československé armády. Přitom ale léta strávená v ruském zajetí mu nikdy nebyla započítána do odsloužených let pro výpočet služného, neboť se mu nepodařilo prokázat, že mu po dobu zajetí nebylo možno vstoupit do čs. legií.¹³⁵

V prvorepublikové armádě působil nejprve od 1. prosince 1918 jako duchovní u posádkové nemocnice č. 13 v Terezíně. Dne 26. května 1922 byl povýšen do hodnosti vrchního polního kuráta s oprávněním nosit distinkce štábního kapitána.¹³⁶ Svými nadřízenými byl hodnocen jako mužné ustálené povahy, horlivý duchovní správce s velmi vyvinutým citem pro své vznešené povolání, vůči každému ochotný a vlídný. Horlivě se staral o nemocné, byl dobrý řečník a důstojný kněz.¹³⁷

¹³² Archiv Biskupství českobudějovického, matrika ordinovaných kněží.

¹³³ VHA, fond KmL, Gustav Šuman.

¹³⁴ VHA, fond KvL, Gustav Šuman.

¹³⁵ VHA, fond KmL, Gustav Šuman.

¹³⁶ VHA, fond KmL, Gustav Šuman.

¹³⁷ VHA, fond KvL, Gustav Šuman.

Od prosince 1922 do března 1923 krátce působil jako přednosta duchovní správy u velitelství 3. pěší divize v Litoměřicích. Dne 1. dubna 1923 byl přemístěn jako duchovní referent k velitelství 1. horské pěší brigády v Ružomberoku. Když byly hodnosti důstojníků služeb sjednocovány s ostatními, byla jeho hodnost 27. prosince 1926 přejmenována na štábní kapitán duchovní služby. K 29. únoru 1928 byl přemístěn jako duchovní k 11. pěší divizi v Rožňavě, přičemž zároveň již od 31. října 1927 působil současně jako duchovní správce a důstojník mravní výchovy u čs. pěšího pluku 16. K 21. prosinci 1929 byl povýšen na majora duchovní služby. Od 28. února 1930 byl přemístěn jako přednosta duchovní služby k 10. pěší divizi v Bánské Bystrici.¹³⁸ Zároveň v letech 1932-1933 působil jako přednosta kanceláře kárného výboru 10. divize a přednosta vojenské správy budov.

V době svého působení na Slovensku byl svými nadřízenými hodnocen jako velmi snaživý, obětavý a horlivý kněz, výborný řečník, svědomitý a velice spolehlivý, pracovitý, otevřeného charakteru, pečlivě dbalý svých povinností, veselý a dobromyslné povahy, snaživý a uctivý. Celkový stupeň kvalifikace byl každoročně stanoven jako velmi dobrý nebo výtečný. Pouze v roce 1930 v době jeho služby u 10. divize byl velitelem divize označen jako cti a obluby žádostivý a to ne vždy vhodnými způsoby. Přednosta duchovní služby u Zemského vojenského velitelství v Košicích pplk. duch. Hajdín se však svého podřízeného zastal: „*Znám dotyčného, že je svědomitý a horlivý kněz, dobrý kazatel a výborný slavnostní řečník a velmi pilný důstojník mravní výchovy u pluku. Že by byl cti a obluby žádostivý a to i nevhodným způsobem může být spíše všeobecná lidská slabost anebo nedočkavost zaslouženého uznání, ne však hlavní a vedoucí motiv jeho povahy. Považuji to spíše za jistý stupeň sebevědomí, ke kterému jej opravňuje jeho vojenské a vysokoškolské vzdělání, fyzický věk a úspěšná i mimo svého oboru vykonaná služební činnost.*“¹³⁹ Šumanovo vzdělání bylo skutečně mimořádné. Uměl rusky, polsky, německy, italsky, francouzsky, latinsky. Ve vojenských spisech uvedl v rubrice znalost zemí Jižní Tyrolsko, Rakousko, Střední Sibiř, Francie, Německo, Jugoslávie, Bulharsko, evropské Turecko a Egypt. Uměl jezdit na koni, na motocyklu a na bicyklu, dobře střílel. Kvůli svým

¹³⁸ VHA, fond KmL, Gustav Šuman.

¹³⁹ VHA, fond KvL, Gustav Šuman.

četným aktivitám však mohl v okolí budit dojem, že své povinnosti duchovního zanedbává. V roce 1934 jej divizní generál Votruba vnímal tak, že „*cítí se býti více vojákem jak duchovním. Jeho faktická činnost a výkony v tomto smyslu jsou s ohledem k různým omezujícím okolnostem tak minimální, že se dají ciferně těžko vyjádřit.*“¹⁴⁰

Dne 22. července 1935 byl Gustav Šuman povýšen do hodnosti podplukovníka duchovní služby. Od 31. října 1935 je přemístěn jako duchovní k velitelství 5. divize v Českých Budějovicích.¹⁴¹ Také zde je hodnocen jako poctivý, čestný, svědomitý, otevřený, upřímný, kamarádský, společenský a veselý. Nebál se zodpovědnosti. Duševně byl velmi pružný a bystrý, značného stupně inteligence, dbalý svého zevnějšku, bez zlých sklonnů a návyků. Zdravý, velmi houževnatý, tělesně zdatný. Ovládal velmi dobře své přepisy, ochotně vypomáhal i v jiné práci mimo své zařazení. Svůj úřad zastával velmi dobře, na podřízené měl dobrý vliv. Mimo službu se zdarem pracoval ve spolcích, při branné výchově apod. Celkový stupeň kvalifikace mu byl opět stanoven jako velmi dobrý.¹⁴² Dne 21. září 1936 byl jmenován čestným konzistorním radou v Českých Budějovicích.¹⁴³ Od 31. prosince 1937 byl ustanoven přednostou katolické duchovní správy VI. sboru v Košicích.¹⁴⁴ V roce 1937 obdržel pochvalné uznání od velitele 5. divize.¹⁴⁵ Po okupaci Československa a likvidaci armády byl k 1. srpnu 1939 přeložen do výslužby.¹⁴⁶ Bydlel ve vlastním domku v Hlinské ulici v Českých Budějovicích společně se svou hospodyní Bohumilou Popelovou a synovcem Janem Šumanem. Působil jako duchovní správce kostela v Hodějovicích, kam dojížděl na kole. Zároveň vyučoval náboženství v církevní škole u sester boromejek.

Gustav Šuman se zapojil do ilegální odbojové skupiny bratří Jaroslava a Leopolda Hájičkových a ing. Tejšky. Jejím cílem bylo vybudovat podzemní strukturu mezi českobudějovickým četnictvem, která by v případě povstání svrhla německé

¹⁴⁰ VHA, fond KvL, Gustav Šuman.

¹⁴¹ VHA, fond KmL, Gustav Šuman.

¹⁴² VHA, fond KvL, Gustav Šuman.

¹⁴³ Archiv Biskupství českobudějovického, matrika ordinovaných kněží.

¹⁴⁴ VHA, fond KmL, Gustav Šuman.

¹⁴⁵ VHA, fond KvL, Gustav Šuman.

¹⁴⁶ VHA, fond KmL, Gustav Šuman.

představitele moci a převzala velení. Tato skupina skutečně byla 5. května 1945 přetvořena v Národní výbor, který v devět hodin ráno zahájil revoluci, při níž nacisté úplně kapitulovali, a ještě před polednem převzal od německého velitele správu Českých Budějovic.

Gustav Šuman byl členem skupiny od roku 1941 a v jejím rámci se účastnil protinacistického odboje. Pravidelně poslouchal zahraniční rozhlas a na společných schůzkách referoval o vyslechnutých zprávách. Na četnickém velitelství oficiálně vyučoval němčinu, ve skutečnosti při hodinách připravoval účastníky kurzu na zásah pro případ vypuknutí povstání. Rovněž je tajně učil ruštině. Právě jeho studenti byli první, kteří svrhli německé velitele četnictva a účastnili se národního povstání.¹⁴⁷

Po celou dobu okupace Šuman vystupoval nebojácně a neohroženě. V celém kraji byl znám díky svým smělým vlasteneckým promluvám v kostelech a při pohřbech. Těm však na sebe upozornil. Když ve Svatém Janu nad Malší pohřbíval 22. října 1939 umučeného příslušníka domácího odboje majora generálního štábu Bohumila Kleina, bylo v kostele několik příslušníků Gestapa i s fotoaparáty.¹⁴⁸ Při jedné mši v kostele veřejně rozhořčeně odsoudil to, že Němci při převozu vězňů vyhodili na trati do Borovan z vlaku několik zmrzlých těl.¹⁴⁹ Bylo na něj upozorněno služebnou SD, že podporuje protistátní činnost, rozšiřuje zahraniční zprávy a je státu nebezpečná osoba.¹⁵⁰

Dne 29. ledna 1945 byl pro proti říšské smýšlení a výroky Šuman i jeho spolubydlící zatčeni. Šuman byl tak neopatrný, že nechal na radiopřijímači naladěný Londýn. Příslušníci německé tajné policie jej donutili, aby sám rádio donesl a naložil do vozu. Šuman před autem přístrojem práskl o zem a rozšlapal jej. Pak oba gestapáky srazil k zemi a popral se s nimi, řval po nich a nadával jim. Svoji osobní statečností a

¹⁴⁷ VHA, fond Sbírka dokumentace Oddělení vydávání osvědčení MO ČR (dále jen OVO), č. j. 60905/48.

¹⁴⁸ VHA, fond OVO, č. j. 60905/48.

¹⁴⁹ FELDMANN, Vladimír. Vojenský duchovní P. Gustav Šuman. Ohlédnutí za téměř zapomenutou obětí dvou totalit, *Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*, 2, 2003, s. 219.

¹⁵⁰ ABS, fond Výpovědi zaměstnanců Gestapa, sign. 52-1-53/49.

tím, že kladl odpor, chtěl údajně pozvednout ducha přihlížejících a dát jim tak příklad. Bydlel nedaleko plynárny, kde v tu dobu několik řidičů čekalo na plyn.¹⁵¹

Další okolnosti Šumanovy činnosti a jeho zatčení doplňuje výpověď jeho hospodyně Popelové, která na Gestapu uvedla, že *„Šuman od vzniku protektorátu, poslouchal nepřátelské rozhlasové stanice ze zahraničí v různých jazycích. Já sama jsem opustila místnost vždy, když Šuman zahraniční rozhlas naladil a popírám, že bych s ním poslouchala. Rovněž popírám, že by mi jím odposlechnuté zprávy sděloval nebo vysvětloval. Musím dodat, že jsem Šumana několikrát varovala, že je to trestné. Varovala jsem ho, aby byl opatrný, protože cizí rozhlas byl slyšet v celém domě. Proto Šuman krátce před Vánocemi 1944 opatřil k rádiu sluchátka. Šuman okolo podzimu 1944 přinesl jakousi cívku, kterou chtěl upevnit k aparátu, a řekl mi, že potom bude příjem lepší. Zda tak skutečně učinil, mi není známo.*

Návštěvy Šuman nepřijímal. Když někdo náhodou přišel, že s ním chce mluvit, odešel z domu dveřmi na zahradu. O jeho známých a o lidech z okruhu jeho přátel nemám žádné poznatky. Přes den se zdržoval Šuman hlavně ve městě. S kým a kde pobýval nevím. Mně pouze vždy řekl, že jde do kostela.

29. ledna 1945 jsem slyšela bouchání na dveře, a když jsem se podívala z okna, viděla jsem dva muže. Hned mě napadlo, že jsou od policie. Obávala jsem se, že budou chtít provést domovní prohlídku. Šuman měl mapu Evropy, na kterou si dělal různé poznámky a značky na základě zpráv odposlouchaných z nepřátelského rozhlasu: o pohybu fronty, o bojích a o postupu nepřátel Německa. Hodila jsem to do hořících kamen. Z přijímače jsem odstranila tu špulku a hodila ji do popelníku kuchyňského sporáku, kde jí potom našli příslušníci tajné policie. Udělala jsem to proto, aby na Šumana, který nebyl doma, nepadlo podezření z poslechu nepřátelského rozhlasu.

Odmítám, že bych poslouchala rozhlas spolu s Šumanem. Rovněž jsem se s ním nikdy nebavila o vojenských nebo politických věcech. Přiznávám pouze, že mi bylo známo, že si Šuman na základě odposlouchaných nepřátelských zpráv z cizího rozhlasu dělal značky a poznámky na mapě, kterou jsem spálila. Odmítám ale, že bych

¹⁵¹ VHA, fond OVO, č. j. 60905/48.

měla vědomosti o tom, že by Šuman odposlechnuté zprávy dále předával písemně. Pokud se tak dělo, bylo to činěno bez mého vědomí. ¹⁵²

Šuman byl od 29. ledna 1945 držen ve vyšetřovací vazbě československého Gestapa až do 30. března, kdy byl převezen do pražské pankrácké věznice. Jeho situaci rovněž nepříspělo, když při domovní prohlídce Gestapo našlo jeho deník. Měl tlustý sešit s poznámkami, kam si po celou dobu války zapisoval údaje o tom, jak postupuje fronta, koho Němci zase zavřeli, co je v Budějovicích nového, jaké jsou příděly potravin, co hlásil Londýn, co dělají budějovičtí Němci a podobně. Poznamenával si také ale vtipy na Vůdce i své osobní postřehy a názory na okupanty a jejich počínání.

Ve vyšetřovací vazbě byl podplukovník Šuman tloučen a kopán, byly mu vyraženy zuby a do konce života trpěl svalovou kýlou, bolestmi kloubů a částečnou ztrátou paměti způsobenou nervovým otřesem. Spolu s ním byli zatčeni i jeho hospodyně Popelová a synovec Jan Šuman. Ti byli při výsleších rovněž týráni a až do osvobození v květnu 1945 byli vězněni v Terezíně. ¹⁵³

Na Pankráci zastihlo Šumana pražské povstání. Podle vlastního vyjádření šel z věznice rovnou na barikády. ¹⁵⁴ Ihned se zúčastnil stavby barikád u vyšehradské sokolovny a ráno 6. května se přihlásil na velitelství Bartoš. Odtud byl vyslán k veliteli obrany rozhlasu škpt. Jaroslavu Zárubovi. Kromě kancelářských služeb poskytoval duchovní pomoc raněným a povzbuzoval bojovníky na barikádách. Po návratu na velitelství Bartoš byl vyslán jako parlamentář k německým jednotkám do Kbel. Po skončení bojů byl ustanoven u velitelství Bartoš vedoucím pro filmování aktualit, zároveň také působil jako přednosta duchovní služby povstaleckého Vojenského velitelství Velké Prahy. ¹⁵⁵

Po válce byl nakrátko reaktivován a znovu přijat do armády. Pracoval na posádkovém velitelství Velké Prahy jako ubytovací referent. Také v této poslední

¹⁵² NA, fond Gestapo Praha, sign. 101-3-18.

¹⁵³ VHA, fond OVO, č. j. 60905/48.

¹⁵⁴ VHA, fond OVO, č. j. 60905/48.

¹⁵⁵ VHA, fond KvL, Gustav Šuman.

etapě svého vojenského působení byl hodnocen jako rázný, mužný, přímého charakteru, dobrosrdečný a obětavý. Bezvadného chování a vystupování. Na svůj věk tělesně velmi zdatný, svého zevnějšku dbalý. Měl bystrý postřeh a úsudek, bohaté životní zkušenosti a široký rozhled. Dovedl se výborně uplatnit. Žil naprosto spořádaně a byl schopen zastávat i vyšší funkce. Celkový stupeň kvalifikace byl stanoven jako výtečný.¹⁵⁶

Od 1. dubna 1946 byl trvale přeložen do výslužby. Dne 26. října 1946 byl zpětně povýšen na plukovníka duchovní služby v záloze s účinností a pořadím od 28. října 1942. K 19. listopadu 1946 byl ze zdravotních důvodů superarbitrován a uznán neschopen polní služby a schopen jen kancelářských nebo pomocných služeb v zápolí.¹⁵⁷ Za svoji odbojovou činnost obdržel v roce 1946 Medaili za zásluhy 1. stupně a v roce 1947 byl vyznamenán Čs. válečným křížem 1939.¹⁵⁸ V Českých Budějovicích byl zvolen za Československou stranu lidovou do Okresního národního výboru.¹⁵⁹

Klidu a uznání si však jako plukovník na odpočinku příliš neužil, protože rok po únoru 1948 byl opět zatčen, tentokrát novou komunistickou mocí. Dne 5. dubna 1949 byl Gustav Šuman vzat do vyšetřovací vazby a obžalován v procesu prof. Karel Nigrín a spol. Obžaloba rozsáhlé protistátní skupině kladla za vinu, že se spojili v úmyslu zničit a rozvrátit lidově-demokratické zřízení, společenskou a hospodářskou soustavu republiky zaručené ústavou, vešli v přímý i nepřímý styk s cizí mocí a cizími činiteli, vyzvídali státní tajemství v úmyslu vyrazit je cizí moci a v úmyslu poškodit republiku. V procesu bylo obžalováno celkem 56 osob z nejrůznějších trestných činů jako zločin velezrady, zločin vyzvědačství, zločin neoznámení trestného činu, zločin přípravy úkladu o republiku nebo zločin účastenství na zločinu neoprávněného opuštění území republiky. Mělo se jednat o osoby z kruhu bývalých agrárníků a jiných pravicových stran, které nesouhlasily se socialistickým zřízením, a další cestu k socialismu se snažili rozvrátit všemi možnými prostředky.

¹⁵⁶ VHA, fond KvL, Gustav Šuman.

¹⁵⁷ VHA, fond KmL, Gustav Šuman.

¹⁵⁸ VHA, fond OVO, kartotéka vyznamenaných, Gustav Šuman.

¹⁵⁹ NA, fond Státní soud Praha (dále jen StS), rozsudek Or I 883/49.

V procesu byli obžalováni také Leopold Hájíček starší a jeho syn Leopold Hájíček mladší, se kterými se Gustav Šuman dobře znal. Hájíček starší předal Šumanovi po zatčení syna balík a aktovku k uschování. Ty obsahovaly mapy, učebnici angličtiny, jízdní řády a nějaké další písemnosti. Po čase navštívil Šumana neznámý muž a řekl mu, aby všechny věci zničil. Šuman chtěl aktovku i balík Hájíčkovi staršímu vrátit zpět, ten mu však řekl, že věci nemají žádnou hodnotu a Šuman je skutečně spálil. Navíc v době, kdy byl již Hájíček mladší ve vazbě, jeho otec u Šumana ukryl tři motáky, které mu syn posílal z pankrácké věznice. Ty se týkaly zajištění členů ilegální skupiny gen. Karla Kutlvašra.

Obžaloba Šumanovi vytýkala, že převzal od Hájíčka staršího do úschovy aktovku s důležitým materiálem, usvědčujícím Hájíčka mladšího ze špionáže, a že jako bývalý voják musel poznat, o jaké písemnosti jde. Aby kryl Hájíčka mladšího, obsah aktovky zničil a dále, že uschoval u sebe motáky poslané Hájíčkem mladším jeho otci. Byl obviněn, že *„dověděl se věrohodným způsobem, že byl spáchán zločin, neoznámil to neodkladně hodnověrným způsobem bezpečnostnímu úřadu, ač tak mohl učiniti snadno a bez nebezpečí pro sebe neb osoby sobě blízké a tajil skutečnosti, které by mohly vésti k objevení zločinu a pachatele a hleděl tomu úmyslně zabránit, aby nevyšly najevo.“*¹⁶⁰ Byl obžalován pro zločin neoznámení trestného činu a zločin nadřizování zločincům.

Při hlavním přelíčení se Šuman hájil, že nevěděl o tom, že Hájíček mladší je ve službách cizí moci, a rovněž nevěděl, že aktovka, kterou mu otec dal, obsahovala usvědčující materiál proti jeho synovi. Předal mu jí sice v době, kdy syn byl již zatčen, Šuman však o jeho zatčení nevěděl a Hájíček starší mu to také nesdělil. Věci si před zničením sice prohlédl, ale o papírech měl dojem, že to jsou poznámky ze školy, a proto je ani nečetl. Popřel, že by poznal, že jde o usvědčující materiál proti Hájíčkovi mladšímu, i že by tak učinil proto, aby zabránil jeho usvědčení. Šuman sice věděl o tom, že Hájíček mladší byl v Německu a vrátil se zpět do Českých Budějovic. Nenapadlo ho však, že by tam mohl pracovat proti republice. Nevěděl, že se stal v Německu agentem CIC, anebo že by byl zahraniční ústřednou poslán zpět na území

¹⁶⁰ NA, fond Státní soud Praha (dále jen StS), rozsudek Or I 883/49.

republiky s nějakými protistátními úkoly. Do návštěvy neznámého muže ani nevěděl, že se jedná o aktovku Hájíčka mladšího.

Soud při hlavním přeličení přihlédl k tomu, že uschováním listin nemohl napomoci trestnému činu již spáchanému, neboť Hájíček mladší byl v té době již zajištěn. Navíc jako bývalý vojenský duchovní nemusel poznat, že jde o materiál špionážní. Pokud jde o písemnosti již zničené, není možno na jejich základě konstatovat, zda skutečně mohly nějak přispět k usvědčení obžalovaného, neboť nikdo neví, co v nich vlastně bylo. Soud Šumana zprostil obžaloby pro nedostatek zlého úmyslu. V průběhu vyšetřování bylo dotazováním zjištěno, že v místě svého bydliště v Českých Budějovicích požívá dobré pověsti.

Přeličení Státního soudu v Praze se konalo 30. června 1949. Odsouzeno bylo celkem 44 osob a soud vynesl rozsudky jedenkrát trest smrti, jedenkrát trest odnětí svobody na doživotí, třikrát na dvacet let, třikrát osmnáct let, dvakrát patnáct let, jedenkrát třináct let, třikrát na dvanáct let, čtyřikrát na deset let, čtyřikrát osm let, jednou na šest let, jednou na pět let, jednou na tři roky, jednou na jeden a půl roku, jednou na rok, dvakrát trest odnětí svobody na deset měsíců, čtyřikrát na osm měsíců, sedmkrát na šest měsíců, jednou na sedm měsíců, jednou na pět měsíců a dvakrát na čtyři měsíce. Dalších 12 osob včetně Gustava Šumana bylo obžaloby zproštěno, mezi nimi například i bývalý majitel Lucerny Ing. Václav Havel, žalovaný rovněž za zločin neoznámení trestného činu.

V průběhu vyšetřování byly vyžádány posudky soudních znalců z oboru vojenského a politického zpravodajství. Ti konstatovali, že Nigrínova ilegální organizace zjišťovala a sdělovala do zahraničí i cizím zastupitelským úřadům u nás různé zprávy, tvořící státní tajemství, které vyzvíдалa všemožným způsobem. Organizace rovněž zprostředkovala řadu ilegálních útěků do zahraničí. Tím posílila zahraniční uprchlíky, kteří pracují k násilné změně lidově-demokratického státního zřízení, ohrozila obranné zájmy státu, což platí zejména o osobách vojenských. Informace se týkaly hospodářské situace ČSR, nerostného bohatství, nalezišť uranu, pětiletého plánu, kovoprůmyslu, zahraničního obchodu, absolutních čísel výroby, kapacit výrobních závodů, pohybu pracovních sil, vojenských agentů i s uvedením jejich krycích jmen, údajů o důstojnickém sboru, o početních stavech, výzbroji a dislokaci vojenských útvarů. K některým bodům se soudní znalci odmítli vyjádřit s

odůvodněním, že tak nelze učinit ani při neveřejném soudním líčení, neboť jsou stále předmětem prvořadého státního tajemství.

K trestu smrti byl v nepřítomnosti odsouzen brigádní generál Václav Vlček, který opustil Československo a dle obžaloby vybudoval v Řezně zpravodajskou kancelář spolupracující s CIC. Ministerský rada ministerstva zahraničí Karel Nigrín byl odsouzen na doživotí. Trest mu byl v roce 1955 změněn amnestií prezidenta republiky na 25 let odnětí svobody. V roce 1957 uvedl, že byl vyšetřovacími orgány psychologickým nátlakem i fyzickým násilím donucen k tomu, aby se k uvedeným trestným činům doznal. Rovněž jeho manželka žádala o prošetření procesu, což zdůvodnila tím, že politické procesy vedené v letech 1948-1952 nebyly vedeny cestou socialistické zákonnosti.

Ve skutečnosti se jednalo o uměle vytvořený celek, nesourodou skupinou studentů, bývalých důstojníků, příslušníků SNB, členů národně socialistické strany, lidí patřících do jiných skupin nebo zcela samostatných případů, kteří se poprvé spolu setkali až u soudu. Přesto byl Nigrín obviněn, že se po únorových dnech stal zakladatelem a organizátorem velmi nebezpečné protistátní skupiny provozující vyzvědačskou činnost po celém území republiky ve velkém rozsahu, která navázala spojení s emigrantskou špiónážní organizací v Řezně a organizovala ilegální útoky za hranice velkého množství osob. Podmínečně byl propuštěn až v prosinci 1963.

Vzpomínku na chování Šumana ve vyšetřovací vazbě zanechal vězeň Jiří Jakeš z Českých Budějovic, který byl jeho žákem a ministrantem: „*V době jeho vyšetřovací vazby na Pankráci jsme se sešli na stejném oddělení ve 3. poschodí věznice. Několikrát jsme spolu mluvili. To bylo v neděli, když se střídali strážníci, kteří nevěděli, kdo kam do které cely patří. V neděli se totiž klepaly na dvoře při procházce deky. Takže po klepání dek jsme se zařadili do jiné skupiny, a když byl dán rozkaz deky sebrat z trávníku, zařadili jsme se tam, kam kdo patřil. Chodili jsme cela za celou s odstupem asi pět metrů.*

Vzpomínám, jak jednou při vycházce došlo k nějakému nedorozumění mezi bachařem a vězni. Hned, jak jsme vyšli na dvůr, zavelel dozorce: „čelem vzad!“ a bylo po vycházce. Dobře si vzpomínám, jak se P. Šuman rozběhl z malého kola (to bylo pro staré a nemocné) přes trávník proti tomu bachaři a my jsme se obávali, že mu

nařazuje. Šuman rozčilený křičel: „Já jdu zítra k soudu a budu si na vás stěžovat u pana návladního. Vy porušujete práva vězňů, vy porušujete lidská práva!“

P. Šuman byl propuštěn dříve než já. Když odcházel, dovolil mu dozorce, aby mi předal nějaké jídlo, byl to nějaký salám. A když i já jsem byl propuštěn, zase jsme se radostně objali v sakristii u Panny Marie. Byl jsem ještě ve vojenském a pracoval jsem v pracovním táboře na Kladně.

[...] Když chodím do Mladého k našemu rodinnému hrobu, stavím se v zamyšlení u pomníku před hřbitovem a vzpomínám na tohoto neohroženého kněze. Snad na kostelíku v Hodějovicích by měla být deska se slovy: „Zde působil neohrožený kněz a voják plk. Gustav Šuman.““¹⁶¹

Státní prokurátor se však proti vynesným rozsudkům odvolal. Napadl rozsudek Státního soudu v Praze s tím, že v případě Gustava Šumana uvěřil obhajobě obžalovaného, že nevěděl o tom, že Hájiček mladší je ve službách cizí zpravodajské služby a že byl s určitými zpravodajskými úkoly poslán zpět do ČSR. Rovněž tak prý nevěděl, že aktovka, kterou mu Hájiček starší předal, obsahovala usvědčující materiál proti Hájičkovi mladšímu. Obsah aktovky se mu nezdál nijak podezřelý, a proto jej spálil. Státní prokurátor však měl za to, že skutková podstata zažalovaných zločinů byla nejen dána, ale také prokázána. Podle něj z výslechu Šumana vyplývá přímo nenávist a nepřátelství vůči lidově-demokratickému zřízení v ČSR. Aby tak manifestoval svůj odpor proti stávajícímu režimu v republice, měl podle státního prokurátora Šuman vyvinout úsilí k tomu, aby tuto protistátní ilegální činnost, o které dobře věděl, nejen neoznámil, nýbrž přímo zahlašoval stopy trestného činu a ztěžoval tím pátrání bezpečnostních orgánů. Z celé věci podle něj vyplývalo, jaký postoj obžalovaný Šuman k celému případu zaujímal a jak se vlastizrádně choval k novému státu, ve kterém se rodí nová socialistická společnost. „*Budovatelské úsilí pracujícího lidu pro něho nebylo ničím a viděl spásu pro své sobecké zájmy jen v násilném převratu, a proto činil vše, aby pomohl lidem, kteří se o to pokoušeli. Náš pracující lid však nestrpí, aby lidé typu Šumana porušovali jeho budovatelskou práci, a bude žádat jejich přísné potrestání. [...] Pracující lid našeho státu si nedá vzít moc*

¹⁶¹ FELDMANN, Vladimír. *Vojenský duchovní ...*, s. 219-220.

ze svých rukou a přísnými tresty zneškodní každý pokus lidí jako je Hájíček starší, Šuman a jim podobní, aby porušovali naši cestu k socialismu, cestu, kterou si zvolil náš lid, cestu šťastného zítřka a blaha všeho pracujícího lidu na celém světě.“¹⁶²

Státní prokurátor proto navrhl, aby Nejvyšší soud zrušil výrok o vině u obžalovaného Šumana a pokud byl zproštěn obžaloby, aby jej uznal vinným v plném rozsahu a aby mu uložil spravedlivý trest podle návrhu žalobce. Nejvyšší soud jakožto soud odvolací „vzal za prokázané, že všichni odvolatelé mají záporný postoj k lidově-demokratickému zřízení. Všem bylo známo, že zrádná emigrace má v západním Německu spojení s mezinárodní reakcí připravující třetí imperialistickou válku k pokusům o zničení a rozvrácení lidově-demokratického zřízení, společenského a hospodářského řádu republiky i za cenu války. K těmto cílům zahraniční reakce používá všech prostředků, zejména špionáže všeho druhu.“¹⁶³

Odvolání státního prokurátora pro výrok o trestu uznal Nejvyšší soud oprávněným s tím, že Státní soud pochybil, když došel k závěru, že u obžalovaného Šumana není prokázána skutková podstata zažalovaných trestných činů. Vyhověl odvolání státního prokurátora u zprošťujícího výroku o vině, zrušil výrok Státního soudu a uznal Šumana vinným, neboť se dozvěděl, že byl spáchán zločin, a neoznámil to a zároveň tajil skutečnosti, které mohly vést k objasnění zločinu, a hleděl tomu úmyslně zabránit. Gustav Šuman byl Nejvyšším soudem 11. května 1951 odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání dvou let, peněžitému trestu 10.000 Kč, náhradě nákladů na trestní řízení, ztrátě občanských práv na tři roky a konfiskaci veškerého osobního majetku.

V deseti stránkovém seznamu jeho osobního majetku z 8. listopadu 1951 mohou zaujmout například položky č. 19 koberec 200x290 silně upotřebený, [...] č. 29 hliněná vázička, [...] č. 31 budík bez skla, [...] č. 72 dvojce krátké spodky seprané a jedno triko dlouhé látané, [...] č. 137 dva páry černých polobotek obnošené staré, [...] č. 186 tři sta kusů různých náboženských knih vázané i brožované, téměř bezcenné,

¹⁶² NA, fond StS, rozsudek Or I 883/49.

¹⁶³ NA, fond StS, rozsudek Or I 883/49.

latinské i německé, [...] č. 359 devět kusů různých žárovek, [...] č. 326 jedno neúplné kolo drátku, [...].¹⁶⁴

Finanční odbor rady Městského národního výboru v Českých Budějovicích hlásil 6. srpna 1955 Krajské prokuratuře v Praze, že veškerý majetek Gustava Šumana byl realizován následovně: „*Volný vklad 1.899,90 v nové měně byl převeden na účet MěNV v Českých Budějovicích, vázané vklady 134.383,80 propadly ve prospěch státu, akcie v hodnotě 53.600 byly zúčtovány ve prospěch ministerstva financí, státní dluhopisy byly zúčtovány ve prospěch ministerstva financí, hodnota zabavených cenností odeslaných StB byla převedena na účet JNV v Českých Budějovicích, movitý majetek byl rozprodán ve veřejné dražbě za 60.054 Kčs, které byly převedeny na účet JNV v Českých Budějovicích, nemovitý majetek jedna polovina vilky v Českých Budějovicích včetně hodnoty zahrady a parcely byl převeden do operativní správy bytové správy MěNV v Českých Budějovicích, výnos kupónů z půjček v hodnotě 1.084 Kčs byl převeden na účet JNV v Českých Budějovicích.*“¹⁶⁵

V důsledku ztráty občanských práv byla Šumanovi odňata důstojnická hodnost a byl přeložen do stavu mužstva jako voják v záloze. Zároveň trvale pozbyl nárok na vojenské odpočivné platy a nedotčen zůstal pouze příplatek za zranění.¹⁶⁶

Po vynesení rozsudku podal Gustav Šuman 12. května a opakovaně 23. července 1951 žádost o odklad nástupu trestu s odůvodněním, že požádal o milost prezidenta republiky. Obě žádosti o odklad nástupu trestu byly však zamítnuty s tím, že žádost o milost nemá odkladný účinek. V průběhu listopadu a prosince 1951 pak byl opakovaně písemně vyzván k nástupu výkonu trestu s tím, že jinak bude předveden. Všechny výzvy však již zůstaly nedoručeny,¹⁶⁷ neboť v říjnu 1951 Gustav Šuman uprchl do západního Německa.¹⁶⁸

¹⁶⁴ NA, fond StS, rozsudek Or I 883/49.

¹⁶⁵ NA, fond StS, rozsudek Or I 883/49.

¹⁶⁶ VHA, fond KmL, Gustav Šuman.

¹⁶⁷ NA, fond StS, rozsudek Or I 883/49.

¹⁶⁸ ABS, fond Správa pasů a víz, Náhradní díl VD - Emigrace, Gustav Šuman.

Usadil se v Heimenkirchu v Allgäu u Bodamského jezera, kde působil jako ústavní kaplan.¹⁶⁹ S přibývajícími léty se od roku 1959 začal zhoršovat jeho zdravotní stav.¹⁷⁰ Zde také 7. dubna 1962 zemřel.

Mons. Gustav Šuman byl, jak o tom hovoří výše zmiňované kvalifikační posudky, mužem pevným, zásadovým a charakterním. Zároveň měl jistou noblesu a osobitý humor, který jej neopustil až do posledních minut jeho života. Časopis československých kněží v exilu *Vinculum* uveřejnil po jeho smrti následující nekrolog od Dr. Karla Fořta: „Doma v našich rodinách bývalo pěkným zvykem ještě dlouho vzpomínat a znovu a znovu vyprávět o tom, jak umíral dědeček, jak se s tímto světem loučila babička, jak odcházel na věčnost strýc, tety a jiní příbuzní. Tuto pěknou tradici převzalo v naší kněžské rodině v exilu velmi vhodně *Vinculum*. Proto se cítím povinen, milí bratři, vám vypsát, jak dokonal svůj pozemský život náš kněžský stařešina a spolubratr, můj jihočeský krajan i milý přítel, plukovník duchovní služby monsignor Gustav Šuman.

O mrtvých se má prý říkat jen dobré; monsignor mi jistě odpustí, když na něho povím všechno, neboť jsem si jist, že i tak to bude jen dobré. Neměl smrt lehkou a jeho smrtelný zápas byl dlouhý a těžký. Celý týden bránilo se jeho statné tělo infekci, kterou zde nazývají Vunderrose. Ve čtvrtek 29. března byl večer jako obvykle v rodině architekta Eicha, se kterou se již dlouhá léta velmi přátelil, a kde byl milován opravdu jako doma. Toho večera bylo prý zvlášť veselo: Devětasedmdesátiletý monsignor předváděl s paní Eichovou jakýsi hypermoderní tanec, k čemuž domácí pes hlučně štěkal domnívaje se, že se jeho paní děje nějaké násilí. V pátek se monsignor ještě poctivě pomodlil jitřní část breviáře, sloužil velmi ranou mši svatou pro sestřičky v nemocnici, kde působil, a donesl svaté přijímání nemocným na pokojích. Po snídani udělil křest a zřejmě při tom žertoval s křestními hosty, jak o tom svědčí růže, kterou nakreslil při zápisu dítěte - jmenovalo se Rosa. Pak prý se mu udělalo nevoľno a po obědě ulehl. Od té chvíle se jeho zdravotní stav rychle horšil. V neděli se dal zaopatřit a brzy potom začal smrtelný zápas.

¹⁶⁹ PEJSKAR, Jožka. *Poslední pocta. Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948-1989*. [Curych]: Konfrontace, 1989, Svazek 2, s. 22.

¹⁷⁰ *Vinculum*, řada VII, číslo 9 z června 1959.

Když jsem v pátek zasvěcený Matce Boží Sedmibolestné přispěchal za jarní sněhové bouře v allgáuských Alpách k jeho lůžku, ležel v bezvědomí, s rukama křečovitě zakleslýma do dřevěné pelesti, oči zavřené, ústa zkrivena, pot na vráscitém čele. Dýchal velmi rychle dechem chroptivým, jako závodník, který se z posledních sil snaží dosáhnout vzdáleného cíle. Na můj pozdrav, který jsem mu vzkřikl do ucha, otevřel jen na okamžik oči a hned se zase vrátil do své agonie, jako by se byl trestuhodně omeškal.

Seděl jsem u něho delší dobu v domnění, že už žádná komunikace s ním není možná, a tiše jsem se nad ním modlil. Pak však najednou sunul ruku po pelesti, až zachytil moji, a významně ji stiskl, zřejmě aby dal najevo, že o mne ví. A náhle s velikým úsilím přerušil svůj chrapot, slabě odkašlal, podíval se na mě s pokusem o laskavý úsměv a šeptal: ‚...pros za nás hříšné nyní i v hodinu smrti naší.‘ Ne bez pohnutí jsem se chopil této iniciativy a recitoval monsignorovi do ucha bolestný růženec. Upadl sice opět do agónie, těžce a chroptivě dýchal, ale jeho sepnaté ruce svědčily o tom, že se modlí spolu. Když jsem končil modlitbou ‚Zdrávas, Královno...‘, znovu otevřel oči, přerušil svůj chrapot, tiskl mi ruku a s úsměvem na rtech opakoval: ‚ó milostivá, ó přívětivá, ó přesladká Panno Maria!‘

A pak se znovu usmál a hlasem slabým, ale zřetelným a melodickým zanotoval: ‚K nebesům dnes zaleť písni...‘

Se slzami v očích a hluboce dojat jsem mu zpíval tuto píseň, ke které on se snažil znovu a znovu připojit. Bez dojetí nezůstal ani lékař a paní Eichová, kteří v té chvíli do místnosti vstoupili. S láskou, za kterou nechť jí Pán Bůh štědře odplatí, se nad ním paní Eichová skláněla, utírala mu čelo, tvář i ústa a přikládala osvěžující obklad. Monsignore, oči zavřené, chopil náhle její ruku, strčil si ji do úst - a kousl, až chudák vykřikla... To byl jeho poslední žert. Od té chvíle se už z agonie neprobral a druhý den v sobotu před Smrtnou nedělí zemřel.

Večer jsme seděli u Eichů s jeho přáteli, s lidmi, kteří všichni měli monsignora srdečně rádi, ale smutni jsme nebyli. Jeho místo bylo prázdné, ale živý byl mezi námi jeho úsměv a pak zde byly jeho vtipy, které i v této chvíli vyvolávaly salvy smíchu. Když kdosi upozorňoval, že bychom se přece jen měli mírnit, povídá pan

architekt Eich: *„Já myslím, že, je-li to vůbec možné, je i v nebi dnes o něco veseleji, než obyčejně.“*

„A svaté panny musely za dveře,“ podotkla paní Eichová. „To říkáte z vlastní zkušenosti?“ ptám se. „No, dříve mě taky posílal ven, pak ale říkal: Vy jste vdaná, vy můžete zůstat.“

*Kdyby bylo možné listovní spojení s oním světem, dostala by redakce Vincula vážný a káravý dopis, že takto se o mrtvých monsignorech, nepíše. Dopis by pak končil asi tímto pozdravem: „Objímám vás všechny ztlusta a čekám vás v nebi. Gusta.“*¹⁷¹

Závěrem

V prezentovaných a zdánlivě spolu nesouvisejících medailonech dvou různých vojenských duchovních tak můžeme nalézt určité společné jevy. Jsou to:

1. Důsledná a věrná kněžská služba v době aktivní vojenské služby nebo v době působení v civilní duchovní správě.
2. Osobní statečnost, vlastenectví a ochota k oběti v letech národního ohrožení.
3. Nezasloužený osud po válce nebo po únoru 1948.

Oba se v mládí rozhodli pro duchovní povolání a po získání patřičného vzdělání byli vysvěceni na kněze. Události Velké války je přivedly na evropská válčiště, kde se svojí přítomností snažili být nablízku strádajícím vojákům. Oba utrpěli zranění. Gustav Šuman upadl do zajetí, Karel Forst sloužil v rakousko-uherské armádě až do zániku monarchie. Oba – v nejlepším produktivním věku – věnovali podstatnou část svého dalšího života službě v prvorepublikové československé armádě a dosáhli vysokých důstojnických hodností. Po okupaci se Gustav Šuman aktivně zapojil do domácího odboje a v samém závěru války byl zatčen. Přesto se o několik dní později účastnil Pražského povstání a byl pověřen důležitými funkcemi. Karel Forst se do odboje nezapojil, i on byl za okupace uvězněn, protože se snažil zůstat věrný svému

¹⁷¹ Vinculum, řada IX, číslo 5 z července 1962.

povolání kněze a vojáka i svému češství. Také jejich poválečné osudy se lišily. Gustav Šuman byl odsouzen v zinscenovaném procesu a před vězněním se zachránil útekem do zahraničí, kde v exilu zemřel. Karel Forst působil jako duchovní správce v náročném prostředí západních Čech. V době, kdy se nová komunistická moc pokoušela ovládnout církve a dostat ji zcela do svého područí, byl opět krátce vězněn. Svými životními postoji a prací se snažili být příkladem a povzbuzením pro své okolí. Možná by jim mohli být i dnes pro nás.

Obr. 1: Bohoslužba ve vojenském lazaretu rakousko-uherské armády (rok 1917).
Foto: SOKA Beroun.

Obr. 2: Přednosta duchovní služby Škpt. duch. ThDr. Karel Forst. Foto: Obec Dřínov.

Obr. 3: Děkan Karel Forst (druhý zleva) při bohoslužbě na náměstí u příležitosti zastávky lebky sv. Vojtěcha ve Stříbře. Foto: SOKA Tachov.

Obr. 4: Banskobystrický biskup Marián Blaha, kterého na snímku vítá ministr národní obrany Bohumír Bradáč (zcela vlevo), se 16. září 1934 účastní položení základního kamene památníku padlých z roku 1919. Foto Fotoarchiv VHA.

Obr. 5: Mjr. duch. Gustav Šuman jako přednosta duchovní služby velitelství 10. divize. Foto: Fotoarchiv VHA.

Použité zdroje/References

Almanach biskupů, kněží a jáhnů Arcidiecéze pražské. Praha: Arcibiskupství pražské, 2013, díl I. A-L.

PEJSKAR, Jožka. Poslední pocta. Svazek 2, Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948-1989. [Curych]: Konfrontace, 1989.

FELDMANN, Vladimír. Vojenský duchovní P. Gustav Šuman. Ohlédnutí za téměř zapomenutou obětí dvou totalit, *Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*, 2, 2003, s. 217-220.

Vinculum, řada VII, číslo 9 z června 1959.

Vinculum, řada IX, číslo 5 z července 1962.

Prameny

ABS (Archiv bezpečnostních složek Praha), fond Hlavní správa vojenské kontrarozvědky

ABS (Archiv bezpečnostních složek Praha), fond Správa pasů a víz

ABS (Archiv bezpečnostních složek Praha), fond Ústředna Státní bezpečnosti

ABS (Archiv bezpečnostních složek Praha), fond Výpovědi zaměstnanců Gestapa

BCB (Archiv Biskupství českobudějovického), matrika ordinovaných kněží

NA (Národní archiv Praha), fond Dr. Alexej Čepička (Čepička)

NA (Národní archiv Praha), fond Gestapo Praha

NA (Národní archiv Praha), fond Schaffer Vilém

NA (Národní archiv Praha), fond Státní soud Praha (StS)

SOA Praha (Státní oblastní archiv Praha), fond Mimořádný lidový soud Praha

SOkA Tachov (Státní okresní archiv Tachov, fond Děkanství Stříbro (D Stříbro))

VHA (Vojenský historický archiv Praha), fond Sběrka dokumentace Oddělení vydávání osvědčení MO ČR (OVO)

VHA (Vojenský historický archiv Praha), fond Kmenové listy (KmL)

VHA (Vojenský historický archiv Praha), fond Kvalifikační listiny (KvL)

Obrazové přílohy

Obr. 1: Bohoslužba ve vojenském lazaretu rakousko-uherské armády (rok 1917).

Foto: SOKA Beroun.

Obr. 2: Přednosta duchovní služby Škpt. duch. ThDr. Karel Forst (na tribuně druhý zleva v důstojnické uniformě) přednáší slavnostní proslov u příležitosti odhalení památníku padlým vojínům a legionářům v obci Dřínov 31. května 1936.

Foto: Obec Dřínov.

Obr. 3: Jednou z vrcholných duchovních akcí katolické církve v naší vlasti po druhé světové válce se staly oslavy 950. výročí mučednické smrti sv. Vojtěcha v roce 1947. Oslavy svatovojtěšského jubilea začaly v Praze ve středu 23. dubna 1947 slavnostní mší ve svatovítské katedrále, kterou celebroidal nově ustanovený pražský arcibiskup Josef Beran. Lebka sv. Vojtěcha, druhého pražského biskupa a patrona české země, putovala více než čtyři měsíce českými a moravskými městy. U příležitosti jednotlivých zastávek této posmrtné Vojtěchovy cesty po českých zemích byly slouženy mše a konány četné pobožnosti. Při nich se hovořilo jak o historickém významu světcovy osoby, tak o duchovním rozměru jeho pastýřského působení. Cílem slavností nebylo jen připomínat Vojtěchovo působení, ale zahájit také duchovní obrodu národa a přispět tímto způsobem k nápravě mravní devastace z válečné doby. Zvláštní pozornost přitom byla věnována farnostem v pohraničí, odkud bylo odsunuto německé obyvatelstvo. Dalšímu prohlubování duchovního života u nás však zabránil nástup komunistického režimu, který církev uvrhl do novodobých katakomb.

Vojtěchův odkaz mravní síly se v následujících letech agresivního ateismu stal i významnou duchovní posilou. Na snímku děkan Karel Forst (druhý zleva) při bohoslužbě na náměstí u příležitosti zastávky lebký sv. Vojtěcha ve Stříbře.

Foto: SOkA Tachov.

Obr. 4: Napjaté vztahy mezi státem a církví panující po vzniku republiky se podařilo ve druhé polovině 20. let konsolidovat a rovněž duchovní služba byla vnímána jako integrální součást československé armády. Bánsko-bystrický biskup Marián Blaha, kterého na snímku vítá ministr národní obrany Bohumír Bradáč (zcela vlevo), se 16. září 1934 účastní položení základního kamene památníku padlých z roku 1919.

Foto: Fotoarchiv VHA.

Obr. 5: Mjr. duch. Gustav Šuman jako přednosta duchovní služby velitelství 10. divize. Foto: Fotoarchiv VHA.

O autorovi

Mgr. Martin Flosman (*1980) se dlouhodobě zabývá dějinami vojenské duchovní služby v českých zemích od c. k. armády až do roku 1950 a individuálními osudy českých vojenských kaplanů. K tématu vydal monografii *Padre a Rebe* (Epocha 2015) a publikuje také v odborných, populárních i regionálních sbornících a periodikách. V současné době dokončuje doktorské studium českých dějin na FF UJEP v Ústí nad Labem. Od roku 2012 pracuje ve Vojenském historickém archivu v Praze, kde působí jako archivář oddělení odborných činností.

e-mail: flosmanm@army.cz

Palestinské školství – historický přehled, současnost a pohled do soukromého vzdělávacího sektoru

Marie Fritzová

Abstrakt

Studie předkládá souhrnný přehled historického vývoje palestinského školství a představuje také jeho současnou strukturu. Studie se dále zaměřuje na konkrétní příklad fungování Betlémské univerzity a vybrané soukromé školy na Západním břehu. Jedná se o řeckokatolickou školu v palestinském městě *Bajt Sáhúru* (en. *Beit Sahour*).

Abstract

This study deals with the overview of the historical development of the Palestinian education and also represents its current structure. The study also focuses on concrete examples of how the educational system works – namely the Bethlehem University and a selected private school in the West Bank - the Greek Catholic school in the Palestinian city of Beit Sahour.

Klíčová slova: palestinské školství, betlémská oblast, školský vzdělávací systém, řeckokatolická škola, *Bajt Sáhúr*, *tawdžíhí*, Betlémská univerzita

Key Words: Palestinian education, Bethlehem area, Greek Catholic school, school educational system, *tawjihi*, Bethlehem University

Přehled

V této studii se čtenář seznámí s historickým vývojem a současným stavem palestinského školství. Její druhá část je věnována krátkému pohledu do každodenního chodu jedné soukromé školy na Západním břehu a také fungování a význam Betlémské univerzity. Betlémskou univerzitu i školu v *Bajt Sáhúru* jsem pravidelně navštěvovala během svého dlouhodobého antropologického výzkumu prováděného v betlémské oblasti v letech 2009-2012.¹⁷²

Palestinské školství je v současnosti postavené před řadu složitých otázek, které se netýkají jen samotného vzdělávání žáků, ale také specifické, sociopolitické situace tohoto regionu. Všechny oblasti sociálního života, jako je politika, kultura, ekonomie, náboženství aj. jsou pevně spojeny právě se školstvím a velkou měrou ovlivňují jeho výslednou podobu, proto se jim studie alespoň částečně věnuje.

V historickém úvodu jsou představeny stěžejní události, které měly vliv na vývoj palestinského školství. Jedná se především o rok 1949, 1967 a rok 1994, který lze fakticky označit za počátek samostatného palestinského školství. Po tomto úvodním přehledu je představen současný stav palestinského školství, dále je nastíněn obsah školské reformy, která byla nastartována v roce 2000. V závěru studie je dán prostor konkrétní případové studii, která se věnuje reálnému fungování řeckokatolické školy ve městě *Bajt Sáhúru*. Škola se těší poměrně prestižnímu postavení mezi základními školami na Západním břehu a to především díky své náboženské otevřenosti, zahraniční spolupráci a celé řadě mimoškolních aktivit, které podporuje. Cílem této studie je ukázat, že i v nepříznivých politických a sociálních podmínkách lze vytvořit dobře fungující vzdělávací instituci.

¹⁷² Antropologický výzkum v betlémské oblasti byl zaměřen na přiblížení identity řeckokatolické komunity. Viz moje disertační práce: FRITZOVÁ, Marie. *Sociální identita palestinských křesťanů – etnografická studie řeckokatolické komunity v Bajt Sáhúru*, ZČU: Plzeň, 2016 (obhájeno). Primárně tedy nebyl zaměřen na výzkum samotného školství, nicméně řeckokatolická škola v *Bajt Sáhúru* i Betlémská univerzita se stala dobrým zdrojem informací a pomohla tak rozšířit tuto studii o její kvalitativní část.

Úvod

Tato studie si klade za cíl seznámit čtenáře s historickým vývojem a současným stavem palestinského školství. V jejím závěru bude stručně představena jedna ze soukromých škol, které na Západním břehu mají svoje nezastupitelné místo. Jedná se o soukromou řeckokatolickou školu ve městě *Bajt Sáhúru* na Západním břehu nedaleko Betléma. Školu jsem pravidelně navštěvovala během svého dlouhodobého antropologického výzkumu prováděného v betlémské oblasti.

Palestinské školství je v současnosti postavené před řadu složitých otázek, které se netýkají jen samotného vzdělávání žáků, ale také specifické, sociopolitické situace tohoto regionu. Všechny oblasti sociálního života, jako je politika, kultura, ekonomie, náboženství aj. jsou pevně spojeny právě se školstvím a velkou měrou ovlivňují jeho výslednou podobu, proto se nelze alespoň částečně těmto vlivům nevěnovat.

V historickém úvodu bych tedy ráda poukázala na stěžejní události, které měly vliv na vývoj palestinského školství. Po tomto úvodním přehledu se budu věnovat současnému stavu palestinského školství a školské reformě, která byla nastartována v roce 2000.

V závěru studie se pokusím přiblížit reálné fungování řeckokatolické školy ve městě *Bajt Sáhúru*. Škola se těší poměrně prestižnímu postavení mezi základními školami na Západním břehu a to především díky své náboženské otevřenosti, zahraniční spolupráci a celé řadě mimoškolních aktivit, které podporuje. Cílem této studie je ukázat, že i v nepříznivých politických a sociálních podmínkách lze vytvořit dobře fungující vzdělávací instituci.

Metodologie

Tato studie vychází především z terénního výzkumu prováděného v letech 2009-12 v betlémské oblasti na Západním břehu, jednalo se o tři několikaměsíční pobyty ve městě *Bajt Sáhúru*, Betlémě a Jeruzalémě a o několik dalších kratších pobytů na Západním břehu a v Izraeli, které byly zaměřeny především na studium každodenního života členů řeckokatolické komunity ve městě *Bajt Sáhúru*. Řeckokatolické církvi ve

městě *Bajt Sáhúru* patří soukromá škola, která byla založena v roce 1965 biskupem *Džabrā'ilem Abú Sá'dou* (en. *Gabriel Abu Saada*). Škola nese název po svém donátorovi biskupu Peter Nettekovenovi. Její oficiální název je: *The Greek Catholic Patriarchate School "Peter Nettekoven"*. Škola byla postupně rozšiřována až do současné podoby, která zahrnuje možnost ukončení studia tzv. zkouškou *taudžihi* (en. *tawjihi*).¹⁷³

Při antropologickém výzkumu v betlémské oblasti jsem pravidelně tuto školu navštěvovala, získala jsem tak informace převážně kvalitativního charakteru metodou rozhovoru a metodou zúčastněného pozorování. Další informace mi byly poskytnuty sekretariátem této školy. Informace týkající se historického přehledu palestinského školství čerpám převážně z pramenů získaných v knihovně Betlémské univerzity a z internetových zdrojů.

Historický přehled palestinského školství

Na rozdíl od českého školství, jehož historické kořeny můžeme hledat už u Jana Ámose Komenského a i dále v historii, tradice palestinského školství je stará pouze několik desetiletí. Pokud bychom chtěli být ještě přesnější, o samostatném palestinském školství můžeme dokonce hovořit teprve od roku 1994, kdy díky mírovému procesu byla vytvořena provizorní palestinská autonomní vláda a byly oficiálně uznány vládní orgány, tedy i ministerstva, mezi nimi i ministerstvo školství.¹⁷⁴ Tuto skutečnost můžeme však chápat spíše jako právní uznání již existujícího státního orgánu.

Historický vývoj palestinského školství jde ruku v ruce s politickým vývojem této oblasti. Pokud tedy chceme určit konkrétní mezník, od kterého bychom vývoj palestinského školství mohli sledovat, je nanejvýš příhodné začít rokem 1948. Tento

¹⁷³ Závěreční středoškolská zkouška. Obdoba maturitní zkoušky v České republice. *نبذة عنا | المدرسة البطريركية للروم الكاثوليك*. [Online] Dostupné z URL: < <http://www.gcps.edu.ps/ar/عنا-نبذة> > [Cit. 2015-04-15].

¹⁷⁴ *فلسطين – والعالي التعليم و التربية وزارة*. [Online] Dostupné z URL: < <http://www.mohe.gov.ps/ShowArticle.aspx?ID=180> > [Cit. 2015-06-12].

rok je pevně spojen se 14. květnem, kdy byl vyhlášen stát Izrael a okamžitým vypuknutím arabsko-izraelské války, která skončila v roce 1949 výhrou Izraele.

Situace vypadala v roce 1949 následujícím způsobem: Pásmo Gazy se dostalo pod vojenskou kontrolu Egypta, Zajordánsko (Jordánsko) se zmocnilo Západního břehu, který zanedlouho oficiálně převtělilo do svého království, největší území získal stát Izrael¹⁷⁵. Vznik státu Izrael a porážka arabské armády je Araby označována jako *al-nakba* – pohroma. Arabské armády byly průběhem i konečným výsledkem války zaskočeny a zdrceny, slibovaly pak Izraeli tvrdou odplatu. Po prohrané válce však raději pragmaticky, pod záminkou ochrany svých „bratrů Palestinců“, anektovaly zbylé části britské mandátní oblasti¹⁷⁶, spolupodílely se tak na územním i sociálním rozdělení palestinské společnosti. Palestinský stát tedy vůbec nevznikl.¹⁷⁷ Ve skutečnosti *al-nakba* byla opravdovou pohromou především pro Palestince samotné. Národní uvědomění, které trpělo již při prvních neúspěších v mandátním období, dostalo tak smrtelnou ránu. O následujících dvaceti letech (1948-1967) se z palestinského pohledu hovoří jako o „létách ztracených“.¹⁷⁸

Školský vzdělávací systém v této době byl odrazem politické situace, jak již bylo řečeno výše. Na Západním břehu byl do škol implementován jordánský vzdělávací systém, v pásmu Gazy systém egyptský. Současný palestinský vzdělávací program navazuje především na jordánský model vzdělávání, představme si jej tedy blíže. Jordánský vzdělávací systém vycházel z následujícího dělení:

¹⁷⁵ BEININ, J. – STEIN, L. R., *Histories and Futures of a Failed Peace*. In: BEININ, J. – STEIN, L. R. (eds.) *The struggle for sovereignty Palestine and Izrael 1993-2005*. Stanford. California: Stadford University Press, 2006. s. 3-4.

¹⁷⁶ Britský mandát fungoval na území dnešního Izraele a Palestiny od roku 1920 do roku 1948, od roku 1946 se snažilo OSN vyřešit arabsko-izraelskou otázku. V listopadu 1947 byl podán návrh na vytvoření dvou samostatných států. POJAR, Miloš. *Izrael*. Praha: Libri. 2004. s. 51-52.

¹⁷⁷ ČEJKA, Marek. *Izrael a Palestina. Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno: Centrum strategických studií, 2005, s. 79, s. 84.

¹⁷⁸ KHALIDI, R. *Palestinian Identity. The Construction of Modern National Consciouness*. New York: Columbia University Press, 1997, s. 178-181.

Předškolní vzdělávání - nebylo rozšířeno (v porovnání např. s Českou republikou v této době zde neexistovaly školky).

Základní vzdělávání (elementary) - od 1 do 6 třídy, děti začínaly povinnou školní docházkou v 5 či 6 letech.

Přípravné vzdělávání (preparatory) – od 7 do 9 třídy.

Středoškolský stupeň (secondary) – od 10 do 12 třídy, na konci 12 třídy se skládala závěrečná zkouška obecně označovaná *taudžíhi*.¹⁷⁹

Tento systém byl přejat izraelskou vládou, která se v roce 1967 zmocnila Západního břehu a pásma Gazy. V roce 1994 jordánský model přejalo a rozsáhle upravilo palestinské ministerstvo školství. Přestavba školského systému začala být do praxe uváděna již od roku 1995, nicméně hlavní reforma byla zahájena tzv. pětiletým národním plánem v roce 2000.

Kromě státních škol, zde již před rokem 1948 fungovala síť soukromých, základních, nábožensky orientovaných škol, jednalo se především o křesťanské a muslimské školy. Působení křesťanských škol bylo jordánskou vládou částečně omezováno, po roce 1967 se pro ně situace zlepšila.

V roce 1950 začala v palestinských oblastech zakládat školy mezinárodní organizace UNRWA, jejímž cílem bylo zprostředkovat vzdělání pro děti v uprchlických táborech, jejichž počet po roce 1949 výrazně vzrostl. UNRWA nabízela těmto dětem devítiletou školní docházkou. Školy UNRWA fungují do současnosti.¹⁸⁰

V polovině devadesátých let bylo palestinské školství postaveno před nelehký úkol, sjednotit tři nezávislé proudy vzdělávání - školy státní, školy soukromé a školy UNRWA. Další významné otázky, které byly před palestinské školství na přelomu tisíciletí položeny a do určité míry jsou stále aktuální, se týkají sociokulturní změny

¹⁷⁹ SHALABI, F. *Effective Schooling in the West Bank*. Twenty University Press, 2002, s. 5-6.

¹⁸⁰ SHALABI, F. *Effective Schooling in the West Bank*. s. 5-6. Také v: *West Bank and Gaza: Education Sector Analysis*. The World Bank Group. 2006, s. 3.

společnosti (tradiční versus moderní přístup ve školství)¹⁸¹, palestinského nacionalismu a náboženství, ale také toho, jak přistupovat k palestinsko-izraelskému konfliktu, sjednotit průběh a náročnost závěrečných zkoušek, financování a celá řada dalších.

Současný školský systém

Rok 1994 je oficiálně pokládán za vznik palestinského školství. V této době začalo ministerstvo pracovat na novém školském systému. V roce 1996 byl oficiálně schválen návrh nového školského systému, který školní docházku rozděluje do následujících stupňů.¹⁸²

Nepovinné dvouleté předškolní vzdělání: pro děti od 4 do 5 let.¹⁸³ Přesněji řečeno pro děti od 3 let a 8 měsíců do 5 let a 8 měsíců. Předškolní vzdělávání stále zůstává spíše v soukromém sektoru (je tedy záležitostí převážně soukromých škol).¹⁸⁴

Základní vzdělání: 10 úrovní (tříd), rozděleno dále na nižší stupeň základního vzdělání 1-4 a vyšší stupeň základního vzdělání 5-10.¹⁸⁵

Středoškolské vzdělávání: 11-12 úroveň (třída).¹⁸⁶

Univerzitní vzdělávání: 2leté bakalářské studium a 4leté magisterské studium.¹⁸⁷

¹⁸¹ Podrobněji se této otázce věnuje publikace SFEIR, J. *Developing Basic Education in Palestine: Holistic Integrated Perspective*. MaDad. 2006.

¹⁸² فلسطين – والعالي التعليم و التربية وزارة. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.mohe.gov.ps/ShowArticle.aspx?ID=180>> [Cit. 2015-06-12].

¹⁸³ SHALABI, F. *Effective Schooling in the West Bank*. s. 6-7.

¹⁸⁴ World Data on Education, 2011. [Online] Dostupné z URL: <http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Palestine.pdf> [Cit. 2016-01-06].

¹⁸⁵ World Data on Education, 2011. [Online] Dostupné z URL: <http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Palestine.pdf> [Cit. 2016-01-06]. Shalabi uvádí jinou strukturu vnitřního dělení základního vzdělávání na základní stupeň 1-6, přípravný stupeň 7-9 a předstupeň střední školy 10. Viz: SHALABI, F. *Effective Schooling in the West Bank*. s. 6-7.

¹⁸⁶ Každá úroveň = jeden školní rok studia.

K roku 2008 bylo zjištěno, že na palestinském území bylo celkem 2459 škol, z toho 1808 na Západním břehu a 621 v pásnu Gazy – státních škol 1833, 308 UNRWA a 288 soukromých škol. Přímou na Západním břehu bylo 184 soukromých škol.¹⁸⁸ Například v *Bajt Sáhúru* je celkem jedenáct škol, pět státních a šest soukromých.¹⁸⁹

K roku 2015 Centrální statistický palestinský úřad¹⁹⁰ uvádí celkem 2856 škol z toho 2144 na Západním břehu a 712 v pásnu Gazy. Z celkového počtu pak 2095 státních, 349 UNRWA a 412 soukromých.¹⁹¹

Number of Schools by Region, Supervising Authority and School Gender, 2014/2015¹⁹² (Počet škol podle regionu, správního orgánu a genderu)

Region	Supervising Authority	Total	School Gender		
			Males	Females	Co-ed
Palestine	Total	2 856	1 015	945	896
	Government	2 095	829	814	452

¹⁸⁷ SHALABI, F. *Effective Schooling in the West Bank*. s. 6-7. Některé studijní programy jsou rozděleny na tříleté bakalářské studium a dvouleté magisterské studium. Studium medicíny je šestileté. Podle: World Data on Education, 2011. [Online] Dostupné z URL:

<http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Palestine.pdf> [Cit. 2016-01-06].

¹⁸⁸ *Educational Rights and Academic Freedoms in Palestinian Authority Territories*. Ramallah: Ramallah Centrum for Human Rights Studies. 2008, s. 10.

¹⁸⁹ Informace poskytnuté městským úřadem v *Bajt Sáhúru*. Ve vlastnictví autorky.

¹⁹⁰ *Palestinian Central Bureau of Statistics*.

¹⁹¹ *Palestinian Central Bureau of Statistics - State of Palestine. Number of Schools by Region, Supervising Authority and School Gender, 2014/2015* [Online] Dostupné z URL:

<http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/Education2014-01E.htm> [Cit. 2016-01-06].

¹⁹² *Palestinian Central Bureau of Statistics - State of Palestine. Number of Schools by Region, Supervising Authority and School Gender, 2014/2015* [Online] Dostupné z URL: <http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/Education2014-01E.htm> [Cit. 2016-01-06].

	UNRWA	349	144	102	103
	Private	412	42	29	341
West Bank	Total	2 144	721	720	703
	Government	1 701	655	649	397
	UNRWA	97	35	48	14
	Private	346	31	23	292
Gaza Strip	Total	712	294	225	193
	Government	394	174	165	55
	UNRWA	252	109	54	89
	Private	66	11	6	49
The data do not include the Israeli Municipality and Culture Committee Schools in Jerusalem					

Středoškolské vzdělávání

Jestliže systém základního vzdělávání je v Palestině do určité míry podobný českému systému, ve středoškolském programu se zásadně liší. Po dostudování deváté třídy žáky čeká přípravný desátý ročník. Samotné středoškolské studium čítá poté jen dva roky. Střední školy jsou dvojího typu. Jedná se o dva hlavní sektory – **akademický sektor** (academic sector) a **pracovní či profesní sektor** (vocational sector).¹⁹³

¹⁹³ World Data on Education, 2011. [Online] Dostupné z URL:

Akademický sektor se dále dělí na dva vzdělávací proudy – humanitní a přírodovědecký.¹⁹⁴ Palestinská společnost víceméně prožívá stejný problém, s jakým se setkáváme i u nás v České republice. Na humanitní obory se hlásí většina studentů, vzniká tak nadbytek inteligence, která nemůže najít uplatnění na trhu práce, na druhé straně není dostatek přírodovědecky a technicky vzdělaných lidí. V Palestině je tento problém prohlubován celkovou složitou ekonomickou situací a obrovským nedostatkem pracovních míst ve všech společenských sektorech.¹⁹⁵

Stages and Classes of General Education¹⁹⁶ (Etapy výuky a třídy ve všeobecném vzdělávacím systému)

Sub-sectors	stream	Grades
Basic Education		1-10 grades
Secondary Education	Scientific	11 th Grade
		12 th Grade
	Humanities (Literary)	11 th Grade
		12 th Grade
Vocational Education	Industry	11-12 Grades
	Agriculture	11-12 Grades
	Commerce	11-12 Grades
	Nursing	11-12 Grades
	Tourism	11-12 Grades

<http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Palestine.pdf> [Cit. 2016-01-06].

¹⁹⁴ V Palestině neexistuje gymnaziální proud vzdělávání, jako je tomu v České republice.

¹⁹⁵ *West Bank and Gaza: Education Sector Analysis*, s. 6.

¹⁹⁶ Website of the Ministry of Education & Higher Education. Basic Characteristics of the Palestinian General Education System. [Online] Dostupné z URL: < <http://www.moehe.gov.ps/en/About-the-Ministry/Education-System>> [Cit. 2016-01-06].

Daleko vážnější situace je v oblasti pracovního sektoru – tento sektor můžeme při velké představivosti přirovnat k našim učňovským oborům s maturitou. Mezi studenty není o tento druh škol dostatečný zájem, i když pracovní uplatnění je paradoxně slibnější. Pokud si student zvolí proud akademický a pak z jakéhokoliv důvodu nepokračuje ve studiu na univerzitě, stává se z něj sice středoškolsky vzdělaný člověk, ale bez konkrétního zaměření. Takto vzdělaný člověk hledá pak uplatnění na trhu práce velice obtížně. Vysokoškolský student má v porovnání se středoškolsky vzdělaným studentem z pracovního sektoru podobné šance na trhu práce. Ministerstvo školství proto hledá cesty, jak středoškolský pracovní sektor zpopularizovat a přesvědčit studenty, kteří neuvažují o studiu na vysoké škole, aby se rozhodli pro některý z oborů nabízený tímto vzdělávacím proudem. Dodejme, že o pracovní sektor mělo k roku 2006 zájem pouze 3% začínajících středoškoláků. Pracovní sektor se dále dělí na čtyři oblasti – obchod, průmysl, ošetrovatelství a zemědělství.¹⁹⁷

Jakýkoliv středoškolský obor je ukončen závěrečnou zkouškou *taudžíhi*. Tato zkouška v současnosti není ještě stále standardizovaná a každá škola si ji sestavuje samostatně, existují určitá státní doporučení, nicméně vyhodnocení a sestavení je v rukou učitelů dané školy. Zkoušku *taudžíhi* můžeme přirovnat k našim maturitám z dob minulých. Některé školy jsou obecně uznávanější a prestižnější, tím pádem i zkouška na těchto školách bývá těžší než na školách s nižší úrovní. Obecně zde platí nepsané pravidlo, že zkoušky v akademickém sektoru bývají náročnější. Pokud navíc složité zkoušku jen v sektoru pracovním, nemůžete dále pokračovat ve studiu na vysoké škole. Zkouška *taudžíhi* na rozdíl od české maturity je plněna z většiny vyučovaných předmětů na dané škole. Zkouška je tedy běžně skládána z osmi až deseti předmětů.^{198, 199} Většina středních škol funguje v rámci základní školy.

¹⁹⁷ *West Bank and Gaza: Education Sector Analysis*. s. 6-7.

¹⁹⁸ Rozhovor Marie Fritzové s paní *Teresií Abu Housan* (pseudonym), učitelka z řeckokatolické školy v *Bajt Sáhuru* (en. *Beit Sahour*), dne 23. 3. 2012 v *Bajt Sáhuru*.

¹⁹⁹ Podle kurikula z roku 1998 jsou zkoušky skládány z islámského vzdělání, arabského jazyka, anglického jazyka, matematiky, dvou přírodovědných předmětů a dvou humanitních předmětů. Podle: World Data on Education, 2011. [Online] Dostupné z URL: <http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Palestine.pdf> [Cit.

2016-01-06]. V současné době existuje návrh na reformu zkoušky *taudžíhi* a to v podobě propracovaného systému přípravy na tuto zkoušku v 11 a 12 ročníku, kde hlavními předměty jsou matematika, arabština a

Základní a středoškolské vzdělání je tedy mnohem více vzájemně propojeno, než je tomu v našem českém školství.

Školská reforma 2000

Jestliže v českém školství můžeme sledovat směr evropské integrace, která při nesprávném pochopení může vést k postupnému rozpouštění národního uvědomění, v palestinském školství sledujeme trend přímo opačný. Nacionalizace je tématem čísla jedna. V situaci, ve které se Palestinci nacházejí, nás tento fakt asi příliš nepřekvapí. Nacionalizující trend se odrazil i ve školské reformě, která byla nastartována v roce 2000. Týkala se především sjednocování učebních plánů, zavádění standardizovaných učebnic do výuky a modernizace učebních postupů – využívání počítačových technologií a inspirace v západních metodách výuky, na školách se začala povinně vyučovat angličtina a na většině škol přibyla výuka dalšího cizího jazyka.²⁰⁰

Reforma sklídila uznání co do celkového zkvalitňování vzdělávacího procesu v Palestině. Palestinské školství je mezinárodně uznáváno jako jedno z nejkvalitnějších školství v regionu Blízkého východu.²⁰¹

„Palestinci patří k nejvzdělanějším národům na světě. Už dlouhá desetiletí palestinská společnost v Gaze i na Západním břehu, stejně jako po světě v emigraci, nesmírně zdůrazňuje význam vzdělání. Po vyhánění r. 1948 i po okupaci r. 1967 vytvořily vlny uprchlíků vlivnou palestinskou inteligenci a výrazně se prosadili jako lékaři a inženýři v arabském světě, v Evropě a v Americe. Vzdělávání a univerzitní studia jsou součástí základní struktury palestinského života. Všechny univerzity na okupovaných územích izraelská armáda v určitou dobu uzavřela, mnoho z nich pravidelně. Avšak uzavírání univerzit a zatýkání studentů (více než 300 jich bylo

angličtina. Student si dále volí dalších 6 předmětů. Podobně viz: Website of the Ministry of Education & Higher Education. *Consultancy to the Palestinian Authority Ministry of Education, to support the development of a plan for curriculum reform.* 2013. s. 25-27. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.moehe.gov.ps/en/Plans-Strategies/Education-Dev-Strategic-Plan-EDSP/2014>> [Cit. 2016-01-06].

²⁰⁰ *West Bank and Gaza: Education Sector Analysis.* s. 32-34.

²⁰¹ *West Bank and Gaza: Education Sector Analysis.* s. 4-5.

zatčeno na Bírzejt univerzitě (en. Birzeit Univerzity) v Ramalláhu jen posiluje touhu po vzdělání. ²⁰²

Na druhé straně se reforma setkala se značnou kritikou právě díky své přílišné nacionalizaci. Řada kritiků upozorňuje především na tendenční přístup k arabsko-izraelskému konfliktu, k územnímu rozdělení – učebnice nezobrazují stát Izrael, kritizuje se také neobjektivní přístup k regionálním i světovým dějinám.

Kromě nacionalismu se ve státních školách stále více klade důraz na náboženské uvědomění. Islám je chápán jako základní nositel kultury a jazyka, detailně se proto vyučuje život proroka Muhammada, islámská doktrína – etika a právo, aj.²⁰³ Škola se snaží budovat národní identitu na bázi nábožensko-nacionálního aspektu, kritika tohoto přístupu, který je ideologicky zabarven, je do určité míry oprávněná. Profesor Brown z Washingtonské univerzity, který se podrobně zabýval palestinskou reformou školství, tvrdí, že ostré obvinění palestinské reformy z podporování násilí a nepodporování mírových snah je zavádějící a chybné, na druhou stranu ukazuje, že nová školská reforma se kromě vzdělávání bohužel zaměřuje na jiné cíle.

„Palestinský vzdělávací systém je navržen tak, aby sloužil i jiným cílům, prioritně pak ke vštěpování totožnosti a legitimizaci autority - do značné míry tak ignoruje citlivé otázky týkající se mírového procesu. ²⁰⁴

Podstatný problém vidí Brown ve zkratkovitém a zjednodušeném výkladu historických, kulturních a celé řady dalších událostí, někdy zároveň neobjektivně předkládaných. Studenti se tak pouze učí: „My jsme Palestinci,“ nikoli: „Kde jsme udělali chybu, co můžeme zlepšit.“ Jinými slovy chybí výchova ke kritickému

²⁰² Britské listy, 2009. [Online] Dostupné z URL: <<http://blisty.cz/art/44674.html>> [Cit. 2015-06-12].

²⁰³ BROWN, N. Democracy, History and The Contest over The Palestinian Curriculum. Washington, DC. 2001, s. 10. Dostupné z URL:

<<http://www.mideastweb.org/Democracy%20in%20the%20Palestinian%20Curriculum.pdf>> [Cit. 2015-12-06].

²⁰⁴ BROWN, N. Democracy, History and The Contest over The Palestinian Curriculum. Washington, DC. 2001, s. 26. Dostupné z URL:

<<http://www.mideastweb.org/Democracy%20in%20the%20Palestinian%20Curriculum.pdf>> [Cit. 2015-12-06].

myšlení. Reforma tedy přinesla inovaci systému, modernizaci a sjednocení, avšak ideologicky zabarvený obsah.²⁰⁵

Palestinský vzdělávací systém také odráží sociokulturní změnu v palestinské společnosti, které jsme svědky v posledních padesáti letech. Jedná se o střet tradičních hodnot a modernity. Otázkou zůstává, zdali a jak jsou západní kulturní hodnoty slučitelné s místní tradicí a náboženstvím.

Školská reforma přinesla ještě další změnu a to ohledně zavedení tří nových předmětů do výuky (7-10). Jedná se o povinnou výuku předmětů: domácí ekonomika, životní prostředí a předmět, který bychom mohli přeložit jako výchova ke zdraví, dále byl zaveden předmět informační technologie a to pro žáky od 5-10 třídy.²⁰⁶

Betlémská univerzita

Betlémská univerzita je jednou z deseti fungujících univerzit na Západním břehu. Jedná se navíc o jeden z viditelných příkladů muslimsko-křesťanské kooperace ve vzdělávací sféře.²⁰⁷ Byla založena v roce 1973 jako křesťanská katolická vzdělávací instituce a „*je otevřena studentům každého vyznání*“²⁰⁸. I když se jedná o katolickou instituci²⁰⁹, jejími studenty jsou převážně muslimové; v roce 1992 to bylo 65% muslimských studentů a studentek²¹⁰ a v současnosti je muslimských studentů ještě

²⁰⁵ BROWN, N. *Democracy, History and The Contest over The Palestinian Curriculum*. Washington, DC. 2001, s. 26. Dostupné z URL:

<<http://www.mideastweb.org/Democracy%20in%20the%20Palestinian%20Curriculum.pdf>> [Cit. 2015-12-06].

²⁰⁶ *West Bank and Gaza: Education Sector Analysis*. The World Bank Group. 2006, s. 4-5.

²⁰⁷ Z mého antropologického výzkumu v betlémské oblasti vyplynulo, že školy jsou zde nábožensky otevřené a přístupné všem studentům. Pozn. autorky.

²⁰⁸ Bethlehem University – History, 2006. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.bethlehem.edu/about/history.shtml>> [Cit. 2012-03-11].

²⁰⁹ A spolupracuje například s Vatikánskou kongregací pro východní církve (*Vatican's Congregation for Oriental Churches*). Podle: Bethlehem University – History, 2006. [Online] <Dostupné z URL: <http://www.bethlehem.edu/about/history.shtml>> [Cit. 2012-03-11].

²¹⁰ KATTAN, Jeanne. A Study of Muslim and Christian Students' Attitudes Towards Each Other at Bethelhem University. In: PRIOR Michael, TAYLOR William (eds.) *Christians in the Holy Land*. World of Islam Festival Trust. 1994. s. 90.

více. V roce 1992 zde byla provedena studie zabývající se právě vzájemným vztahem studentů odlišného vyznání. Tato studie ukázala, že studenti k sobě mají oboustranný pozitivní vztah, že přátelství mezi muslimy a křesťany není problém a že každý ctí odlišnou víru toho druhého.²¹¹ Od roku 1992 se sice celková situace výrazně změnila,²¹² a přestože jsou vztahy i na Betlémské univerzitě napjatější než na počátku devadesátých let, lze tvrdit, že tato instituce stále zůstává otevřena křesťanským i muslimským studentům. Dr. *Džamál Chader* (en. *Jamal Khader*) k současné situaci na Betlémské univerzitě říká:

M: „Jaký je mezináboženský dialog v této politické situaci?“

J: „Myslíte zde na univerzitě nebo v Palestině?“

M: „Myslím --- vlastně oboje. Mohl byste třeba začít Betlémskou univerzitou?“

J: „Dobře. Můžu říci, že na Betlémské univerzitě je tento dialog velice dobrý, protože od samého založení univerzity v roce 1973 jsme vždy měli muslimské i křesťanské studenty i členy univerzitního sboru --- muslimsko-křesťanský vztah byl vždy dobrý. Ale vlastně nejde říci jen dobrý, máme různé činnosti. Například je zde kurz náboženských studií, které vedou muslimští učitelé i my. Například já a jiní teologové přednášíme o křesťanství a oni o islámu. Studenti jsou muslimové i křesťané.

Na Betlémské univerzitě slavíme náboženské svátky – Vánoce i Ramadán --- a zvláště v pátek během modlitebních hodin přestává výuka a muslimové se jdou modlit a křesťané jdou do kaple slavit mši svatou a pak se pokračuje. A další činnosti. Studenti na Betlémské univerzitě mají svobodu v náboženském vyznání i podporu a mohou slavit své svátky – to je velice důležité – respekt a uznání

²¹¹ KATTAN, Jeanne. A Study of Muslim and Christian Students' Attitudes Towards Each Other at Bethel University. s. 90.

²¹² Za posledních dvacet let došlo k zastavení mírového procesu, propuknutí druhé intifády a nárůstu extremismu.

v rozdílnosti. A jak lze vidět, pracujeme spolu a nemáme problém sdílet tyto rozdílnosti a přijímat je.“²¹³

Škola v *Bajt Sáhúru*

Soukromá škola *The Greek Catholic Patriarchate School “Peter Nettekoven”* patřící řeckokatolické církvi ve městě *Bajt Sáhúru*, zahrnuje čtyři základní stupně, od první do dvanácté třídy, ke škole také patří předškolní příprava.

Tuto školu navštěvovalo 651 studentů k roku 2014, v současnosti oficiální web uvádí 606 studentů k roku 2015.²¹⁴ Ještě v roce 2009 zde studovalo pouze 13% muslimských žáků, k roku 2014 je již uváděno necelých 23% muslimských studentů, což je v současnosti více než studentů z řeckokatolické komunity, které tato škola náleží. Tento trend obecně odráží demografickou změnu obyvatelstva v okolí *Bajt Sáhúru*. Protože školu navštěvují i žáci z okolí města, které se stává stále více muslimským, narůstá rapidně i počet muslimských studentů. Počet řeckokatolických studentů k roku 2014 udává číslo 98, což je jen 15% z celkového počtu. Většinu studentstva tvoří žáci z řeckopravoslavné církve, jednotlivé zastoupení mají i žáci katolických a protestantských církví. I v učitelském sboru působí několik učitelů vyznávající islám, jedná se však spíše o výjimky. Drtivou většinu učitelského sboru tvoří křesťanští učitelé.²¹⁵

Škola je tedy nábožensky otevřená jak muslimům, tak křesťanům z jiných církví. Můžeme tedy hovořit o jednom z příkladů vzájemné spolupráce mezi muslimy a křesťany ve vzdělávací sféře na Západním břehu. Dalším významným příkladem muslimsko-křesťanské spolupráce v této oblasti je pak Betlémská univerzita, které je

²¹³ Rozhovor Marie Vaňkové (Fritzové) s *Džamálem Chaderem* (en. *Jamal Khader*), vyučující na Betlémské univerzitě – římskokatolický kněz, dne 23. 10. 2009 v Betlémě.

²¹⁴ *عنابة عنا / المدرسة البطريركية للروم الكاثوليك* [Online] Dostupné z URL: < <http://www.gcps.edu.ps/ar/عناينة> > [Cit. 2015-04-15].

²¹⁵ Informace poskytnuté ředitelstvem školy, ve vlastnictví autorky.

také nábožensky otevřená. Studují zde jak muslimové, tak křesťané. V roce 2014 na Betlémské univerzitě studovalo 74% muslimských studentů a 26% křesťanů.²¹⁶

Jak jsem již uvedla, na řeckokatolické škole ve městě *Bajt Sáhúru* se vyučuje předškolní, základní, přípravný i středoškolský stupeň a tak zde pravidelně studenti zůstávají až do svých sedmnácti let. Poté nejčastěji odcházejí studovat na blízkou univerzitu v Betlémě. Na škole je vyučován anglický a německý jazyk. Výuka německého jazyka je podpořena také dlouhodobou spoluprací s německými školami a výměnným programem, který mezi těmito školami funguje. Jedná se o výměnný program s německým evangelickým gymnáziem (Das Evang. Lichtenstern-Gymnasium) a s katolickým gymnáziem (St. Angela Gymnasium Wipperfürth). Každoročně jsou na tyto školy posíláni vybraní žáci z řeckokatolické školy a naopak na několik týdnů jsou přijímáni v *Bajt Sáhúru* studenti z těchto německých škol.²¹⁷

Škola nabízí také celou řadu volnočasových aktivit, jako je například výuka baletu, karate a folklórního tance *dabka* (en. *dabkeh*). Škola se také každoročně soustředí na některé důležité mimoškolní aktivity jako je sběr oliv, třídění odpadu, ale také sportovní a vědomostní soutěže s jinými školami na Západním břehu. V současnosti byl otevřen program spolupráce s Betlémskou univerzitou, který má připravovat studenty vyšších ročníků na vhodný výběr studijních programů a jejich další uplatnění na trhu práce.²¹⁸

Žáci chodí do školy v modro-bílých uniformách. Mezi jednotlivými vyučovacími hodinami nezvoní, učitelé se volně přemísťují mezi třídami cca po 40 až 45 minutách výuky. Od půl desáté do desáté hodiny je velká přestávka, během ní se žáci pohybují na velkém oploceném prostranství před školou, kupují si svačinu v místním stánku, běhají, hrají si, povídají si a diskutují. V deset hodin přichází ředitel školy s hláskou troubou, děti se seřazují do zástupu po jednotlivých třídách a odcházejí zpátky do tříd na jeho povel.

²¹⁶ Institutional Research Unit - Bethlehem University, 2014. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.bethlehem.edu/facts>> [Cit. 2016-01-06].

²¹⁷ Informace poskytnuté ředitelstvem školy, ve vlastnictví autorky.

²¹⁸ *Jerusalem Students Baytsahoor newsletter*. 2014. Kopie ve vlastnictví autorky.

Absolvovala jsem zde několik desítek hospitací na hodinách náboženské výuky, historie regionu, arabského jazyka a výtvarné výchovy. Žákům je při výuce dán poměrně vysoký stupeň sebereprezentace a svobody ve vyjadřování.

Někteří studenti se dokonce volně pohybovali po třídě, jiní překotně odpovídali na učitelem kladené dotazy. Při žádné vyučovací hodině jsem nezaznamenala absolutní ticho, přitom nemohu říci, že by žáci nespolupracovali s učitelem, nebo že by se jednalo o nekázeň v pravém slova smyslu. Vyučovací metoda byla povětšinou výklad prokládaný řízeným dialogem, zkoušením, zápisem na tabuli a diskusí. Nejvíce mě překvapila znalost dětí v otázkách výuky křesťanství. Například student sedmé třídy byl schopen vyjmenovat všechny misijní cesty apoštola Pavla a ještě je bezchybně ukázat na mapě.

Stejně tak jako většina obyvatel na Západním břehu se studenti a učitelé řeckokatolické školy potýkají s relativní izolací – setkávat se s ostatními školami na Západním břehu je poměrně složité díky tzv. vnitřním checkpointům, jimiž je celý Západní břeh rozdělen. Dále pak velice komplikovanými možnostmi vycestovat ze země, protože téměř celý Západní břeh je v současnosti obehnan tzv. bezpečnostní bariérou vytvořenou státem Izrael. Pohyb palestinského obyvatelstva je tak striktně monitorován izraelskou stranou. Většina učitelů v našich rozhovorech poukazovala na nedostatek životních i pracovních příležitostí, kterým trpí především mládež a mladé rodiny.²¹⁹ I přes výše uvedené komplikace se řeckokatolické škole v *Bajt Sáhúru* daří svým žákům nabídnout kvalitní vzdělání a další vzdělávací příležitosti. Řeckokatolická škola, i přes výše uvedený nepříznivý politický a kulturně-historický vývoj na Západním břehu, funguje na vysoké úrovni. Svoje prestižní postavení posiluje především jazykovou připraveností svých žáků, mezinárodní spoluprací a výměnnými programy s německými školami. Dále pak spoluprací s Betlémskou univerzitou a celou řadou mimoškolních aktivit, které podporuje a pořádá.

²¹⁹ Teréní výzkum 2009-2012.

Závěr

Po svém vzniku v roce 1994 se palestinskému ministerstvu školství podařilo ujednotit tři hlavní proudy palestinského školství (školy státní, privátní a UNRWA). V roce 2000 byla nastartována série reform, které se uskutečňují v tzv. pětiletých národních plánech. Cílem prvního a druhého plánu bylo především sjednotit vyučovací osnovy a materiály, modernizace a budování národní identity. Byly zavedeny nové palestinské učebnice do výuky (do této doby se žáci učili ze starých jordánských a egyptských učebnic). Dále byly zavedeny některé nové předměty, ministerstvo školství označilo reformu za cestu k modernizaci a inovaci palestinského školství. Otázka zkvalitňování výuky v Palestině a úspěšnost reformy v otázce modernizace byla zastíněna ostrou kritikou, která se zaměřovala především na přílišný nacionalismus a islamismus, který se ve výuce a výukových materiálech objevil. Na pravou míru tuto ostrou kritiku uvádí profesor Brown, který ukazuje reálné momenty, kde by měla být reforma upravována, jedná se především o snahu poukázat na to, že k rozvoji a vývoji je třeba budovat kritický nikoli zjednodušený a autoritativní přístup, kterým bohužel palestinské školství stále trpí. Na druhou stranu nutno podotknout, že palestinské školství je světově uznávané, Palestinci patří k jednomu z nejvzdělanějších národů v Blízkovýchodním regionu. Nacionalizace palestinského školství navíc bytostně souvisí s těžkou a dlouhotrvající politicko-ekonomickou frustrací, které jsou místní lidé vystaveni, jedná se tedy o určitý typ logické reakce na probíhající konflikt. Bylo by dobré, kdyby se do palestinského školství kromě inovace a modernizace podařilo prosadit více politické sebereflexe a objektivitu.

Soukromý sektor poskytuje studentům na Západním břehu nejvyšší možnost vzdělání. Na příkladu fungování soukromé řeckokatolické školy jsem se pokusila ukázat, jak se lze alespoň částečně s nepříznivými politickými podmínkami vyrovnat. Jedná se o vlastní aktivní přístup dané instituce, ale také o možnosti, které jí poskytují mezinárodní kontakty. Díky dlouhodobé spolupráci s místními i zahraničními institucemi mají tak studenti řeckokatolické školy možnost dále se vysokoškolsky vzdělávat, ale i studijně navštívit zahraniční instituce.

Obr. 1: Betlémská univerzita. Foto: Marie Fritzová. 19. 10. 2009.

Obr. 2.: Řeckokatolická škola v *Bajt Sáhúru*. Foto: Marie Fritzová. 27. 10. 2009.

Obr. 3: Řeckokatolická škola v *Bajt Sáhúru*. Foto: Marie Fritzová. 3. 10. 2009.

Obr. 4: Řeckokatolická škola v *Bajt Sáhúru*, výuka náboženství. Foto: Marie Fritzová. 6. 11. 2009.

Použité zdroje / References

BEININ, J. – STEIN, L. R., Histories and Futures of a Failed Peace. In: BEININ, J. – STEIN, L. R. (eds.) *The struggle for sovereignty Palestine and Izrael 1993-2005*. Stanford. California: Stadford University Press, 2006. s. 1-17.

KATTAN, Jeanne. A Study of Muslim and Christian Students' Attitudes Towards Each Other at Bethelam University. In: PRIOR Michael, TAYLOR William (eds.) *Christians in the Holy Land*. World of Islam Festival Trust. 1994. s. 89-97.

ČEJKA, Marek. *Izrael a Palestina. Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno: Centrum strategických studií, 2005.

Educational Rights and Academic Freedoms in Palestinian Authority Territories. Ramallah: Ramallah Centrum for Human Rights Studies. 2008.

KHALIDI, R. *Palestinian Identity. The Construction of Modern National Consciouness*. New York: Columbia University Press, 1997.

POJAR, Miloš. *Izrael*. Praha: Libri, 2004.

SFEIR, J. *Developing Basic Education in Palestine: Holistic Integrated Perspective*. MaDad. 2006.

SHALABI, F. *Effective Schooling in the West Bank*. Twenty University Press, 2002.
West Bank and Gaza: Education Sector Analysis. The World Bank Group. 2006.

Internetové a jiné zdroje

Bethlehem University – History, 2006. [Online] Dostupné z URL: <http://www.bethlehem.edu/about/history.shtml>> [Cit. 2012-03-11].

Britské listy, 2009. [Online] Dostupné z URL: <<http://blisty.cz/art/44674.html>> [Cit. 2015-06-12].

BROWN, N. *Democracy, History and The Contest over The Palestinian Curriculum*. Washington, DC. 2001. Dostupné z URL:

<<http://www.mideastweb.org/Democracy%20in%20the%20Palestinian%20Curriculum.pdf>> [Cit. 2015-12-06].

Institutional Research Unit - Bethlehem University, 2014. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.bethlehem.edu/facts>> [Cit. 2016-01-06].

Jerusalem Students Baytsahoor newsletter. 2014. Kopie ve vlastnictví autorky.

Palestinian Central Bureau of Statistics - State of Palestine. *Number of Schools by Region, Supervising Authority and School Gender, 2014/2015* [Online] Dostupné z URL: <http://www.pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/Education2014-01E.htm> [Cit. 2016-01-06].

Website of the Ministry of Education & Higher Education. *Consultancy to the Palestinian Authority Ministry of Education, to support the development of a plan for curriculum reform*. 2013. s. 25-27. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.moehe.gov.ps/en/Plans-Strategies/Education-Dev-Strategic-Plan-EDSP/2014>> [Cit. 2016-01-06].

World Data on Education, 2011. [Online] Dostupné z URL: <http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Palestine.pdf> [Cit. 2016-01-06].

نبذة عنا | المدرسة البطريركية للروم الكاثوليك. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.gcps.edu.ps/ar/عنا-نبذة>> [Cit. 2015-04-15].

فلسطين – والعالي التعليم و التربية وزارة. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.mohe.gov.ps/ShowArticle.aspx?ID=180>> [Cit. 2015-06-12].

Orální prameny:

Rozhovor Marie Fritzové s paní *Teresií Abu Housan* (pseudonym), učitelka z řeckokatolické školy v *Bajt Sáhúru* (en. *Beit Sahour*), dne 23. 3. 2012 v *Bajt Sáhúru*.

Rozhovor Marie Vaňkové (Fritzové) s *Džamálem Chaderem* (en. *Jamal Khader*), vyučující na Betlémské univerzitě – římskokatolický kněz, dne 23. 10. 2009 v Betlémě.

Obrazové přílohy

Obr. 1: Betlémská univerzita. Foto: Marie Fritzová. 19. 10. 2009.

Obr. 2.: Řeckokatolická škola v *Bajt Sáhúru*. Foto: Marie Fritzová. 27. 10. 2009.

Obr. 3: Řeckokatolická škola v *Bajt Sáhúru*. Foto: Marie Fritzová. 3. 10. 2009.

Obr. 4: Řeckokatolická škola v *Bajt Sáhúru*, výuka náboženství. Foto: Marie Fritzová. 6. 11. 2009.

O autorce

Mgr. et Mgr. Marie Fritzová, Ph.D. (*1985) vystudovala Kulturní antropologii Předního východu na Fakultě filozofické ZČU v Plzni a také magisterský obor Dějepis a občanská výchova na Fakultě pedagogické ZČU v Plzni. V roce 2016 obhájila doktorskou práci věnující se sociální identitě palestinských křesťanů na Fakultě filozofické ZČU v Plzni v doktorském programu Etnologie. Od roku 2009 pravidelně navštěvuje oblast Izraele a Palestiny, kde provádí terénní výzkum. V současné době působí na Katedře historie na Fakultě pedagogické ZČU v Plzni.

e-mail: mmaja.fritzova@gmail.com

ROZHOVORY A MATERIÁLY /INTERVIEWS AND ARTICLES

Paní profesorka Bělohlávková vzpomíná. Rozhovor s Danuší Bělohlávkovou, čestnou občankou města Plzně/ Mrs. Professor Bělohlávková recalls. Interview with Danuše Bělohlávková, honorary citizen of the city of Pilsen

Naděžda Morávková

Abstrakt

Rozhovor s významnou pamětnicí, středoškolskou profesorkou Danuší Bělohlávkovou je zaměřen na problematiku studentského života za protektorátu a těsně po druhé světové válce a dále na problematiku socialistického školství v Plzni v padesátých, šedesátých a sedmdesátých letech. Danuše Bělohlávková se narodila roku 1926, vystudovala Dívčí reálné gymnázium v Plzni a Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze v letech 1945-1950. Působila jako středoškolská profesorka na strojní průmyslovce a na gymnáziu v Plzni. Je oceňována jako didaktička aplikované jazykové výuky a budovatelka pedagogické a kulturní spolupráce s frankofonními zeměmi. Za tuto činnost obdržela několik významných vyznamenání.²²⁰

²²⁰ Blíže o Danuší Bělohlávkové viz medailon v rubrice Zprávy.

Abstract

Interview with the important witnesses, high school teacher Mrs. Danuše Bělohlávková is focused on student life in the Protectorate and just after World War II and on the issues of socialist education in Pilsen in the fifties, sixties and seventies. Danuše Bělohlávková was born in 1926, graduated from the Girls' Grammar School in Pilsen and the Faculty of Arts of Charles University in Prague in 1945-1950. He became a professor at the engineering school and the grammar school in Pilsen. It is also recognized as a teaching expert in applied language teaching and supporter of educational and cultural cooperation with francophone countries. For this activity has received several major awards

Klíčová slova: Danuše Bělohlávková, plzeňské školství, mladší gollovská škola, socialistické školství, nacistická okupace

Key Words: Danuše Bělohlávková, Pilsner schools, younger Goll's school, socialist education, the Nazi occupation

Rozhovory mezi profesorkou Danuší Bělohlávkovou a autorkou článku Naděždou Morávkovou proběhly v letech 2015-2016 v bytě paní profesorky v Mánesově ulici a na chalupě respondentky v Zelené Lhotě na Šumavě.

Paní profesorko, povězte něco o vás. Kde jste se narodila?

Já jsem Plzeňka, jako trám. Rodiče už byli v Plzni taky, i když ani jeden se v Plzni nenarodil. Matka se narodila v Liticích, no to je dneska vlastně Plzeň, a můj otec se narodil v Kornaticích. Tam jsem měla babičku, na mlejně. A matka mé matky, tedy druhá babička, žila u nás, byly s mojí matkou takový jeden celek, ještě moje dcery jim říkaly babi 1 a babi 2. Babi 1 byla moje matka, babi 2 byla jejich prababička. A lidi se divili, co to je.

Měla jste sourozence?

Ne. Zato bratrance a sestřenice. Mnoho.

A jezdili jste do Kornatic?

No s dcerami už ne, ale já jako holka jsem tam jezdila pořád, protože tam byla babička a tety a strejčkové a mnoho těch bratranců a sestřenic. Bylo to strašně pěkný, i když později byl mlejn prodán a už náš nebyl. Ale babi tam měla vejměnek, takže my jsme bývali u ní na tom vejměnku. A někdy nás tam bylo třeba i 10 vnuků a vnuček.

V tom vejměnku?

Ano. To bylo neskonale krásný, jeden ten můj bratranec byl jako můj bratr, Luboš, do jeho smrti se tam chtěl pořád vracet. My jsme se tam tedy vraceli všichni velmi často. Otec byl škodoväcký úředník v Plzni, a tak jsme tam, na venkov, jezdívali v neděli. Ze zásady jsme vystupovali z vlaku ve Štáhlavech a šli jsme pěšky do Kornatic.

To je kus cesty.

To ano. Šli jsme tou dubovou alejí, potom dál, ne po mostě, ale kousek dál, byla tam lávka. Někdy se stalo, že lávka po zimě spadla, tak jsme přešli řeku bosi. Pak jsme šli takovým úsekem podél řeky, přecházeli jsme velikou louku, která je tam do dneška. Tam byla hospoda, kam chodil tancovat můj otec jako dvacetiletý nebo osmnáctiletý. Pak jsme se zastavili pod hradem Lopatou, byla tam pila a pilař byl otcův kamarád. Tam jsme museli chvíli posedět. Vedle byla lesovna, paní lesní jezdívala pro moji babičku a odvezla ji tam do lesovny na kus řeči, takže tam jsme se museli taky zastavit. A potom jsme šli pod rybníkem, po silnici do Kornatic a do mlejna. No a to bylo jednou za měsíc minimálně. A prázdniny jsem trávila také, kde jinde než v Kornaticích. Když jsem ráno vstávala, probouzelo mě klepání mlýna, jak se mlela pšenice. Ta se mlela na takovém velkém sítu, kterému se říkalo plansichtr, rovinný vysévač, plansichtr to byla německá zkomolenina. A ten rovinný vysévač, když se pohyboval horizontálně, tloukl tím mlýnem, takže se mlejn trošičku chvěl, a já, když jsem se probouzela, mívala jsem postel u zdi, probouzela jsem se tím zvláštním kolíbáním a říkala jsem si: „Á je neděle, jsem v Kornaticích.“ A babi už pekla na

kamnech placky na plotně, do snídaně, ty uměla jenom ona. Teplý placky na plotně, to jsme mívali k snídani.

Kynuté?

Ne. To byl její recept, zadělávaný vodou, pěknou moukou, byly úžasné, já je neumím. No tak to byly moje Kornatice. Já jsem tam byla hodně fixovaná a potom jsem se snažila, když jsme s mužem hledali nějakou chalupu, ji koupit tam. Ale žádná nebyla, nikdo mi ji nechtěl prodat. Tak jsme se uchytili jinde. Ale je mi dodneška líto, že to není v Kornaticích.

Na Šumavě je také hezky.

Ale jistě, to je ale jiná věc. Já byla v Kornaticích doma. Já tam byla fixovaná, to bylo moje dětství.

A kde jste bydleli v Plzni?

Ve Vrchlického ulici, nejdřív v čísle 7, ve 4 poschodí. Tam bylo několik bytů, bydleli jsme tam my, pan štábní rotmistr Mrázek (znáte pana profesora Mrázka, muzikologa?), Jiří Jeník, ti zmizeli do Mariánských Lázní, paní byla moje kmotra a jejich syn Jirka byl jako můj bratr, Stožických a jejich dcera, naproti byl Pilbauer, tam byla dcera a syn, inženýr, pak odešel do Prahy, ale stýkali jsme se až do jeho smrti. No a my jako děti jsme si společně hrály, mám někde krásnou fotografii, vyfotografoval nás můj otec, seřazené podle velikosti a věku. Stáli jsme seřazení, první byla Vlasta Pilbauerová, ta byla nejstarší, a poslední Míreček Mrázků, takový malý, takhle nohy do o, v krátkých kalhotkách, asi tři roky. Tak tam jsme bydleli. Potom jsme se přestěhovali do většího bytu, do čísla 14 naproti. A tam odtud jsem se potom vyvdala do čísla 6, kde bydlel původně tchán s tchýní. Postavili si pak na Bručné domek a nám postoupili ten jejich dvoupokojový byt. Takže já ve Vrchlického bydlela postupně ve třech bytech. No a pak jsme se dostali sem, to jsme si koupili, ale nějakou dobu to trvalo, než jsme se sem probojovali do svého.

Chtěli jste byt tady v té lokalitě.

Ano, ale to už jsme měli dvě dcery.

A jak jste se seznámili s panem doktorem?

S mužem? No v Praze, my jsme se z Plzně neznali.

Na studiích? A přitom jste byli sousedi!

Tenkrát ještě ne, oni bydleli v plynárně, protože tam tchán pracoval a měl tam služební byt. No a potom se rušily služební byty, tak se přestěhovali. Dostali náhradní byt ve Vrchlického.

To je stejně náhoda, že?

Ano. Ale vyšlo to všechno. Čímžto my jsme přišli k bytu, protože muž tam bydlel, tak byt přešel na něho.

Kam jste chodila do školy, paní profesorko?

Do obecné školy jsem chodila na Chodské, tam jak je teď fakulta, čelem k trhu. Ta škola byla rozdělena na dívčí a chlapeckou, dívčí šla směrem k soudu a chlapecká do Klatovské.

A pak jste šla na gymnázium?

Na gymnázium, na dívčí, Městské dívčí reálné gymnázium doktora Františka Lukavského byl úřední název.

A v kolika letech?

Bylo mi 11 let plus minus nějaký měsíc. Rodiče chtěli, abych šla na dívčí gymnázium. Tím jsem se rozešla s kamarády a kamarádkami z obecné. Například s Hankou Welflerovou, dneska Drgáčovou, vy víte, kdo je Karel Drgáč, ten žije ve Vídni, učil tam na konzervatoři a byl organizátorem letních hudebních festivalů. My jsme za ním

jezdili, jeho matka byla moje spolužačka a mají tady dům na náměstí. Ten moderní dům na náměstí, vedle muzea loutek. Tam měli krám rodiče Hanky Welflerů, dědeček a babička Weinerovi měli pak krám s koženým zbožím, rukavičky, kabelky a tak, samé elegantní zboží. No jinak tatínek Welfler byl v zastupitelstvu města, celá léta, za sociální demokraty.

Jaký byl středoškolský život za okupace?

Byli jsme mladí, život se nedá zastavit. O prázdninách mezi septimou a oktávou jsme já a mé spolužačky Marta, Vraťka a Alena Ottová (cestou se tam na nás navázal ještě nějaký mladík s baťohem, pořád s námi chodil, jmenoval se Zdeněk Tomšík, a později se s Alenou, budoucí profesorkou mikrobiologie, oženil a přistěhoval se do Plzně) podnikly veliký výlet. Samozřejmě vlakem. Byla jsem organizátorka, jely jsme nejprve do Prachovských skal, já to tam milovala. Valdštejn, Trosky... Měla jsem tam tetu a strýčka, který tam přišel z Plzně, když Laurint & Klement fúzoval se Škodovkou. Můj strýc byl spoluzakladatelem onoho spojení se Škodovými závody v Plzni. Měla jsem tam i dva bratrance, kteří byli jako moji bratři, zejména ten mladší, Luboš. Zemřel před dvěma lety. My jsme se měli moc rádi, on mi dělal bratra no a já tam hrozně ráda jezdila.

Z Prachovských skal jsme pokračovaly do Hradce Králové, respektive do Žamberka. Já tam tehdy měla velkou přítelkyni, Zdeňku Hlavničkovou. Byla starší než já a byla tam tehdy v žamberském sanatoriu na tuberkulózu a já ji chtěla navštívit. Byla profesorkou, latina – řečtina, ale předčasně zemřela, právě na tu tuberkulózu. Z Žamberka jsme šly, pěšky prosím, do Ratibořic za Boženou Němcovou. Spaly jsme v ratibořické myslivně na seně nad Viktorčiným splavem, ano, a věnovaly jsme se velice rozprávám o literatuře. Pak jsme šly do Hronova. Po cestě nám zastavilo auto, na plyn, tenkrát to bylo špatný s benzínem a jezdilo se na dřevoplyn. Auta měla takový kotel. Spustilo se okýnko a takoví kluci mladí na nás volali: „*Holky padla Paříž!*“ Takže víte, kdy jsme tam byly, 24. srpna 1944. A kluci křičeli: „*Pojďte, my vás vodvezem!*“ Tak jsme vylezly na nákladní auto, ve kterém předtím vezli uhlí a teď tam převáželi porcelánové mísy na záchod. Sedly jsme si a zpívaly jsme Marseillaisu. Potom později, po letech letoucích při jedné své návštěvě Paříže, jsem stála před pařížskou radnicí, měla jsem už zavazadla na nádraží a už jsem jenom tak chodila po

městě. Už jsem tady asi naposled, říkála jsem si zrovna, když vidím spoustu lidí před radnicí. Tak přijdu blíž, stojím na kraji chodníku, vidím vyvěšený vlajky. Já nevěděla, co to je, kolikátého je, a povídám strážníkovi: „*Prosím vás, co se tu děje?*“ A on se na mě obrátil s pohrdavým úsměvem a řekl: „*No madam, dnes je 24. srpna. Padla Paříž.*“ A já v tu chvíli vidím, jak zase jdeme po té silnici a zpíváme Marseillaisu.

No tak jsme dojely až do Hronova, cíle naší cesty, byly jsme na divadelním festivalu Jiráskův Hronov. Jely jsme za kulturními cíli. Koncem srpna jsme se vrátily do Plzně. Mezitím zavřeli októavy, školu jsme měly zamčenou. Co dělat? O prázdninách, před tou naší cestou, jsme byly s kamarádkami na brigádě v plzeňských elektrických podnicích. Když přišlo totální nasazení namísto októavy, tak jsem řekla úředníkovi na pracáku na otázku, kam bych chtěla: „*Půjdu k elektrickým podnikům.*“ Ta Marta a Vratka to řekly taky. Chtěly jsme nastoupit jako průvodčí.

Přebíral nás ale velitel a s ním šel jakýsi Rassenkenner, znalec přes rasy, který nás prohlížel a zjišťoval, jestli jsme rasa slovanská nebo rasa přechodná, určená k poněmčení. Musela jsme sundat čepici, prohlížel mi lebku, měřil ji a zjistil, že jsem rasa přechodná. Kdo byl rasa přechodná, šel napravo, a kdo byl rasa slovanská, šel na český pracovní úřad. Nás přechodné předvedli k veliteli a on s námi hovořil, čím chceme být. Já jsem mu řekla, že bych chtěla studovat. „*No to můžete,*“ na to on, „*my vám dáme všechny možnosti*“ Ale já tušila, kam míří, tak povídám: „*Já si musím nejdřív vydělat, proto se hlásím k elektrickým podnikům, abych si našetřila peníze.*“ „*Dostanete stipendium,*“ na to on. Ale já zas povídám: „*Já si chci vydělat.*“ A on viděl, jak unikám, jak se snažím uniknout, a věděl, že neuniknu. Jen tak si se mnou takhle pohrával. A pak nám dali, rase přechodné, měsíc prázdnin. Za měsíc jsme se měli dostavit do kasáren na Slovanech. Pátrali jsme mezitím trochu, co se děje, a našli jsme v Plzni Pražáčky, které prožily podobnou historii už v Praze. Nasadili je k „luftšutzu“, protiletadlové německé obraně. Oblikli je do německých uniforem, ale holky si opatřily od českého luftšutzu zelené pásky, aby bylo vidět, že nejsou Němky. Vozili je na různá zaměřování, do vojenských objektů a pověřovali různými pomocnými úkoly. Holky nám to vypravovaly a říkaly: „*Děvčata, budete se mít báječně, nosí nám sem sardinky a čokoládu, a prostě stravu důstojnickou, německou.*“ Jenže mezitím došlo k náletu na Plzeň, a sice to byl nálet na Lochotín, to vy

nepamatujete. A tam byla smetena velká část vilové čtvrti Lochotín, ano? Tam totiž nad lochotínským parkem byl vlak - protiletcká obrana. Na něm protiletcká děla a celé to středisko protiletadlové německé obrany, a tam dělala ta česká děvčata. A ony převzaly nějak špatně telefon a způsobily, že vlak začal střílet. Takže letadla spustila ty pumy na Lochotín. A na základě toho přestali brát česká děvčata. Takže my jsme šly po měsíci do těch kasáren, a tam nás propustili na český pracák, a já jsem odtud šla do elektrických podniků, kde jsem pak rok dělala průvodčí.

Mezitím se na škole děly věci. Byla tam profesorka, Bártlová se jmenovala, starší dáma. Ta byla v nějaké ilegální organizaci kantorské. A nás tři, Vratku, mě a Martu, všechny jsme byly nasazené u elektrických podniků, nás si zavolali do školy. Třídní a naše češtinářka. A ty nám řekli: „*Budete mlčet, nikomu nebudete nic povídat a na nic se nebudete ptát. Budeme vás připravovat na konec války.*“ Zeptali jsme se, jestli to můžeme říct rodičům, to nám dovolili, ale jinak nikde ani slovo. Takže, když jsme měly stejnou směnu, my tři, když jsme měly volno po noční, tak jsme chodily na školení do našeho gymnázia, kde už škola nebyla, protože celé gymnázium chodilo na Masarykovo gymnázium na odpolední vyučování a oktávy šly pracovat. U luftšutzu byli kluci v našem věku, kteří nemohli jít na vysokou školu, anebo měli zavřené oktávy, poslední ročník předmaturitní. Nasadili je do toho vlaku a vozili je do Německa, aby uklízeli po bombardování. Nás školili, jak to vypadá v takové situaci, co se musí dělat, vedle toho nás tam tehdy školil doktor Helm (to je rodina z Klatov, tam ještě nějaký Helm je) a ten byl tehdy v Plzni a pracoval u luftšutzu u první pomoci, když je vozili na místa po náletech. Dostali jsme lékárničky, základní vybavení pro první pomoc (Ještě z té doby mám nůžky, kterých si velice považuji.), dostali jsme dlouhodobý kurz. Školili nás, jak si máme počínat. A když to začalo, pátého, tak pro nás přišli. Šli jsme do budovy gymnázia. Už cestou všechno vypadalo trochu jinak. Přešli jsme přes náměstí, kde byla taková velická plaketa, ohromná deska, tam kde je dneska to informační centrum. A tam stálo: „*Der Führer sagt, wir folgen.*“ – „*Vůdce říká, my následujeme.*“ Ta byla zapálená a hořela jako vatra. Tak jsme šli přes náměstí do gymnázia začít náš odboj. Tři holky. Spaly jsme v ředitelně gymnázia a čekaly, co bude ráno. Kluci od luftšutzu, se kterými jsme měly spolupracovat, říkali, že se čeká v noci útok Němců.

Můžu se zeptat, kde ta ředitelna byla, které patro?

První patro. Když tam vejdu po schodech, ten trakt doprava, tam byla ředitelna, sekretariát, sborovna.

A výhled z oken před budovu nebo do strany?

Do rohu. Na druhé straně byla knihovna, já vždycky, když tam jdu, tak si to projdu. A tam jsme spali. No a ti kluci z luftšutzu si jistě říkali, co budou s námi dělat, tři holky tady, to bude hrozný. Nikdy nám vlastně neřekli, co by s námi dělali, kdyby tam vtrhli Němci. Noc proběhla klidně, no a druhý den to začalo. Přijeli Američani. Byli jsme všechny tři před Bartolomějem, když vysedali. My jsme nevěděli, že to byl milý Gihoul²²¹, že to byli Belgičani, my jsme se divili, jak ti Američani mluví krásně francouzsky. My jsme si rozuměli! Pak přišel pan arciděkan Černý, to byl muž jak hora, a šel sloužit mši. Všichni se nacpali do kostela, bylo tam napěchováno a Černý stál před oltářem. A od varhan začali střílet Němci. Je mi divný, že teď při rekonstrukci interiéru zalepili ty díry a vyndali ty kule, co byly v presbytáři, to tam mělo zůstat. A stříleli na toho Černého, ten stál jako socha, ani se nehnul. Jako de Gaulle v Notre-Dame roku 1944. Všichni lidé padali na zem a utíkali ven. My jsme tam našly naši franštinářku, profesorku Votrubovou, starou paní už na pomezí penze, tak jsme ji vzaly pod křídlo a vedly jsme ji do gymnázia. To je kousíček, za dva rohy. Za námi se střílelo, už i v ulicích, doufám, že naposled jsem něco takového zažila.

A tak co teď? Nevěděly jsme, co máme dělat. Našly jsme si práci samy. Staly jsme se takovou pomocnou stanicí pro radnici. Na radnici se začal pohyb obyvatelstva, všude lidi, otevřely se věznice, koncentráky, lidi chodili na radnici pro radu. Byli tam Francouzi, z Holýšova, my jsme jednak uměly německy, já mluvila velmi dobře a to bylo nutný, a francouzsky taky, takže jsme pomáhaly. Chodily jsme na radnici a tam, když měli někoho, koho potřebovali opatřit, tak nám ho dali, my jsme si ho přivedly do gymnázia. Zřídily jsme si tam takovou kuchyň, sehnaly jsme si jídlo, nakrmily

²²¹ Pan Louis Gihoul, příslušník osvoboditelských spojeneckých armád, belgického 17. střeleckého praporu - součásti V. sboru a jednotek 3. armády generála Pattona. S paní Danuši Bělohávkovou ho pojí blízké a dlouholeté přátelství.

jsme ho, oblíkly jsme ho, protože oni byli často v pruhovaných šatech, tak jak utekli, daly jsme ho do pořádku. Odvážely jsme je na Bory do UNRY, která sídlila v kasárnách, a tam jsme je předávaly. UNRA je pak vypravila nějakým způsobem úředně domů. To byla naše revoluční činnost. Takže my jsme neměly čas chodit na tancovačky a oslavy, my jsme dělaly. Tři neděle jsem nešla domů. Otec se za mnou chodil podívat, co dělám, jestli žiju a jestli se mi nic nestalo, a přinést mi čisté prádlo. Tak to byl náš konec války. Tehdy jsme dospěly.

No a okamžitě, jak se otevřely školy, honem do oktávy, abychom ještě dodělali do podzimu maturitu a abychom dostali vysvědčení. Začalo se honem chodit do školy, no a my jsme najednou měli hrozně povinností. Pamatuju, že jeden z těch kluků od luftšutzu se stal starostou, v Kynšperku nad Ohří, a on nám napsal: „*Holky přijďte mi pomoc, já to tady nemohu stačit.*“ Tak jsme s holkami řekly, zorganizujeme brigádu. Tak jsme zorganizovaly brigádu, jelo asi třicet holek z gymnázia, jela s námi češtinářka Bártlová se svým mužem a profesorka výtvarné výchovy Cecílie Vinařová z Klatov, abychom byly pod dozorem kantorů. Takže to bylo kryto školou. Jeli jsme jednou z prvních otevřených tratí do Mariánských Lázní, šlo to velmi velmi špatně. Trať byla ve stavu, že jen tak, tak, že to jelo. Do Mariánek nám onen starosta poslal Američany s nákladáky, a ti nás převezli do Kynšperku. Tam nás ubytovali v bývalé německé škole. To už tam starosta předtím všechno zařídil. Řeklo se, že jsme brigáda na počesťování Kynšperku. Z oktávy nás bylo asi deset, další pak z nižších tříd, hlavně ze septimy. Tak jsme se tam utábořily, chodily jsme na snídani, na oběd a na večeři do místního pivovaru. A to jsme šly vždy v semknutém útvaru a zpívaly jsme sokolské písně, česky, samozřejmě. Ten Kynšperk byl komplet německý, tam byli jen čeští železničáři a vojáci, ano?, to byli jediní Češi, co tam byli, jinak tam byli samí Němci. Kynšperk je takové hezké městečko, já tam už pak nikdy nebyla a hrozně je mi to líto, moc ráda bych se tam podívala, ještě než umřu.

Tak tam zajedeme.

Dobře. Tak jsme chodily do toho pivovaru, to byl krásný pivovar, tam nám vařili, dobře, menáž brali u armády, aby nás mohli živit. Starosta nás rozdělil do různých podniků, kde pracovali Němci. Jejich vedení muselo pryč, to přebírali Češi, ta první garnitura, která tam přišla. Já jsem dělala v továrně na nábytek s tou Martou (vidíte,

spolu jsme byly na výletě, spolu jsme byly na tramvaji, spolu jsme končily válku, spolu jsme byly v Kynšperku, zažily jsme kus života spolu). Vůbec jsme tomu nerozuměly, tam dělali Němci a nedostávali plat, ano, a pak pro všechno, co tam bylo, přišel národní správce. Sebral to a zmizel, už nepřišel. Za 14 dnů přišel jiný, historie se opakovala. My jsme koukaly a rychle jsme pochopily, proč to starosta nezvládal. My jsme tam byly jako kontinuita, abychom věděly, co se má dělat. Vytahovaly jsme staré smlouvy a těm Němcům jsme, ukazovaly, co mají dělat, aby to pokračovalo, aby výroba pokračovala. Mnozí Němci taky v noci přecházeli hranice, připravovali se k útěku, odsunu, střílelo se, chytali je, vodili je do školy, jiné, než jsme byli my, a tam je vyšetřovali. No a k tomu potřebovali Čechy, co umí dobře německy. To jsem byla já, no tak jsem viděla prvně v životě, jak bijou člověka. No oni ti Němci předtím bili naše lidi taky, že?, ale to neznamená, že když Němci bili nás, že my budeme bít Němce. Já tomu rozuměla sice už, ale těžko jsem si to rovnala v hlavě, musím přiznat, a jsem za to strašně vděčná, že jsem to prožila. Memento! Potom jsme tam zorganizovali veliký večírek. Takový kulturní večírek. A to už přišli ti nádražáci, vojáci přišli, aby tam byli Češi, že? - bylo to přece o počestřování Kynšperka. Jsem strašně vděčná, že jsem viděla situaci v pohraničí těsně před odsunem, to je pro historika náramně poučné, ano?, nerozuměla jsem tomu zcela, ale viděla jsem to a uvažovala jsem, kde se to vzalo a jak... Byla to veliká zkušenost. Takže takhle jsem prožila konec války já. No a vrátily jsme se a ještě do konce srpna, začátku září jsme chodily do školy. Byly jsme dost pod zorným úhlem, já a Vratka zejména, protože se vědělo, že jdeme studovat na Karlovu univerzitu. Už jsme jezdily do Prahy, obhlédnout, jak to tam je, kde se zapsat. Chodily jsme i na přednášky, protože to byl ten letní semestr, to víte, že byl letní, aby na tom zimním nebyl takový velký převis, a my měly jít do zimního, že. Vracely jsme se nadšené, poslouchaly jsme Kalistu, u vytržení, co jsme tam slyšely. Říkaly jsme, no nemůžeme už chodit na ten dějepis u nás, to nejde, najednou nám stoupla laťka jinam. Ještě před maturitou se na mě taky obrátili z komunistické buňky a sice Slánekého buňka přímo. Slánský, on tady měl svého kolegu, to byl právník, a já si nemohu vzpomenout, jak se jmenoval, a ten tady organizoval středoškoláky, Hrál tam roli jedna spolužačka z našeho gymnázia o rok starší, jmenovala se Irena Neradová, byla politicky hodně zneužívaná, velmi, nerada o tom mluvím. Dělali takový organizační buňky a pochopitelně mě do toho lapili. Byl sjezd v Praze, to už jsem jela jako delegátka. Já věděla starou belu, kam jedu, ale

prostě jsem sbírala zkušenosti, stejně jsem věděla, že za chvíli zmizím do Prahy. A zmizela jsem a tím jsem to všechno přerušila, jinak bych byla velmi těžce napojovaná. Jak by se to vyvinulo, to nevím, já zmizela do jiného prostředí, úplně jiného. A to byl jaksi zásadní přelom ten první rok v Praze. Našla jsem nové přátele, jela jsem do té Ženevy na stáž a tak dál.

Kde jste bydlela v Praze?

No to bylo špatné, já jsem neměla nárok na kolej, protože všechny vklady byly vázané, neměli jsme peníze, jenom co vydělal otec, matka nikdy nepracovala jako vdaná. Všechny uspořené peníze rodiny byly tehdy na vázaném vkladu, a protože jsme měli tento vázaný vklad, tak já neměla právo na kolej, že si můžou rodiče žádat o uvolnění. To bylo ale nevýhodné. Takže první rok to bylo složité, bydlela jsem u svého strýce v Růžové ulici. Můj strýc byl plukovník, pocházel ne sice z Kornatic, ale ze sousedního Mešna. To byla vesnice, kam byly Kornatice přiřazené kostelem a moje babička byla původem z Mešna, z velkostatku. Z této větve pocházel i ten strýc. Jmenoval se Poustka, moje babička se taky jmenovala Poustková. Pak se provdala jako Vodáková, tam totiž dva bratři si vzali dvě sestry, jeden bratr šel do Kornatic a jedna sestra z Mešna, šla do Nepomuka. A od Nepomuku po potoku mám všechny příbuzný - ve mlejnech.

Mlynářská rodina?

Ano. A ještě k tomu Vodáková. Pak se divte, že jsem závislá na vodě. No já ráno lezla rovněma nohama do vantrok, náhon na mlýnské kolo, bez vody ani ránu.

Tak jsem byla rok u toho strýce, strýc byl jako důstojník v odboji a stal se hned po válce velitelem kasáren krále Jiřího z Poděbrad, to bylo proti Obecnímu domu, tam vedle Hybernů. On byl jezdec, ti v červených rajtkách. Měl tam v Praze dost velký byt, tak mě tam vzal. Bydlela jsem tam rok, ale pak už to bylo takové napjaté politicky. Já jsem včas vypadla, jinak by to špatně skončilo, protože strýce zavřeli, byl v Jáchymově a tam ho umučili. Nejenom jeho, ale i jeho syna, taky důstojníka. Toho v Jáchymov přímo zastřelili a zlikvidovali ho. Kdybych nebyla odešla včas, tak to jistě špatně skončilo. Pak jsem bydlela na Žižkově. K tomu jsem se dostala následovně.

Moje spolužačka získala kolej a postoupila mi svůj byt na Žižkově, v ulici Žerotínově. Tam jezdila devítka nahoru, od devítky jsem šla jen kousek napravo a byla jsem na místě. Bydlela jsem u paní, jejíž dům byl původně její, ale pak znárodněný. Jmenovala se Kopecká. Měla dva syny, jeden byl právník, zahynul v koncentráku a druhý lékař, nosní – krční, měl ordinaci ve Štěpánské ulici. Měla ještě bratra a sestru a ta sestra byla matka Jana Wericha, čili paní Werichová. Tak jsem se dostala k Werichům. Oni se totiž scházeli, všichni tři sourozenci, jednou týdně u paní Kopecké na kafi, a když já náhodou byla doma, tak mě pozvali, abych s nimi seděla a povídali jsme. Oni kdysi měli velkou hospodu, to byla velká rodina, hospodu na Václaváku. Jedna z rodiny si vzala Kopeckého a ten byl funkcionář v cukrovnické společnosti. Měli velikej rožák na Žižkově a vedle toho měli vilu na Zbraslavi, přímo proti Vančurům. No a teď k té paní Werichové. Pan Werich přijel a ona chtěla, abych učila jejich Janu česky, tedy pořádně česky, protože se vracela z Ameriky a bylo to potřeba. Tak jsem se ocitla i u Werichů. To je ale jiná kapitola Werichovi, to víte, že leccos vím od paní Werichové, byla jsem tam až do posledního roku studia. Pak jsem musela odejít, protože paní Kopeckou z jejího bývalého bytu vystěhovali, řekli jí, že musí pryč, nebo jí seberou vilu na Zbraslavi. Tak šla na tu Zbraslav. Já jsem tam za ní jezdila, my jsme se jaksí velmi rodinně stýkali. Stýkala jsem se i s tím jejím synem lékařem. Ti měli kluka, tak mě ho třeba svěřovali na procházku. Žili jsme v dobrých vztazích, spíš rodinných než nájemník a nájemce. Nicméně jsem musela hledat další byt. To už jsem dávno pracovala v archivu a tam dělal jeden spolužák, Macák se jmenoval, a ten už končil a bydlel stále u kohosi. Řekl mi, nechceš můj byt? A já povídám: „*No jejej, jak ráda.*“ Tak mi to zařídil. „*Jejich dcera studuje taky historii,*“ povídal. No tak jsem se ocitla v rodině Čákrťů, v ulici Na Souvratí. To se chodilo buď na konečnou dvaadvacítky a podle ohrady Bělohorskou, anebo na konečnou dvacítky do Střešovic, k vojenské nemocnici a rovně pustou krajinou. Tam nebylo ještě nic a muselo se jedinej pěšky.

No ale jinak to bylo bezvadný, byla to rodina intelektuálská, paní byla vdova a její muž byl právník, to vy víte, kdo byl doktor Čákrť, to vám nemusím povídat - Nejvyšší soud v Brně, byl přímým podřízeným Háchy a měli syna a dceru. Truda Sekaninová-Čákrťová, ta se tam přivdala. A tam začala celá ta tragédie. Ten syn byl muzikant, ale nenechali ho už studovat, už sklapla klec. Eva, ta dcera, dělala archivní školu, byla v tom prvním ročníku archivní školy, spolužačka mého muže. To byl ten první rok

archivní školy: Macek, Graus, Bělohlávek, Janáček, Čákrťová, Lišková, Ruda, Kočí a tak dále, všichni výborní historici. Ona dodělala archivní školu, prostě už tam byla, než začal cedřák. Ale doktorát jí nedovolili už dělat a nechtěli ji pustit do žádného slušného místa. To jste ale slyšela už od ní, nebudeme to opakovat. My jsme se velmi sprátelili, to jste ostatně viděla. Stýkali jsme se až do její smrti a sem taky jezdila do Plzně k nám, no a pochopitelně byla na mé veselce, protože muže znala, mě znala, spolužáci ze dvou stran. Pak se dostala do archivu. Když se František Holec stal pražským archivářem, tak si ji tam vzal. To už byla normalizace a tam už bylo úniku občas. No tak tam jsem bydlela a to bylo moc krásný. Bylo to trochu z ruky, já byla zvyklá na střed Prahy, Žižkov je střed Prahy i Růžová ulice. Já neměla ani tramvajenku, já chodila všude pěšky, a teďka na tu dvacítku nebo dvaadvacítku, no ale dalo se to přežít. Tenkrát bylo bezpečno, takže když jsem šla z divadla nebo po koncertu, klidně i tou pustinou jsem to přešla. Dneska bych nešla, dneska bych se bála. No a tam odtud jsem z Prahy odešla. Po studiích mě lákali, abych zůstala v archivu, tehdy byl archivářem Hlavsa, ale on potom odešel a byl ředitelem v Muzea hlavního města Prahy a archivářem se stal Čarek. I s ním jsem výborně vycházela, no ale já jsem se vdala zpátky do Plzně.

Jak jste se, paní profesorko, dostala na začátku studia do Švýcarska?

Jak jsem se dostala do Švýcarska? To bylo v roce 1946. Já měla důvěrnou přítelkyni, kterou jsem pak taky přivedla do Archivu města Prahy, Jaroslavu Lounovou. Pocházela ze Zásady u Turnova a chodila do turnovského gymnázia, tedy docela jiná oblast. Ona u mě byla mockrát v Plzni a já u ní taky, byly jsme dobrými přítelkyněmi. Ona tam v kraji zůstala, vdala se tam a učila v Železném Brodě. No a měla spolužačku, takovou elegantní blondýnu z Turnova, která se provdala za jakéhosi Nováka. A tento jakýsi Novák se stal tajemníkem ministra Kopeckého - ministerstvo informací. No a my jsme si s Jaroslavou jednou řekly: „*Copak kdybychom jely do Ženevy?*“ Přišla nám totiž náhodou do rukou taková knížečka, seznam přednášek a kurzů na univerzitě v Ženevě. „*Copak kdybychom to zkusily?*“ A ona povídá: „*Víš co, já půjdu na tu Blanku Novákovou a ona nám pomůže.*“ No tak šla na Blanku Novákovou a ona nám pomohla. Tedy spíš ministerstvo informací. Takže já jsem se dostala do Ženevy přes ministerstvo informací a jeho tajemníka Nováka. Bohužel to

ten tajemník potom v afěře se Slánským těžce odnesl, byl odsouzen k smrti. Ale ta Blanka se uměla o sebe postarat. Takže jsme se s Jaroslavou dostaly do Ženevy dosti kuriózně. Bylo s tím ale ještě hodně běhání po úřadech a potom po velvyslanectví, ale když jsem přišla s papírem, že jdu z ministerstva informací, tak to šlo všechno snadněji.

Tak jsme nakonec vyjely. Zakrvácela jsem finančně rodinu, ale vyjela jsem. V červnu 1946, to ještě těch vlaků moc nejezdilo mimo republiku. Jel tam jeden vlak, musely jsme mít druhou třídu (jinak byla první, druhá a třetí třída, ale do ciziny jezdila jenom první a druhá), jenomže bylo tak plno, že jsme se nevešly do kupé a seděly na kufru v uličce. Vlak přešel hranice a po všemožných kontrolách zastavil v poli v Německu. Pustili nám z lokomotivy horkou vodu, abychom se umyli, v poli. Takto jsme jeli do Ženevy. Vzpomínám, jak jsme projížděli Norimberkem a viděli jsme Norimberk úplně rozbořený, jediná střecha, která tam byla v roce 1946, byla střecha nejvyššího soudu. Okolo bylo pusto, stály tam ve velké řadě americké jeepy, vojsko, armáda, jinak všechno zlikvidovaný. Zbytky domů přikryté plechy a lidi vylézali zpod těch plechů, z domů, ze sklepů. Tedy hrozný, u nás jsme také zažili nálety, ale co to bylo proti Norimberku. No tak jsme jeli krokem přes ten Norimberk a dívali jsme se. Na nádraží jsme zastavili, ale nesměli jsme vystoupit, hlídala nás policie procházející neustále kolem. Pak jsme v noci přijeli do Strassburgu a viděli jsme, že most byl ještě stále zbořený, fungoval pouze pontonový most přes Rýn. Po těch pontonech jsme pomalounku projížděli a vysypalo nás to na nádraží ve Strassburgu. Bylo pozdě večer, co dělat? Tak jsme se šly s Jaroslavou podívat na katedrálu. A jak k ní jdeme, takhle nahoru, najednou nás někdo předběhl a utíkal a utíkal. Když někdo utíká, jdete za ním rychleji. Lezly jsme za ním i na věž a najednou vidíme, že skočil z věže. Hezký vzpomínky na Strassburg, že?

Pak jsme musely čekat na rychlík z Belgie do Švýcarska, seděly jsme na nádraží a dřímaly. Vzpomínám si, že jsem usnula a nejednou se mi zdálo, že chodím po velvyslanectví, náhle jsem se vzbudila a vykřikla: „*Jaroslavo, musíme ještě na švýcarský velvyslanectví!*“ Ona na mě koukala udiveně a já viděla, že sedíme na nádraží ve Strassburgu. No a pak přijel vlak ráno, nasedly jsme, byl zase hodně plný. Byl z Belgie, Tak tedy ze Strassburgu belgickým vlakem do Basileje. Tam nás na

nádraží třídili, bylo tam hodně lidu a všechno ještě poválečné. Jak jsme ukázaly československý pas, tak nás dali na stranu a my jsme věděly starou belu, proč nás dali stranou. Pak nás ale pustili bez kontroly, kdežto ty druhý chodili přes kontrolu. Takže jsme přešly bez kontroly a byly jsme ve Švýcarsku. Tam jsme si sedly na vlak, do druhé třídy ve Švýcarsku. Rychlík - vyšívané pokrývky pod hlavou, krásně jsme si tam seděly a dívaly se na nádraží, s vozejkama, z nichž prodávali občerstvení. A já uviděla banány. Jako malý dítě jsem je viděla před válkou a teď tady ve Švýcarsku. Tak jsem si koupila banán. Stál 2 franky. Drahej přišerně, neměla jsem ponětí o cenových relacích, vůbec žádné, ale já jsem si vyvolala vzpomínku z dětství na banán a teď ho vidím po mnoha a mnoha letech. Rozjel se vlak a tak jsme si dovolily jít na záchod, tam absolutní čistota, tak jsme se daly do pořádku. Sedíme u okna a říkáme si, jenom abychom neusnuly a mohly se koukat. Já jsem si začala takhle držet oči, dělám, co můžu, ale stejně jsem usnula. Vzbudila jsem se v Ženevě, dál to nejelo. Tak jsme přijely do Ženevy.

Bydlely jsme v takové dívčí koleji, tenkrát to ještě bylo takto roztríděné. Av. Dunant, číslo 20, zakladatel Červeného kříže. Taková široká třída, která ústila k jezeru. Byl to dvoupatrový domek, typicky francouzský v Ženevě, uprostřed zahrady, s okenicemi, tam dole byly společenské místnosti, v prvním patře byla jídelna a několik pokojů. Já tam měla pokoj, jednolůžkový. A ve druhém a v podkroví byly jen pokoje, jedno nebo dvoulůžkové, převážně jednolůžkové. Tam jsme také snídali, obědvali a večeřeli, tedy na celé penzi. Po večeři bylo zvykem, že se muselo jít dolů do shromažďovací místnosti, a protože to byla společnost mezinárodní, tak se tam se diskutovalo se o všem možném, o národních kulturách, o literatuře, politice. Byl tam klavír, kdo uměl, hrál na klavír, hrálo se na nástroje, byl to společenský život. Pak se šlo na pokoj a tam se studovalo. Chodili jsme ovšem na univerzitu a vytvořili jsme si tam takovou skupinu Čechů na té univerzitě. Byla tam francouzština pro Čechy, jako seminář, ale vedle toho se chodilo na přednášky literární a gramatické pro všechny. No je to stará univerzita, dneska má určitě moderní čtvrti, mají univerzitní město, já chodila ještě do té staré. Tenkrát tam byl o nás docela zájem, jak se řeklo, jsme Češi z Československa, byl zájem. Chodili jsme na výlety, kamarádili jsme se s druhými s cizinci. Já jsem se tam samozřejmě koupala v jezeře, na to nemohu zapomenout, protože já bez vody nemohu být. A koupat se v Ženevském jezeře není zanedbatelné, můžu vám říct,

koupete se v jezeře, lehnete si na záda, díváte se na Mont Blanc, za vámi dva takové kopce jako kraví záda, jako dvě krávy, na druhé straně Palác národů v nádherném prostředí, ještě gejzír, to je typické pro Ženevu, že tam mají takový vodotrysk, který vysoko stříká z jezera. To ihned poznáte Ženevu. No pěkné to bylo, k tomu nádherné výlety do Alp a při jezeře, objíždět ho až do Lausanne, viděli jsme hodně.

Jak jste jezdily?

Po jezeře lodí, to bylo to nádherné, tam jezdily velké parníky, to je krása jet lodí přes celé jezero. Jezdili jsme i vlakem, tenkrát autobusová doprava moc nebyla, to bylo do toho ještě daleko. Ženeva, od té doby jsem se tam už nedostala, akorát když jsme jeli s mužem do Španělska, tak jsme měli mezipřistání v Ženevě. To byl konec socialismu a já jsem si dovolila vyjít na můstek, abych se podívala na ten vodotrysk a jezero, a už jsem měla za sebou estébáka, hnal mě zpátky, už si myslel, že skočím z letadla ven. No a potom jsem byla se známým, taky nebožtík, dělal u dráhy a pořádal takové výlety, to uměl úžasně. Já jsem s ním byla jednou ve Švýcarsku, ale nebyli jsme v Ženevě, byli jsme takhle pod ní, dotkli se Ženevského jezera zdálky. Tak vám ani nemám odvalu tam jet, do té Ženevy. Už tam nepojedu nikdy, ale někdy si prostě netroufnete jít někam, kde jste strávila kus života.

Paní profesorko, ráda bych, kdybyste řekla něco o tom, jak to probíhalo na fakultě, když jste nastoupila, něco o systému tehdejšího vysokoškolského vzdělávání, o profesorech a spolužácích.

Přes prázdniny roku 1945 pro nás oktávány připravili takový formální kurz, abychom ukončili oktávu. V září jsme dostali vysvědčení z oktávy a to mělo platnost vysvědčení maturitního. To bylo legrační, že zrovna mě ho svěřili a já ho vezla do Prahy na ministerstvo školství, aby to šlo rychleji, aby to bylo podepsané a abychom se mohli v září dát zapsat do semestru. Byl totiž pres, protože byla spousta lidí načekaných z doby válečné. Zřídili pro ně letní semestr, do kterého třeba chodil můj muž, aby i ti, co chodí do letního semestru 1945, na podzim už byli v druhém a uvolnili místo pro nás. A nás, ty zavřené oktávy, se snažili rychle dostat do toho prvního semestru, aby se vysoká škola uvolňovala a vracela do normálních poměrů. Nicméně jsme se tam setkali s mnoha staršími ročníky. My jsme tam byli takříkajíc

zajíci, rovnou ze školy na vysokou, kdežto předtím tam s námi byli ti, kteří byli totálně nasazení - rok, dva roky - a nestačili jít do toho letního semestru. Bylo to ohromné množství studentů, které tam přišlo.

My už jsme jezdili v létě do Prahy, na ten letní semestr, poslouchat a dívat se, co se tam děje. Na historii zejména. A vraceli jsme se okouzlení. To okouzlení bylo dlouhodobé, možná trvalé. Na jednu z mých prvních přednášek, ke Karlu Stloukalovi na Všeobecné a světové dějiny, přišlo tehdy na 600 lidí.

Kam se to vešlo?

To se nevešlo ani do velké posluchárny na filozofické tenkrát. Muselo to být v Knihovně města Prahy, v jejímž podzemí je veliký sál, biograf, přednáškové místnosti a tak dále. Tak tam se to konalo. Nezapomenu na to, když přišel prvně, podíval se na nás a řekl nám: „*Je vás 600, skutečná potřeba učitelů dějepisu je 100 – 150.*“ Tak to bylo, jako když na nás naleje hrnec vody. Tak to začalo, no ale upřímně řečeno, ono nás tak 100 – 150 skončilo.

Stloukal, to byla veliká úroveň, co si budeme povídat, léta letoucí pracoval ve vatikánských archivech, úroveň mimořádná, řekla bych, vyjadřovací, literární a historická, nechci o tom dále hovořit. No takže tam jsme se tak všichni sešli a tam jsme se začali poznávat. Dál to byly Světové dějiny západní, pak Světové dějiny východní, to byla Milada Paulová, to bylo trošičku takové roztříštěné, mě to nevyhovovalo. A potom České dějiny. Chodila jsem na Chalupeckého, Odložilíka a Kalistu. No a pak byl seminář. Odložilík tehdy přijel jako voják z Anglie, dokonce jsem ho ještě viděla v uniformě na fakultě. Tak to bylo takové bojovné, ta jeho výuka, byl to mladej člověk. Ke Kalistovi jsem měla respekt. Oni nás rozdělili do seminářů, já připadla Kalistovi do semináře. Zнала jsem ho z literatury, a teď stál přede mnou. Kalistův seminář byl v učebně č. 162 ve druhém poschodí. Bylo nás tam taky dost, no ale už ne všichni, to bylo jen u Stoukala. Tady už to bylo vybrané, někteří byli u Chalupeckého, jiní u Odložilíka. Ani nevím, podle jakých kritérií to přerozdělovali. Tam jsme se poznávali jaksi podrobněji. Samozřejmě, když jsem byla v semináři, tak jsem chodila i na Kalistovy přednášky. To byly vybrané přednášky, určité kapitoly z českých dějin, to nebyl ucelený systém. Například Odložilík měl Souhrnné české

dějiny, cyklus. Kdežto Kalista měl Kapitoly z českých dějin. Tam nás chodilo málo a obyčejně právě proto, že to byla menší společnost, tak tam vznikaly diskuze. Přednáška skončila, odešli jsme z učebny a ta diskuze pokračovala po chodbě a po cestě do menzy třeba. Seznamovali jsme se tak jaksi osobněji, důvěrněji na těchhle specializovaných přednáškách. Je třeba také říct, že tehdejší studium na vysoké škole mělo na filozofické fakultě dvě linie, linie pedagogickou, ta končila první a druhou státní zkouškou, ta první byla po dvou letech a ta druhá byla další dva roky po té první. To záleželo na tom, kdy jste tu první složila. Když jsme udělali první státní zkoušku, tak jsme dostali výzvu, abychom se dostavili na ministerstvo školství a tam nás zapsali do seznamu kandidátů učitelství a ptali se nás: „*Kde chcete učit? Na gymnáziu, na odborné škole, na jaké odborné škole?*“ Takže tím se z nás stali pedagogové-kandidáti. Když se studium úspěšně skončilo, šlo se učit. Kam, to byla jiná věc, mezitím se taky dost změnila situace. Druhý cyklus studia bylo studium jednooborové. To kantorské studium bylo dvouoborové vždycky, dějepis se dělал s filologií, zejména s češtinou, to se říkalo, že byla nejlepší kombinace např. i pro kariéru novináře apod. Kantorská linie totiž, to neznamenovalo, že se muselo jít kantořit, co si kdo našel, tím byl. Ale když šel člověk kantořit, byl pod penzí, jak se říkávalo, čili měl místo až do penze, když nic nevyvedl, a jeho postup šel po určité stupnici, takže věděl, že za pět let bude mít o tolik a tolik víc, za deset ještě víc, až k dojde k stropu a bude mít z toho peníze. To ale všechno pak pominulo.

V tom druhém jednooborovém studiu nebylo třeba žádných státních zkoušek. Jen kolokvia, dílčí zkoušky a končilo se doktorátem, ano?, a co potom, to je každého věc. Takže to byly tyto dva typy studia na filozofické fakultě.

Vrátím se k tomu navazování kontaktů, já už jsem říkala, že jsem měla takovou mimořádnou možnost odjet na studium do Ženevy a že jsem zakrývala rodinu finančně. Když jsem se vrátila, tak jsem hledala nějaký zdroj příjmu, abych byla trochu nezávislá finančně a pomoci zejména těchto malých známostí, zejména v tom Kalistově semináři a v Kalistových přednáškách, jsem se dostala do Archivu města Prahy. Když vyhořela radnice za války, nastaly určité škody. Archiv byl naštěstí vyvezen, tomu se nic nestalo, ale něco málo věcí, co tam byly vybrané badateli pro studium, utrpělo. To vyčítali potom např. Vojtíškoví tuším, že to tam měl pro své

osobní studium, a tím shořelo několik městských knih pražských. Ale ne úplně, zachovaly se zbytky, protože ony shořely jako fascikly, takže zbyl takový zčernalý ohořelý fascikl. A právě na to jsme byli najati do archivu my studenti, abychom to, co zbylo, rekonstruovali. Vedl to doktor Jiří Čarek, a protože já měla oproti jiným dvě současné výhody, uměla jsem dobře německy, i švabach, a ten jsem si tam brzo ještě zdokonalila, a uměla jsem dobře a rychle psát deseti prsty na stroji, tak on si mě tam Čarek vždycky rád vzal k sobě. Když jsem tam byla a on měl čas, pracovali jsme spolu. On vyndával pinzetkou černý papírek z toho fasciklu a takhle to postavil proti oknu, četl to a diktoval mě to do stroje. Takže ty shořelé rukopisy se zachovaly, jejich obsah se zachoval. Tak ho pořád vidím, jak se dívá přes to okno a pinzetou to takhle drží na světle, žádný přístroje na to neměl a přečetlo se to celé.

Takže tak jsem se dostala do archivu. Tenkrát byl ještě archivářem Vojtíšek, já jsem u něho musela dělat pomocné vědy historické, to byla povinnost i pro kantory dělat státní kolokvium z pomocných věd historických. Bylo to úžasné. My jsme dělali k tomu, co shořelo, celou evidenci, archiv bez evidence není k ničemu a pražský archiv obzvlášť. Začínali jsme od nových dějin, protože se řeklo, že do toho se nejvíce půjde. A vraceli jsme se postupně hlouběji do minulosti. To už byla odborná práce, ano?, protože se četlo německy, knihy psané švabachem, a poznávaly se opravdu hluboce dějiny města. Nemůžu na to zapomenout, seděli jsme v Clam Gallasově paláci za tím velkým zrcadlovým sálem, byl tam takový maličký sáleček, když tam bylo ministerstvo financí za první republiky, hned po válce, tak tam seděl Rašín. Byl Rašínův to kabinet. A teď jsme tam seděli my, 3 nebo 4 studenti, zrcadlový sál, porcelán, socha anděla tam stála, na tu jsme si věšeli kabát, a balkon do Husovy ulice, balkon od Fischera z Erlachu. Tak co jsem si mohla přát? To byla nádhera. Když byly přednášky a potom tři hodiny volna, no tak jsem šla do archivu a oddělala jsem si třeba dvě hodiny. Dostávala jsem tam 15 korun na hodinu. To byly peníze tenkrát, já už nemusela chodit k stání do divadla, já si mohla dovolit koupit lístek k sezení. Dnes jako penzistka si nemohu dovolit hned tak nějaký lístek, tenkrát jako studentka jsem si na to vydělala. Bylo to moc krásné, i to, s kým jsem se tam sešla. V městském archivu dělali Josef Macek, František Graus, Josef Janáček, se kterým já jsem byla velmi úzce spřátelena, byl pak svědkem na mé svatbě, jezdil k nám do Plzně, já byla u nich. On je z Moravy a znala jsem celou jeho rodinu, byli jsme opravdu dobří přátelé a moc na

něho vzpomínám. No dál Vladimír Ruda – archiv Liberec, pokud nevíte, Josef Kočí, Macák, jak se jen jmenoval, Karel myslím, no celá ta garnitura českých historiků poválečných let. Jistě by jich bylo víc, honem si nemohu vzpomenout. S těmi jsme kamarádili a dělali jsme všelicos, společně výlety, legrace, dokonce výstavu jsme tam udělali v Clam Gallasově paláci. Bylo to moc krásný, no a pak jsme se rozešli, každý někam odešel, oni to byli všechno žáci prvního, případně druhého ročníku Státní archivní školy. Vy víte, jak vznikla tato škola, po vzoru Vídně a Paříže, a potom byla obnovena po válce a napojena na filozofickou fakultu. Takže oni studovali filozofickou fakultu, ale vedle toho měli Státní archivní školu. Příkladně můj muž taky. A do toho přišel rok 1948. To je historie sama pro sebe. Rok 1948, ten jsme tam prožili velmi napjatě. Já jsem se tenkrát připravovala už ke státnici, to byla první půlka státnice, to byl únor. Byly semestrální prázdniny a učila jsem se doma. A už jsem to tady v Plzni nemohla vydržet tím napětím, co se tam děje. Tak jsem sedla na vlak a jela jsem do Prahy. První den, co jsem přijela - zděšení. Když jsem šla večer k přítelkyni, bydlela na Vinohradské a tou jsem šla nahoru, vidím - proti mně průvod. Skandovali a nesli každý nějakou flintu na rameni a sestupovali dolů. Milice. Tak to vidím, jak jsem šla nahoru do toho kopce a teď se na to dívám a bylo to už tak blízko k rozhlasu, že to nahánělo hrůzu, no ale ona to hrůza byla.

A také reagovali vysokoškoláci, vy víte jak, nebyla to legrace, bylo to riziko a důsledky z toho byly. O tom se hodně ví, nepotřebuji o tom povídat já, ale vzpomínám na to, jak se kdo angažoval z těch mých kamarádů. Někdo se prudce obrátil doprava, někdo opatrně a velice pečlivě doleva, ne z mých kamarádů, ti byli vyhrocení, tam se vědělo, kdo je levý a kdo pravý, ale z těch ostatních kolem. Co bylo zajímavé, vidět, jak se to dělá, využít dobovou příležitost, to jsme koukali s otevřenou pusou. Neměli jsme zkušenost, teď už máme. Takže jsem to tam prožila. Viděla jsem Staroměstské náměstí s Gottwaldem. Hned potom jsme se vrátili do archivu, dělali a čekali jsme, co bude. Brzy začaly čistky na fakultě. Problém byl, že oni neměli ty nechtěné na fakultě za koho vyměnit. Nová univerzitní generace nebyla ještě, tam byla velická proluka, na tu se teprve čekalo, ti nebyli ještě hotoví. Trvalo to dva roky, do 1950, pak se to mohlo změnit. A to byla ta reforma Zdeňka Nejedlého v roce 1950. Už jsem vám říkala kdysi, jak já jsem dělala druhou státnici. Necítila jsem se tehdy ještě dost připravená, chtěla jsem se připravit lépe, a tak jsem se rozhodla přihlásit místo v červnu až v září.

Byla jsem za Stloukalem, který zůstal mým profesorem, u něho jsem dělala jednu práci ze světových dějin a u Kalisty pak druhou. Oni mě znali a znali mě i z archivu, protože tam chodili. A když jsem se ho dovolovala, zda bych mohla přijít na podzim, tak on mě řekl: „*Slečno, jestli chcete dělat státní zkoušku u mne, tak musíte jít v červnu, na podzim už tu nebudu.*“ On to už věděl, že ho potom vyhodí. A vyhodili. Kalistu, Stloukala, prostě jednoho za druhým likvidovali a nahrazovali těmi, kteří mezi tím udělali doktoráty. Nastoupila nová generace, nový režim. Začala platit Nejedlého reforma, když já šla z fakulty. Něco podobného bylo na francouzštině, tam se to vyměnilo taky. Kopal, vynikající literární historik, byl nahrazen Václavem Černým. Dvořák, Buben – gramatik... Já dělala zkoušku u Bubna, z praktického jazyka (nechci říct z gramatiky, protože to byla zkouška z praktického jazyka), už u první státní byla písemná, kdežto v dějepise byla písemná až druhá, ano? Buben byl slovníkář, jeden z nejlepších slovníků napsal. Pak byla literární zkouška u Kopala, to mělo dvě části, dva kantory. No tak ti byli taky vyměnění a nastoupila nová generace. Prověřovali nás taky, v roce 1950, jestli můžeme dokončit studium. To jsem vám říkala, jak jsem šla na prověrky? To je moc hezký.

Všichni jsme museli jít na prověrku a prověřovali nás kolegové, studenti. Zjišťovali, jestli můžeme dokončit studium. Já jsem odcházela na fakultu k prověřce přímo z archivu, protože jsem předtím pracovala. Šla jsem, a jak jsem vycházela z paláce tou chodbou, v chodbě proti mně přicházel Pepík Macků. A povídá: „*Ahoj, kampa jdeš?*“ Já povídám: „*Ále, na prověrku.*“ A *kdopa tě prověřuje?*“ A já povídám: „*No, nějakéj, počkej, jak se jmenuje... Bret, francouzštinář. Ale toho já znám, ten sedí vždycky vedle mě na přednáškách. Jo, a nějakéj Koloman Gajan.*“ „*Jo ten. To je ten, jak jsem ti říkal před časem, jestli bys pro něj něco neudělala v archivu.*“ Když já totiž rozepisovala městské knihy, a dostali jsme se už do 18. – 17. století, tak tam byly zápisy právnické - jméno majitele domu, číslo pozemku, údaje o pozemku. Každá ta položka měla dva lístečky, jmenný a katastrální. To člověk potom chodil po Praze a říkal si, hele, to je dům, který měl ve středověku nějaký Boubrdle a potom někdo jiný, a teď jsem si to řadila a to byla taková legrace, to jste o každém domu věděla všechno, moc hezké to bylo. S tím člověk získával k té Praze úplně jiný vztah, víte. No ale k tomu Gajanovi. Macek mi jednou řekl: „*Hele, když rozepisuješ ty knihy, nemohla bys mi takhle na papírek vždycky vypsát případné zprávy o manufakturách? Já mám*

kamaráda, který to dělá.“ Takže já, když tam byla zmínka, jsem napsala o lísteček navíc a dala jsem ho stranou a pak Mackovi. Mě to nezajímalo, pro koho to chce, mě to bylo jedno, mám psát dva lístky nebo tři. No a on, když jsem šla k těm prověrkám, povídá: *„To je ten, co pro něho píšeš ty lístečky, o těch manufakturách.“* A já povídám: *„Jó? Dobře.“* Tak jsem tam přišla a sednu si, tadyhle Bret, tadyhle Koloman Gajan. Bret zjistil, že tam sedím já, tak se zvedl a odešel. Gajan mě neznal, já jeho taky ne, tak povídá: *„Jakpak jsi daleko se svou prací, děláš?“* Já povídám: *„Jakpak jsi daleko ty se svou prací?“* On na mě zůstal koukat a já povídám: *„Děláš přeci ty manufaktury v Praze?“* „No jo,“ on na to. *„No, Macek mě požádal, abych ti vypisovala informace. Já rozepisuju městský knihy, tak ti dávám ty kartičky, když najdu zprávu o manufakturách.“* V tu chvíli jsem byla prověřená, trvalo to možná tři minuty, vyšla jsem ven, tam byli mí kamarádi a říkali: *„Oni tě neprověřili?“* A já: *„Ale jo, už jsem hotová.“* Mám hezkou vzpomínku na Kolomana Gajana, že? Použijte ji, jestli chcete. On už mě nezná, možná, že mě zná po jménu Bělohávková, po muži, protože toho znal určitě.

Už zemřel, paní profesorko.

Aha. Takže nás prověřili s mužem a naše kantory vyhodili. A tím to skončilo.

Vy jste se, paní profesorko, vdala hned po škole?

Ano. Skončila jsem školu roku 1950 v červnu a v září 1950 jsem vdaná začala učit tady na Plzeňsku. Začala už platit jednotná škola Zdenka Nejedlého a já v tu chvíli do ní vstoupila jako kantor. A skončila jsem v roce 1981. Takže vzdělání mám ryze z první republiky a praxi za socialismu, od jeho začátku do plného rozkvětu. Začala jsem ve Všerubech u Plzně, na základní škole. Já byla jediná s pražskou univerzitou, která sem přišla a nebylo pro ni místo na střední škole, na gymnáziu. Přišla jsem na školský úřad, tam seděli panové Rulc a Díba. Oni byli inspektoři tehdy, a říkali si, kampa ji dáme, takhle přede mnou. A ke mně: *„No, kam půjdete, kam chcete jít?“* A já povídám: *„Já bych chtěla jít na gymnázium, já jsem zapsaná na seznamu čekatelů na gymnázia.“* A oni na to: *„No, na gymnázium není místo.“* Na to já povídám: *„No tak já nevím, kam mě dáte.“* A oni řekli, že vůbec není místo v Plzni a jestli bych nešla do Všerub. V tu chvíli jsem vůbec nevěděla, kde jsou Všeruby, já jsem si myslela, že

je to ten průsmyk Všerubský, ale povídám: „*Když jinde není místo, tak půjdu do Všerub, já chodím tam, kde místo je.*“ Až doma jsem se podívala, kde to je. Tam nikdo nechtěl, víte, protože autobus tam jel ráno v půl páté, ano?, a vracel se v půl páté večer. Případně jste mohla jet (když jste ale měla před dvanáctou hotovo, a kdypak máte ve škole hotovo před dvanáctou) karlovarským autobusem. Pokud jste to ovšem stihla pěšky do kopce na Karlovarskou. Nezapomenu na to, jak jednou v zimě jsem tam šla a jeden můj žák, to byli tři bratři Eggerové, a ten nejmladší, takový uličník, na mě křičel: „*Paní učitelko, neutíkejte, klouzne to, upadnete, dejte pozor.*“

To je hezké, měli vás rádi.

Ano. Měli. Ale byla jsem tam jenom do pololetí. Nicméně jsem za to strašně vděčná. Když jsem tam ráno přišla, tak školník šel se mnou a zatopil mi ve sborovně. A představte si ten školník, jmenoval se Toufar, a já jsem pak učila jejich Marcelu Toufarovou. Ten školník Toufar byl zahradník profesně. A jako zahradník dělal tři roky ve Francii a mluvil plynne francouzsky. Když zjistil, že já umím francouzsky, tak mi každé ráno šel zatopit, abychom si chvíli povídali francouzsky, bylo to moc hezký.

Taková venkovská škola to byla, kam chodily děti denně pěšky poměrně ze širokého okolí. Přišly ráno pěšky a zase pěšky odešly. Nebylo to jednoduché, z rodin početných, bylo to území, odkud odešli Němci, takže takové jisté napětí tam bylo. Děti zemědělských dělníků, majitelů malých hospodářství, pozor!, jsme v padesátých letech, vznikala už zemědělská družstva, už tam byla. Půdu brali, byli tam sadaři, to už bylo státní. No bylo to zajímavé, já jsem tomu nerozuměla, ale sbírala jsem zkušenosti. No a s dětmi jsem vycházela moc dobře a mám na ně hrozně hezký vzpomínky.

Proč jste tam odtud odešla?

Byla jsem těhotná a zvracela jsem, kudy jsem chodila, takže jsem nemohla jezdit tím autobusem. Tak mě přeložili do Plzně a historie se opakovala: Kampa ji dáme? Znovu na ZŠ. Do Husovky. Tam nikdo nechtěl. Tam byl ředitelem jakýsi Augustín a tomu říkali Rudý dědek. Byly tam pouze tři ženy, jinak sami muži. Jedna byla teta Ludvíka Reschů, Navarová – Reschová, druhá byla Ptáčková, ta tam měla muže, ten tam učil a

ona s ním, a třetí nějaká Šobrová, komunistka. Nikdo tam nechtěl, že ředitel je zlej. Já tam přišla a on mi řekl: „*Budeš učit ruštinu.*“ Tykal mi. Povídám: „*Neumím.*“ A on: „*Není možný.*“ Já: „*Neumím.*“ On: „*Přines vysvědčení z vysoký školy.*“ Věděl pendrek, jak vypadají „vysvědčení“ z vysoký školy. Tak jsem mu přinesla papíry, ruština nebyla. „*No, stejně budeš učit ruštinu.*“ Tak já přišla do třídy a řekla jsem dětem: „*Dělejte si něco do další hodiny, já neumím rusky, já s vámi nemohu tu ruštinu dělat.*“ Půl roku, pak už jsem to nedostala. Pak jsme se s ředitelem „očuchali“, on mě měl nakonec moc rád. On byl totiž výborný ředitel, sice těžký komunista, když zemřel Stalin, tak mu takhle tekly slzy, ale rozuměl škole.

Pak jsem jela s dětmi na výlet do Beskyd a Augustin jel se mnou. Chtěl mě okouknout, jako správný ředitel, chtěl vědět, koho tam má. On byl správný ředitel a uměl řídit školu, předměstskou. Skvrňany, chodili tam děti z Křimic, Račic. Řešil věci po venkovsku, pozval si je do kabinetu, dal jim pohlavek a byl pokoj. Uměl to, byl dobrý ředitel. On mě očíhнул na tom výletě. A co se nepříhodilo. My jsme se vrátili a v Plzni byla měnová reforma. A on se zachoval i tehdy v té krizové situaci ohromně rozumně. My jsme byli proti Škodovce, nikdo nevěděl, co se může semlít. On zrušil výuku, my jsme museli odvést děti pryč a vzít je hodně daleko, aby zmizely z města. Rozumný člověk.

Mě to bavilo a děti to taky bavilo. Našla jsem tam své žáky, které vídám dodneška, třeba Mařenku První, Mařenku Druhou, Mařenku Třetí. Nebo Jůlinka, tedy Adamovská, prodává plody ze svých velkých pozemků na trhu na Chodském náměstí. Ale má pedagogickou fakultu. Zásobuje mě vším, co potřebuju od zeleniny, svými výpěstky. Oni mají velké pozemky v Křimicích. Také jsem tu prvně přišla k Lobkovicům, učila jsem tu Polyxenu. To byla hrozně hodná holka, prožívala tam tehdy těžká léta, to je vystěhovali ze zámku do toho pivovaru, víte, dvě místnosti, teď měli pět dětí, v jedné místnosti bylo sedm postelí a v druhé byla kuchyň a velikánskej stůl. Tam děti buď pracovaly, učily se, nebo jedly, to byl život tvrdý, hrozně tvrdý. Ale Polyxena to zvládala velmi dobře a děti ji měly rády.

Dík paní ředitelce Pánkové se Polyxena dostala do gymnázia, dnešního Masarykova. Jaroslav se tam nedostal, to ještě nebyla ředitelkou, ale Polyxena potom měla štěstí, že se tam dostala a ti další sourozenci také, čili Marie a František, dnes biskup. Já pak

učila a chránila posledního - Zdenečka. Svou maturitní přípravu a jeho písenu má pověřené ve své cele. Byly to Počátky husitství v Čechách.

No tak tam u Augustina jsem učila půlroku a odešla jsem na mateřskou. Mateřská byla tenkrát dva měsíce, tak jsem se tam zase rychle vrátila a, mě se zdá, tam byla ještě jeden rok. Potom mě přeložili na průmyslovku. Ale to už jsme se měli s Augustýnem velmi rádi a velmi úzce jsme spolu spolupracovali. Velmi úzce, protože tehdy jsem měla své první disciplinární řízení, že protěžu na studia děti se špatným kádrovým posudkem. Já to považovala za svoji povinnost a nebýt Augustina, tak jsem na to doplatila, ten to přikryl, já to vím. A řekl mi, kdo to byl, kdo to udělal. A také řekl: „To dáme dohromady.“ Díky jemu se to zvládlo, jinak by mě vyhodili. Ale mě naopak přeložili na průmyslovku a on mi tenkrát řekl: „*Nerad jsem, že odcházíš, kdyby ti tam ubližovali, tak můžeš kdykoliv přijít zpátky.*“ Potom za mnou chodil, když byly přijímací pohovory, vždycky s lístečkem, a říkal: „*Hele podívej se po něm, ten je od nás ze školy, on to má blbý kádrově.*“ Já jemu vykala, on mně tykal, jako holce prostě. Pak se mě to stalo ještě jednou, když jsem odcházela z průmyslovky na gymnázium. To mě řekl ředitel Procházka: „*Kdyby se vám tam nelíbilo, můžete vždycky zpátky a necháte si tady dvě hodiny, aby to bylo jednodušší.*“ Jenomže jeho vyhodili a já to přežila. V podstatě utahali toho Procházku k smrti.

A v kterém roce jste odcházela na tu průmyslovku?

No na tu průmyslovku? 1952 /1953, ten školní rok. Přišla jsem na průmyslovku a tam bylo tenkrát 101 členů sboru, z toho pět žen a třicet externistů z továrny. Já byla nejmladší. Přišla jsem do kabinetu, tam se žilo v kabinetech, ne ve sborovně, tam jsme se scházeli k sezení a tam seděli pánové ve věku mého otce plus minus. Přijali mě mezi sebe a to bylo nádherný, nemůžu na to zapomenout.

A tak jsem přišla na odbornou školu, já, která technice nerozumím, já která poznám u auta volant a kapotu, to je vše a nikdy jsem ho neřídila. Ale já tam pronikla do myšlení technika, žáků i kantorů, poznala jsem techniku hmatatelně, já se s ní musela stýkat, pořád. A viděla jsem, že oni mě zkouší. Tam byly třídy, kde byli všichni vyučení, a ti měli technické zkušenosti, a já jim tam něco vykládala z historie a oni mě ořukávali. Vy učíte žáky, ale musíte se učit i od žáků, jinak to nefunguje.

Například: Učila jsem kolonizaci Afriky, mě to bavilo, polovinu francouzskou a polovinu anglickou a s vášní jsem tam vykládala o válce o anglický Súdán, s velikou vášní. Dostala jsem se k tomu, jak bombardovali Káhiru z moře a teď jeden žák se přihlásil, vyučený, a říkal: „*Prosím vás, jak bombardovali?*“ a já v tom zápalu věci jsem si vzpomněla na bombardování Plzně a málem jsem mu řekla: „*No z letadla, jak jinak.*“ Pak mi došlo, že on to zkoušel, jestli to vím, a já se zarazila a řekla jsem: „*No z moře, z lodi.*“ Zachránila jsem se, poučili mě, že na techniku nemohu zapomínat. Dále, když šlo o technický pojem, tak jsem se vždycky zeptala, jak to řeší technik, že já nevím, já nejsem technik. „*Povězte mi to.*“ Bylo to báječný, pořad na to vzpomínáme, když se potkáme.

Byl tam ing. Závodský, potom byl v akademii věd, Moravák, krasavec, droboučkový člověk, hrozně přísný, učil mechaniku. Všichni se klepali, byl přísný, takový impulzivní, vždycky vylítl na katedru a díval se, jestli někdo neopisuje. Z výšky. Když měl dozor, to byly ještě dozory a žáci museli chodit o přestávkách po chodbách, ve třídě se větralo a kantorů museli dozírat na těch chodbách, tak když měl dozor, tak vždycky přišel ke mně do kabinetu a říkal – nešla byste se mnou, budeme si povídat o smyslu českých dějin. Umíte si představit erudovaného technika dneska, který si s vámi bude o přestávce povídat o smyslu českých dějin, to těžko. Skončil v akademii. To byla úroveň, to tady učilo.

Vídeňský inženýr, tedy ing. Dostál, starší pán, měl vídeňskou techniku za Rakouska. Byl takový korpulentní a říkalo se mu Kapr, prostě měl přezdívku Kapr. Bezvadný pán, uměl to s klukama ohromně, když byly maturitní bály, tak to byl můj tanečník. My jsme tančili valčík, jak známo valčíkář je málokdo, je k tomu třeba, aby byl člověk podstatný. Nezapomenu, jak nám jednou dali vytroubit sólo v Besedě a hráli nám: „Kapr se ve vodě házel, když jsem milou doprovázel.“ Kapr zpíval, jednou rukou mě držel a druhou ruku vzhůru a tancovali jsme sólo v Besedě. Tak to byli mechanici.

Ale to mám celou řadu vzpomínek, nerada bych na někoho zapomněla, bylo to moc hezký, ale taky jsem tam učila s několika svými kantory, kteří učili mě na gymplu. Mašek – matematik, ten učil u nás, když jsme byli v tercii, poprvé přišel k nám do třídy, do tercie dívčího gymnázia, celý červený, rudnul, styděl se. A pak jsme spolu učili na průmyslovce a báječně jsme si rozuměli.

Šváb. Toho já měla na latinu a jednou byl mým třídním myslím. Takže já ho velmi dobře znala a teď jsme spolu učili. Krampol, češtinář, neučil mě, ale učil na gymnáziu a učili jsme pak spolu tady, Helena Tykvartová, provdaná Kunová, na gymnáziu učila češtinu a francouzštinu a teď jsem s ní učila tady, byly jsme pak dobré přítelkyně, až do smrti, s celou rodinou.

Brali tam studenti techniky dějepis vážně?

Bavil je. Já mám celou řadu historiků z průmyslovky. Třeba Havlovič z Klatov. Jeho otec ing. Havlovič se mnou učil na průmyslovce, vynikající pán, potom byl ředitelem večerní školy pro pracující a byl taky inspektorem, ten zachránil lidi, to si neumíte představit. Já to vím. A u něho jsme se scházivali v době normalizace, to já už byla na gymnáziu, ale tam se chodilo pořád. Chodili tam takoví kantoři, kteří byli politicky trochu na okraji. Vždycky ve čtvrtek odpoledne. Tam jsme si povídali, a když přišel Havlovič a řekl: „*Tak musíme do procesu,*“ tak to znamenalo: „*Zmizte, je tady škodná.*“

V kabinetu se mnou byli úžasní pánové. Klepš – historik, dějepis a zeměpis, to byl báječný člověk. Byl Pražák a přišel sem učit po studiích, takový tichý, nenápadný, oni si všichni mysleli, že se s ním dá orat, ale to se pletli, co se přičilo jeho zásadám, nikdy neudělal. My jsme se měli rádi, navštěvovali jsme se, oni neměli se ženou děti. Měl vlastně jen sestru a bratra. Bratr byl knězem u Prahy, sestra žila v Praze. A potom, když už to bylo s ním takové horší, tak hledal pomoc u mě. Umřel a za tři dny umřela jeho žena. Já nemohla sehnat tu sestru, ona byla někde mimo, tak jsem ho pochovávala já. Hledala jsem nějakého žáka, který by mluvil nad hrobem, několik jsem jich našla, ale říkali mi: „*Já nemůžu, já bych brečel.*“ Měli ho rádi. Byl výjimečný, to si neumíte představit. On také učil krátce češtinu v Bulharsku.

A jak k tomu přišel?

To byla nějaká stáž, taková kampaň, aby se vytvářely vztahy mezi námi a Bulhary, já nevím, byl tam rok, učil na gymnáziu, češtinu a dějepis. I jinak byl moc zajímavý. Jel třeba jako penzista do Anglie s cestovní kanceláří a ilegálně odjel do Francie. Jel se

podívat na místo vylodění do Francie. S československým pasem, nemohl se domluvit, ale oni na něho udělali takhle, aby jel. Odvážný...

Druhý pán v kabinetu byl pan Dbalý, bývalý gymnaziální profesor, dějepis a zeměpis, to byla tehdy nejběžnější kombinace s dějepisem. Skončil na průmyslovce, učil tam dějepis a dělal do ekonomie. Na průmyslovce ji právě zaváděli. Dbalý. Také s ním jsme spolu výborně vycházeli, učival na Masarykově gymnáziu.

Potom tam byl Bočan, ekonom, opravdu ekonom. Taky ve věku mého otce, taky báječný kolega. Měli mě tam rádi. Vzpomínám si, jednou na mě bylo vidět, že nejsem zcela v kondici, oni si toho všimli a ptali se: „*Paní kolegyně nepotřebujete jaksi nějakou pomoc?*“ A já povídám: „*Né, né, děkuju.*“ Tehdy nebylo zvykem, že se vařila káva po kabinetech jako dnes, vůbec to nepřipadalo v úvahu. Ale oni, když viděli, že mi není dobře, uvařili mi kávu a obsloužili mě. A já jsem říkala: „*Tak vám pěkně děkuji, pánové, kdypak se mi povede, aby muži ženu obsloužili.*“ A oni na to: „*Víte, my vás nepovažujeme za ženu.*“ A já zas povídám: „*No, pánové, čím jsem si to vysloužila?*“ A oni: „*My vás považujeme za kolegu.*“ A to bylo pro mě to největší vyznamenání. Tak to byl náš vztah.

Pak se změnilo vedení. Když jsem tam přišla, byl ředitelem nějaký ing. Breidel. V životě neučil, ale hlavně nás poučoval, jak to máme dělat, takže si všichni z toho dělali legraci, že v životě nevstoupil do třídy, odmítal to. Potom tam stranicky uklouzl, tak ho poslali pryč, do Škodovky. Zpátky, odkud přišel. Byl nepříjemný, ale musím říct, že nebyl záludný. Já jsem s ním zažila nádhernou záležitost potom později. To on už byl v penzi a dělal průvodce po galerii, kustoda, aby si přivydělal. Já tam často chodila a on ke mně jednou přišel a řekl mi: „*Prosím Vás, odpusťte mi, jestli jsem byl na vás někdy nespravedlivý nebo zlý, odpusťte mi, já jsem byl blázen a teprve později jsem si to uvědomil.*“ Říkávám to často svým kolegům a zjistila jsem, že se takhle omluvil ještě jednomu, to málokdo udělá, to je třeba respektovat, že se omluvil. Potom taky za mnou chodil s papírkem na gympl a říkal: „*Prosím vás, koukněte se na něho, on to má blbý kádrově.*“ Cítil, že třeba někomu ublížil a chtěl to odčinit. To je třeba vědět o něm, a tak na něho myslet, já kdykoliv jsem na sezení s třídami, které ho ještě zažily, tak jim to říkám, protože umřu a oni budou žít dýl a mají to vědět.

No takže potom přišel Procházka coby ředitel. To byl vynikající člověk, vynikající. Pocházel z velmi těžkých poměrů, ano?, tím se dostal ke straně. Ale byl to kultivovaný člověk, uměl učit, rozuměl škole, staral se o žáky, ohromně. A když došlo k událostem roku 1968, tak to byla rána a on se prudce otočil na druhou stranu a velmi se zúčastnil dění, zejména u rozhlasu, protože tam chodili naši žáci. On tam okamžitě šel, aby věděl, co tam dělají, aby se něco nestalo. Já vím, jak organizoval pochod našich studentů do Prahy. Studenti šli pěšky z Plzně do Prahy, on jel za nimi autem, kdyby se něco stalo, aby tam byl jako ředitel. Výborný chlap, potom mu to tedy odvedli, vyhodili ho z ředitelování a ze školy vůbec, do Škodovky. Zakázali mu styk s mládeží a velmi, velmi ho pronásledovali. On se rozstonal a umřel.

Takže Procházku vylikvidovali. Ale ještě předtím, v roce 1967, nebo 1966, nevím přesně, nás ředitelka tehdejšího gymnázia v ulici Pionýrů požádala o rozšířenou jazykovou výuku. Místo dvou hodin – pět hodin jazyka, ano?, a jeden předmět vyučovat v cizím jazyce. Rozhodla se pro dějepis, ten měl dvě hodiny a přidali se mu dvě hodiny v jazyce, takže měl čtyři hodiny. Proto se tam odchovávali historici. Učit dvě hodiny dějepis a učit čtyři hodiny dějepis, to je rozdíl. To je jedno, jak ho učíte, i třeba vybrané kapitoly v nějakém jazyce, ale je to historie, ano?, proto ty výsledky byly. A maturitní písemka na 5 stránek s tématem historickým, nemusel si to každý vybrat, ale vybírali si to, například dnešní předseda trestního soudu Milan Suk.

Váš žák.

Ano. Můj žák. Vybral si otevření druhé fronty. Za socialismu, prosím.

Ale to jste tam ještě nebyla, když to ředitelka Pánková otevřela.

Ne, ona to dostala za úkol a potřebovala kantory s aprobační jazyk a dějepis. To jsem byla já, tak mě řekla. Měla Kozákovou, angličtina – dějepis. Neměla zatím němčináře, pak sehnala profesorku Hrbotickou. A chtěla tu franštinu, tak se na mě obrátila, já jsem jí ale řekla, že já mám na gymnáziu dceru, nepůjdu k vám, dokud tu bude studovat. Ona to respektovala, ale řekla, jestli bych tam začala učit. Tak jsem řekla, proč ne, když to ředitel Procházka, dovolí. Procházka to dovolil, takže já tam externě chodila učit do jedné třídy. Udělali mi vhodný rozvrh. Ale dcera skončila, ředitelka mi

dala nůž na krk, jestli tedy přejdu, nebo ne. Mně se nechtělo, protože pod tím Procházkou se nádherně učilo. Já tam dělala řadu aktivit, takových všelijakých, zajímavých, které bavily i mě. Například když mě Procházka pověřil, bylo komické, že právě mě, abych zorganizovala celostátní středoškolské soutěžní hry v branné přípravě. To jsem organizovala já, prosím. Udělali jsme návrh na pohár, navrhli ho žáci, namalovali a potom udělali z porcelánu. Mám ho v Zelenej, ano, porcelánový pohár. Takovýhle věci jsme dělali, jezdili jsme do Národního divadla, s každou třídou, kde jsem učila dějepis. Jezdila jsem s nimi v prvním a druhém ročníku, celkem dvakrát, do Prahy. Jednou určitou část Prahy a Národní divadlo a podruhé jinou část Prahy, muzeum nějaké a Smetanovo divadlo nebo Tylovo divadlo, ano?, aby to poznali. Měli jsme dokonce legitimaci stálého abonenta jako škola, dostávali jsme slevy, ano?, a také jsme se dostali, na co jsme chtěli, i v Národním divadle. Byli jsme i na Pražském jaru, představte si, že jsem si mohla dovolit jít se třídou na Pražské jaro, dneska je to nemyslitelné. Dnes lístek stojí 3 000 Kč, plus cesta do Prahy. Takže já jsem tam měla možnosti. U Procházký jsem prosadila nepovinný cizí jazyk, považte, na průmyslovce, angličtinu, francouzštinu, němčinu. Začala jsem tam učit francouzštinu a udrželo se to. Ke všemu otevíral dveře ten Procházka, tak jsem si řekla, nepůjdu do neznáma. Ale Pánková mi dala nůž na krk. A bylo to dobře. Já myslím, že jsem vám už říkala, že na průmyslovce po srpnu 1968 začala vznikat levice ve školství v Plzni. Říkala jsem to?

Neříkala.

Tak to je kapitola sama pro sebe. Já to zažila, já to viděla. V tu dobu jsem si řekla, zmiz včas. Oni po mně šli i na gymnázium, ale přece jen jsem se jim bezprostředně vyhnula. Tohle je třeba pak ještě říct a kdo se na tom podílel. Na průmyslovce se totiž vytvořilo tzv. „zdravé jádro strany“. Scházeli se každý týden. My jsme se zase scházeli u Havloviče a kecali jsme a pozorovali jsme to. Oni se scházeli v ředitelně a tam to dirigovala jakási Šnebergerová, sekretářka ředitele, organizovala a oni rozhodovali, koho vyhodí. Nejenom z průmyslovky, ale z celé Plzně, z kantorů. Byla to jakási prověřovací komise, kdo může a nemůže učit, neoficiální. Ale vyhodili je pak oficiálně. Já ty lidi znám, které vyhodili, a vím, jak to s nimi dopadlo. Tak to bylo

„zdravé jádro strany“, které se tam vytvořilo. Zajímavé bylo, jak se lidi snažili do toho „zdravého jádra strany“ dostat, aby měli vliv.

Paní profesorko, kdy jste na gymnáziu končila?

Do penze jsem odešla v roce 1981, ve věku 55 let, dneska je mi 90 a ještě učím. Konec.

Paní profesorko, velmi děkuji za povídání a těším se na pokračování.

Obr. 1: Danuše Bělohávková na zahradě své chalupy v Zelené Lhotě na Šumavě dne 1. července 2016. Foto: Naděžda Morávková, 1. 7. 2016.

Recenze / Reviews

MORÁVKOVÁ, Naděžda - TAITL, Lukáš. *Holýšovské válečné tábory očima pamětníků*. Praha: viaCentrum, 2015. 120 s. ISBN 978-80-87646-10-6.

Helena Východská

V loňském roce se objevila na knižním trhu publikace dvojice autorů ze Západočeské univerzity, Naděždy Morávkové a Lukáše Taitla, nesoucí titul Holýšovské válečné tábory očima pamětníků. Práce si, dle vlastních slov autorů kladla za cíl shrnout, doplnit a aktualizovat dostupné informace o válečných táborech v Holýšově, spojit starší i nové vzpomínky a svědectví pamětníků za pomoci archivní materiálů a dosud publikované literatury.

K tématu neexistuje zatím příliš rozsáhlá literatura, spíše dílčí texty, memoáry, novinové články. Vzhledem k tomu je velmi přínosné, že se našli autoři, kteří se snaží zaznamenat poslední možná přímá svědectví pamětníků a interpretovat je odborným způsobem a za využití archivních pramenů i terénního výzkumu. Cenné rozhovory zachytili již dříve místní badatelé – Vojtěch Laštovka a zejména Jan Valeš, který je publikoval ve své monografii *Koncentrační tábor Holýšov 1944-1945: Francouzské deníky*. Obou zdrojů tato publikace rovněž využila. Aktuální rozhovory s posledními žijícími belgickými veterány ze 17. střeleckého pluku vedla, zaznamenala a zpracovala sama autorka Naděžda Morávková.

Práce je strukturována především chronologicky. Začíná v roce 1938, kdy se tehdejší Československo po Mnichovské konferenci zmenšilo o pohraniční území Sudet. Holýšov (Holleischen) byl již předtím obydlen ve větší míře německým obyvatelstvem. Počátkem války, tj. při prvních úspěších německé armády, se vytvořil

v Holýšově pracovní tábor francouzských zajatců, kteří pracovali v místní továrně na střelivo.

V průběhu války potřebovala rozšiřující se munička stále více pracovních sil, práce tedy dále sleduje, jak bylo do Holýšova v průběhu pěti válečných let dováženo stále více válečných zajatců různých národností. Samotný koncentrační tábor, jako pobočka koncentračního tábora Flossenbürg, kde pobývaly převážně francouzské a maďarské židovské dívky a ženy, které chodily za prací do továrny na střelivo č. II. v lese Hořina, byl vytvořen v roce 1944. Přesto je mu v práci věnován značný prostor, neboť se jedná o stěžejní téma.

Výzkum ukázal, že podmínky v koncentračním táboře byly podobné jako v dalších jiných koncentračních táborech na našem území. Je však nutno říci a zdůraznit, že tábor v Holýšově nebyl vyhlazovacím, i když kruté chování dozorců bylo samozřejmě přítomno. Dle svědků a dostupných archiválií jsme v práci mohli sledovat, že docházelo k úmrtím při práci v munici i při práci v kamenolomu. Celkový počet úmrtí není za využití stávajících pramenů dohledatelný.

Samostatnou kapitolou je osvobození koncentračního tábora. Došlo k němu 5. května 1945, k osvobození zbylé části města pak o den později, a to americkou armádou společně se 17. střeleckým plukem z Belgie. Působení kontroverzních polských jednotek, které ustupovaly před sovětskou armádou na západ, bylo poněkud komplikované. Práce se snaží z dostupných pramenů a dříve publikovaných textů poskytnout co nejbarvitější obraz holýšovských válečných táborů. Její přínos pro výzkum nejnovějších regionálních dějin je nesporný.

MARKOVÁ, Svatava (ed.). *Genius loci českého jihozápadu X.: sborník z konference konané 3. a 4. listopadu 2015 v Muzeu jižního Plzeňska v Blovicích*. Blovice: Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích, p. o. ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni, 2015. 166 s. ISBN 978-80-87 495-14-8.

Václav Liška

Publikace přináší velmi zajímavé studie, přehledy a analýzy věnované primárně regionu Blovicka, ale nejen jemu. Recenzi bych vystavil na několika blocích příspěvků se vzájemnou provázaností.

V prvním bloku bych zhodnotil příspěvky věnované Blovicím jako takovým. Po úvodním článku Jiřího Boudy a Hany Hanzlíkové, který nás uvádí do počátků města Blovice, si v příspěvku Tomáše Karla můžeme projít historickou plánovou dokumentací venkovských staveb Blovicka a poté „navštívit“ místa zbožnosti i poutní od Ludřka Krčmáře. Pomyslným vyvrcholením této části recenze je pak příspěvek Martiny Vichrové a Marka Činčery s názvem „*Budova muzea jižního Plzeňska ve třetím rozměru*“, který svou novostí a metodou je příkladem jak se i v podmínkách regionální muzea může postupovat soudobými, aktuálními vědeckými a prezentačními postupy.

Ideálním příspěvkem, který nás pak přivede ku druhému bloku konkrétních míst v regionu je příspěvek „*K toponymům na Blovicku*“ od kolegyně Heleny Chýlové, který nás velmi přehledně a plasticky uvádí do dané problematiky.

V této části hodnocení je jistě na místě věnovat pozornost příspěvku Martina Langa věnovanému postupnému a nenápadnému zániku genia loci hornického

Mirošova nebo zaniklým vesnicím u vodní nádrže Žlutice či příspěvku Lukáše Máchy a Pavla Motejzika s názvem „*Fenomén Zelená Hora: rok 2015*“.

Region a jeho paměť však tvoří lidé a proto bylo velmi osvěžující na konferenci slyšet a ve sborníku si přečíst od Aleny Vlčkové Židovskou historii ve Štěnovicích či příběh rodu Zieglerů a sklárny v Holýšově od Josefa Haise. Do této části patří příspěvky: „*Libuše Králová – významná osobnost českého tanečního umění*“ – Ivo Fiala, Marta Ulrychová a „*Životní anabáze velitele ČPO Domažlice poručíka Františka Pekelského*“ – Patrik Keller.

Recenzenta, který se sám aktivně věnuje hře na příčnou flétnu, pak potěšily příspěvky s hudební tematikou od Zdeňka Vejvody - Historické nahrávky autentických forem lidové hudby na Klatovsku i Písnové zápisy Václav Motlíka z Měcholup u Klatov autorky Marty Ulrychové.

Každý pokus o systemizaci zkoumaného předmětu musí narazit na své hranice, bariéry – musí existovat výjimky, které jsou těžko zařaditelné. Tento prvek v mnou hodnoceném sborníku představují následující příspěvky: „*Regionální charakter neprozkoumaného alchymistického rukopisu ze 14. století (jazyková analýza)*“ – Zbyněk Holub. Dále pak: „*Specifika a odlišnosti gastronomie jižního Plzeňska v rámci Plzeňského kraje a českých regionů aneb Šest glos k tématu*“ – Václav Malovický a „*Četnický pohotovostní oddíl Domažlice – Klatovy*“ – Miloš Skořepa, což jim však vůbec neubírá na významu, ba právě naopak. Odlišnost pohledu na zkoumanou problematiku, snaha objevovat nová, originální témata je v každé publikaci velice vítána.

Celkově mohu konstatovat, že 166 stran textu je doprovázeno velmi zajímavým obrazovým materiálem a zvláště pak oceňuji, že u více než čtvrtiny příspěvků bylo podnětná sama metoda zkoumání a prezentování dané problematiky, což je jistě přínosné i pro čtenáře, kteří věnují pozornost otázkám nejen regionálním.

MÜCKE, Pavel – VANĚK, Miroslav. Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. 293 s. ISBN: 978-80-87398-11-1.

Vojtěch Fencel, Iva Vorlíková

Název publikace nás odkazuje na myšlenku amerického historika Michaela Frische, jehož diskusní příspěvek na konferenci v Coloradu autory velmi ovlivnil. Frisch ve svém příspěvku publiku představil vztah orální historie k dalším veličinám, jako trojúhelník. V podstatě můžeme říci, že pokud se chceme zabývat orální historií, potřebujeme jeden vrchol trojúhelníku, představující vzpomínky pamětníků, další vrchol, odkazující na historická fakta a pokud chceme trojúhelník dokončit, je potřeba oba vrcholy spojit a zkoumat oba zdroje pomocí orálního výzkumu, jako takového. Bez vzájemné symbiózy těchto vrcholů by trojúhelník nikdy nebyl kompletní. Kniha je rozdělena do dvou základních částí – teoretické a praktické.

Teoretickou část zastupuje pravděpodobně nejrozšířenější tematicky věnovaný celek knihy, a to pohledy do historie. Kapitola věnující se historii všeobecně je dále pak rozdělena do několika podkapitol, kde rozebíráme rozdílný vývoj orální historie v několika zemích. Ve výčtu nechybí samozřejmě české země, Německo, Itálie, Francie, ale také Spojené státy americké, Čína a další. Čtenář tak dostává možnost uvědomit si rozdíly vývoje v jednotlivých státech a rozdíly pak mezi sebou vzájemně porovnat. Samozřejmě je nutno brát v potaz, že vývoj oboru orální historie většinou úzce souvisí s vývojem dějin v dané zemi všeobecně. Za zmínku stojí orální historie v Německu. V českém prostředí pak můžeme mluvit o vysoké úrovni tohoto odvětví. Autoři čtenáře odkazují opět na historická fakta, tentokrát snadnému vývoji nebrání válka, ale komunistický režim, poznamenávající naše země celou druhou polovinu minulého století. Oproti ostatním státům naši historici a historičky byli

znevýhodnění nedostatečným přístupem k odborné světové literatuře. O pravém rozkvětu české orální historie tak můžeme mluvit zhruba až od devadesátých let minulého století.

Praktická část knihy je nejlépe vystižena v kapitole s názvem *Rozhovor*. Tato kapitola je rozdělena do jedenácti podkapitol a je psána stylem „návodu“. Autoři zde velmi zdařile radí, jak má tazatel vést rozhovor správně. Neboť tato složka je v orální historii nejdůležitějším prvkem, věnují jí velký důraz. V kapitole je v podstatě napsáno, že klíč k úspěšnému a informačně bohatému rozhovoru je naplánování. Další podmínkou je funkčnost všech složek rozhovoru dohromady. Mezi nejdůležitější složky rozhovoru autoři řadí zejména: přípravu rozhovoru, vypracování projektu, výběr narátorů, výběr místa, přípravu techniky, ale také záznam a přepis rozhovoru. Autoři radí nejen správný postup, ale i to, čeho by se měl tazatel vyvarovat, jako je např. přílišné opravování narátora či malý projev zájmu o téma. Tato kapitola sama osobe je nejdůležitějším prvkem praktické části knihy, mimo jiné i skvělou pomůckou, kterou ocení každý začínající orální historik.

Knihy je rozdělena necelými třemi sty stranami a psána odborným jazykem. Nemůžeme však říci, že jazyk by byl pro čtenáře nesrozumitelný, ba naopak. Práci nakladatelství rovněž hodnotíme velmi kladně, v textu jsme nenašli žádné chyby. Publikace čtenáře seznámí jak s historií, tak také se základními pravidly a metodami orální historie v praxi. Je tak výborným doplňkem pro historiky, kteří se chtějí začít této disciplíně věnovat. Celkově ji hodnotíme jako velmi kvalitně a přehledně zpracovanou publikaci, vhodnou pro rozšíření znalostí a metod v oblasti historie.

Zprávy / Chronicle

Jubileum Danuše Bělohlávkové (*21. července 1926 Plzni)

Naděžda Morávková

V letošním roce kulturní Plzeň oslavila spolu s jubilantkou paní profesorkou Danuší Bělohlávkovou, významnou pedagožkou, didaktičkou a společensko-kulturní osobností města Plzně, její kulaté životní jubileum. Pořad *Paní profesorce s láskou...*, který uspořádala Západočeská galerie, plzeňské Divadlo J. K. Tyla a Francouzská aliance v Plzni dne 15. července 2016 v Masných krámech v Plzni, byl důstojným oceněním celoživotních zásluh Danuše Bělohlávkové. Mezi desítkami gratulantů nechyběli kromě žáků a přátel také oficiální představitelé Plzeňského kraje a Magistrátu města Plzně v čele s primátorem Martinem Zrzaveckým, dále bývalý plzeňský biskup Msgr. František Ratkovský, ředitel plzeňského divadla Martin Otava či senátorka doc. MUDr. Milada Emmerová, CSc.

Také Středisko orální historie SOHI při katedře historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni se připojuje k řadě gratulantů a chce tímto jubilejním článkem srdečně poděkovat paní profesorce, coby významné respondentce a významné spolupracovnici střediska, díky níž středisko SOHI získalo kontakty na mnohé cenné pamětníky a jejich vzpomínky. Přejeme paní profesorce mnoho zdraví a její typické životní energie, stejně jako hodně pedagogických úspěchů a radosti ze života.

Danuše Bělohlávková, rozená Vodáková, se narodila 21. července 1926 v Plzni. Její otec byl úředníkem ve Škodových závodech. Rod pochází z Kornaticka, kde předci hospodařili na statcích a provozovali mlýny. Studia nadané dívky na dívčím reálném gymnáziu v Plzni ve Veleslavínově ulici přerušilo roku 1944 uzavření

maturitních ročníků a totální nasazení. Danuše Bělohlávková tak téměř rok pracovala v elektrických podnicích města Plzně jako tramvajová průvodčí. Po osvobození v létě roku 1945 dokončila gymnaziální studia a na podzim 1945 se zapsala na Filozofickou fakultu Karlovy univerzity v Praze. Studovala historii a francouzštinu, učitelské zaměření. Jejími učiteli byli přední představitelé druhé generace gollovské školy, profesori Stloukal, Kalista, Odložilík, Chaloupecký, Vojtíšek, spolužáky pak neméně významné osobnosti poválečné akademické garnitury – Josef Macek, Josef Janáček, František Graus a mnozí další. Zde se také seznámila se svým budoucím manželem, rovněž historikem a významným archivářem, působícím pak v čele Archivu města Plzně, PhDr. Miloslavem Bělohlávkem. Při studiu pracovala Danuše Bělohlávková v Archivu hlavního města Prahy. Po ukončení studií v roce 1950 nastoupila nejprve do základního školství ve Všerubech a v Plzni na Husově náměstí, její učitelská kariéra je však ponejvíce spojena s plzeňskou strojní průmyslovkou a plzeňským Masarykovým gymnáziem, tehdy gymnáziem v ulici Pionýrů. Zde byla jednou z realizátorek významného didaktického experimentu v celonárodním rozsahu, organizovaného Výzkumným ústavem pedagogickým, totiž zavádění rozšířené jazykové výuky a výuky předmětů v cizích jazycích. Jejíma rukama prošly desetitisíce vděčných studentů, z nichž mnozí díky profesorce Bělohlávkové získali neocenitelné základy jak pro život, tak pro kariéru a dnes zastávají významné pozice nejen v českém státě. Další řada vděčných studentů pochází z její privátní výuky francouzského jazyka, kterou provozuje s neuvěřitelným entuziasmem a erudicí nepřetržitě od roku 1981, kdy odešla do důchodu. I zde mezi jejími žáky nacházíme významné osobnosti, které cenní nejen skvělé pedagogické a lingvistické schopnosti Danuše Bělohlávkové, ale i dar šířit moudrost, křesťanskou lidskost, zájem o společnost a dění kolem. Danuše Bělohlávková spolupracuje též dlouhodobě s Pedagogickou fakultou v Plzni, plzeňským biskupstvím, byla členkou Vědeckotechnické společnosti a od roku 1989 úzce spolupracuje s velvyslanectvími Francie a Belgie. Jako první v republice obnovila Danuše Bělohlávková působení francouzské Aliance, a to v Plzni. Stála u zrodu partnerství Plzně s francouzským městem Limoges a belgickým Liège, partnerství Klatov s městem Poligny a navázání kontaktu Plzeňského kraje s regionem Franche-Comté. Danuše Bělohlávková dlouhodobě spolupracuje s Knihovnou města Plzně a Studijní vědeckou knihovnou v Plzni. Iniciovala vydávání bibliofilů v cizích jazycích. V devadesátých letech byla aktivní členkou několika komisí plzeňského magistrátu. V

roce 1993 získala Danuše Bělohávková za zásluhy o výuku francouzského jazyka, spolupráci s Francií a šíření francouzské kultury vyznamenání francouzského státu, a to Rytíř Řádu akademických palem, v roce 2012 pak francouzský národní Řád za zásluhy, v hodnosti Důstojník. V roce 2008 pak obdržela pečeť města Plzně, roku 2011 byla uvedena do Dvorany slávy Plzeňského kraje a roku 2016, u příležitosti oslav jejích devadesátých narozenin, jí bylo udělen návrh na čestné občanství města Plzně.

Obr. 1: Danuše Bělohávková. Foto: Naděžda Morávková. 25. 5. 2008.

Středoevropská konference orálních historiků v Lodži

Michal Louč

Metoda orální historie se s větším či menším úspěchem prosazuje nejen v České republice, ale i v ostatních zemích Střední a Východní Evropy. Orální historie se v tomto regionu mohla začít plnohodnotně rozvíjet až po zániku sovětského bloku, a proto se musí s řadou metodologických a etických problémů vyrovnávat tak říkajíc „za pochodu“. Seznámení s aktuálními projekty, specifiky i problémy orální historie v tomto regionu se stalo cílem mezinárodní konference *Oral History in Central-Eastern Europe: Current Research Areas, Challenges and Specificity*, která se konala ve dnech 17.–18. září 2015 v Lodži. Konferenci uspořádala Polská asociace orální historie (*Polskie Towarzystwo Historii Mówionej*) ve spolupráci s Katedrou sociologie Lodžské univerzity, Institutem filozofie a sociologie Polské akademie věd (*Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk*) a Evropskou sítí Paměť a Solidarita (*European Network Remembrance and Solidarity*). Partnery konference byla Česká asociace orální historie (COHA), Ukrajinská asociace orální historie a Centrum dialogu Marka Edelmana v Lodži.

Na konferenci vystoupilo více než 60 výzkumníků z Česka, Izraele, Německa, Nizozemska, Polska, Rumunska, Ruska, Slovenska, Spojených států amerických a Ukrajiny. Jako hlavní řečníci vystoupili Alexander von Plato a Miroslav Vaněk. Program prvního dne zahájil německý historik Alexander von Plato příspěvkem *Europe after 1945 and 1990 – a Rag Rug of Remembrance Cultures*. Hovořil o situaci německé orální historie a problémech spojených se zkoumáním bývalé Německé demokratické republiky. Mimo jiné vyslovil názor, že orální historik nesmí opomíjet „kontrahistorii“ – musí zaznamenávat a interpretovat i ty vzpomínky, které se odlišují od v dané době dominantní historické interpretace.

Tematicky velmi pestrý (nikoliv však roztržštěný) konferenční program byl rozdělen do paralelních sekcí, takže bylo mnohdy velmi těžké některou z nich

upřednostnit. V následujících odstavcích můžeme alespoň krátce představit vybrané příspěvky.²²²

Historička z VU University v Amsterdamu Amieke Bouma v příspěvku *Interviewing Fallen Elites: Practical and Ethical Problems* představila svůj výzkum někdejších elit NDR. Jejich představitelé (často bývalí pracovníci Stasi) se sdružují v cca 24 organizacích, majících mnohdy silně revizionistický charakter, pozitivně se identifikují s NDR (včetně dodržování východoněmeckých státních svátků před těmi aktuálně platnými) a vyhraňují se proti příliš negativnímu výkladu historie NDR a vlastní marginalizaci se strany německé společnosti (těmto organizacím věnuje prostor například Jens Gieseke ve své knize *Stasi – Tajná policie NDR v letech 1945-1990*). Zmíněné organizace například podporují po roce 1990 sesazené funkcionáře a snaží se domoci zvýšení po revoluci snížených výsluh za službu ve východoněmeckých bezpečnostních složkách.²²³ Autorka zdůraznila, že se jedná o náročný výzkum ať už z hlediska etiky výzkumu, tak z hlediska udržení pozice výzkumníka v terénu. Zajímavým detailem byly vztahy s obdobně zaměřenými organizacemi v širším regionu (např. Klub českého pohraničí), včetně pořádání vzpomínkových setkání.

Jiří Hlaváček z Centra orální historie AV ČR se ve svém příspěvku *Frustrated Hopes? Practical and Ethical Aspects of Oral History Research with Czech Intellectual Elites* zaměřil na některé metodologické problémy, se kterými se vyrovnávali badatelé při řešení projektu *Mezi státním plánem a badatelskou svobodou. Etnografie a folkloristika v českých zemích v kontextu vývoje kultury a společnosti v letech 1945-1989*. Jedná se například o časově náročné zpracování rozhovorů s narátory, kteří pečlivě kontrolují každý přepis a jeho vyznění, přičemž mnohdy mají zájem autorizovat i pozdější z výzkumu vzešlé citace a historické interpretace. To mimo jiné vede k vysoké míře editace přepisů rozhovorů a omezenému přístupu k nahrávkám pro další badatele. Na druhé straně je to i výzva pro výzkumníky, neboť

²²² Program konference je dostupný z URL: <<http://zaigs.uni.lodz.pl/pliki/oral.pdf>>

²²³ Viz BOUAMA, Amieke. *Strategies of Complaint: Interest Organizations of GDR Staatssicherheit Coworkers after German Reunification*. Laboratorium, No. 3, 2014. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.soclabo.org/index.php/laboratorium/article/view/401/1165>> [Cit. 2016-06-24].

podobná důslednost není v jiných zemích až tak neobvyklá (viz diskuse o Frischova konceptu sdílené autority).

Michal Louč z Univerzity Pardubice vystoupil s příspěvkem *Czechoslovak Political Prisoners – The Problem of Recording Narrators Cooperating with the Communist State Secret Police*. Na základě vlastních výzkumů představil svůj dosavadní přístup k práci s narátory – bývalými politickými vězni, kteří z různých důvodů a za různých okolností přišli do kontaktu s StB, což mnohdy znamená i jejich traumatizaci a stigmatizaci. Kladl přitom důraz na etiku výzkumu, práci s archivními materiály a nepředpojatý přístup badatele.

Historička Radka Švaříčková-Slabáková z Univerzity Palackého v Olomouci v příspěvku *Family Memory as a Current Research Area for Oral Historians* popsala metodologický rámec výzkumného projektu *Rodinná paměť a mezigenerační přeměna identit*, což je pro orální historiky věc nepochybně velmi přínosná.²²⁴ Rodinnou paměť autorka chápe jako specifický druh kolektivní paměti. Rodina je základním sociologickým pojmem a v sociální interakce ovlivňuje formování mezigenerační paměti a identity jejích členů. V současnosti je přitom patrně největší pozornost věnována konstrukci paměti rodin tvořených členy různých národností a interakcím rodinné paměti a velkého národního historického narativu. Kontinuity a diskontinuity rodinné paměti z hlediska vzpomínek na období nacismu jsou dobře popsány například v knize Haralda Welzera *Můj děda nebyl nácek*. Bylo by nepochybně velmi zajímavé uplatnit obdobný přístup na českou rodinnou paměť komunismu, která je nepochybně obdobně diferencovaná.

Druhý den konference jako hlavní řečník zahájil Miroslav Vaněk příspěvkem *Looking for Paths: Parallels and Intersections of Oral History in Central and Eastern Europe*. Česká orální historie dle jeho slov zůstala ještě v polovině 90. let omezena na akademické prostředí. Neziskové organizace se jí začaly věnovat s pěti až desetiletým zpožděním. Orální historie má budoucnost, pokud je využívána akademicky nepředpojatě. Od historika vyžaduje odpovědnou metodologickou práci a znalost

²²⁴ Viz například článek Ruth Finnegan *Family myths, memories and interviewing* publikovaný v druhé edici *The Oral History Reader*.

historie. Problémem je jednostranně pojmáná historie bez patřičného důrazu na etický rozměr práce s narátory. Cestou není hledání senzace na úkor narátorů. Orální historik nemanipuluje své narátory jako loutkař. Důležité je, aby historici nepoužívali citáty na potvrzení svých předem vytvořených interpretací, nebo naopak jako pouhou dekoraci. Velkou kritiku si zaslouží přístup některých novinářů produkujících brutalizujících veřejný diskurz černobílými ahistorickými články. Vhodnější je podporovat ideologickou nepředpojatost a otevřenou diskusi.

Jiří Zounek, Michal Šimáně a Dana Knotová z Masarykovy univerzity v Brně ve vystoupení *Oral History in Researching Socialist Education in the Czech Republic* popsali dosavadní výsledky a metodologické problémy spojené s realizací projektu *Každodenní život základní školy v období normalizace pohledem učitelů. Využití orální historie při studiu soudobých dějin školství*.

Jakub Gałęziowski z Varšavské univerzity vystoupil s příspěvkem *Foreigners Behind the Iron Curtain. New Research Area for Oral History Projects in the Central-Eastern Europe*. Zaměřil se především na cizince žijící v komunistickém Polsku, například iránské uprchlíky přicházející od 50. let, nebo Syřany, které vlády arabských států vyslaly do spřízněných socialistických států, kde si našli manželky. Mnoho studentů se tak v době častých válek chtělo vyhnout vojenské službě. Autor se dále obsáhle zabýval obrazem Arabů sdílených v široké polské veřejnosti, včetně jejich vyobrazení v kultuře a médiích.

Monika Vrzgulová z Institutu etnologie Slovenské akademie věd vystoupila s příspěvkem nazvaným *Politics of Holocaust Remembrance and Memories of Bystanders. Case Slovakia* shrnujícím první výsledky jejího aktuálního výzkumu holokaustu. Autorka obecnostu přiblížila dva hlavní expertní diskurzy o tehdejší Slovenskému státu, které formují slovenský výzkum i politiky paměti. V prvním případě jde o vědce kriticky analyzující historický kontext jeho vzniku, totalitní povahy a kriticky zkoumající podíl slovenských politiků i obyvatelstva na uskutečnění holokaustu. Druhá značně heterogenní skupina se snaží především vyzdvihnout pozitivní stránky prvního „samostatného“ slovenského státu, přičemž má tendenci přehlížet, že se jednalo o totalitní stát podílející se na genocidě části svého obyvatelstva. V další části autorka shrnula poznatky získané z rozhovorů s pamětníky, které problematizují mnohé o holokaustu na Slovensku rozšířené stereotypy. Autorka

zároveň stručně popsala i situaci slovenské orální historie. Mimo jiné uvedla, že na Slovensku je jen velmi málo vědců využívajících metody orální historie a chybí také asociace tuto činnost zastřešující.

Tot' jen některé vybrané příspěvky. Zajímavého zaznělo mnohem více. Například Iana Stepankowska z Ukrajiny hovořila o sexuálních vztazích poslední ruské generace, Magdalena Grabowska o ženském hnutí za socialismu a post-socialismu, nebo Eduard Andriuschchenko o narativním výzkumu ukrajinských nacionalistů z 90. let 20. století. Pozornost si zaslouží také Archiv lesnické orální historie (*Archiwum Leśnej Historii Mówionej*), který představil Tomasz Zygmunt z Ústavu výzkumu lesa (*Instytut Badawczy Leśnictwa*). Kéž by podobně osvětleně fungovaly i naše velké podniky.²²⁵

V závěru konference proběhla panelová diskuse na téma Orální historie v Polsku. Panelu předsedala Kaja Kaźmierska. Mezi diskutujícími zasedli Marta Kurkowska-Budzan a Marcin Jarząbek z Jagellonské univerzity v Krakově, Joanna Wawrzyniak z Varšavské univerzity a Anna Wylegała a Piotr Filipkowski, oba z Institutu filozofie a sociologie Polské akademie věd. Zde jsou některé postřehy: Počátky polské orální historie dle řečníků sahají do prostředí protirežimní opozice 80. let 20. století. Nynější vývoj je dosti živelný, orální historii se věnuje řada neziskových organizací, přičemž připomínání historie má obecně velkou podporu. Na druhé straně mnoho rozhovorů vzniklo bez hlubší reflexe metodologie a existuje i určité napětí mezi neziskovkami a akademickou sférou. Polský akademický výzkum je poměrně konzervativní, upřednostňuje archivní výzkum a orálně historický výzkum tak rozhodně nepředstavuje mainstream. Narativní výzkum provádějí sociologové, ale i tam je orální historie víceméně na okraji a polští akademici se primárně vnímají jako historikové a sociologové (což však není zas tak překvapivé, nebo orální historie je pro ně spíše jen jedna z výzkumných metod). Na rozdíl třeba od Česka orální historie ani není nijak systematicky vyučována na univerzitách. Zúčastnění se shodli, že jejich výzkumy jsou primárně historické a sociologické, přičemž pokud akademik pracuje

²²⁵ Dostupné z URL: <<http://www.lasy-i-ludzie.pl/>> [Cit. 2016-06-24].

jako orální historik, dělá to spíše mimo akademickou sféru v rámci komunit a neziskovek. Problémem je přitom také nízká kvalita a malý vědecký přínos mnoha projektů. Debata to byla zajímavá, jen je škoda, že v ní chyběl jakýkoliv zástupce polských neziskovek. Třeba by do ní vnesl více optimismu.

Celkově lze konferenci hodnotit jako nesmírně zajímavou a informačně nabitou. Doufejme, že se nejedná o poslední akci tohoto typu a badatelé a badatelky z celého regionu se budou i nadále setkávat, aby sdíleli své znalosti a zkušenosti.

Obr 1: Příspěvek Radmily Švaříčkové-Slabákové.

Obr. 2: Závěrečná panelová diskuse o polské orální historii.

XV. mezinárodní setkání historiků a příznivců orální historie na hradě Sovinci

Marie Fritzová

Ve dnech 10-12. 6. 2016 se uskutečnilo již XV. mezinárodní setkání historiků a příznivců orální historie na hradě Sovinci. Účast byla velice hojná – zaznělo celkem 30 příspěvků. Celá konference začala již v pátek odpoledne. Nejvíce příspěvků pak bylo předneseno během celé soboty. V sobotním dopoledni jsme vyslechli například příspěvek Pavlína Havlové, která se věnovala zajímavému nápadu, propojit metodu Oral History s tématem týkající se antické historie. Její příspěvek nesl název: *„Klid duše jako topos epikurejského životního stylu reflektovaný v životopisných vyprávěních současníků.“*

Jana Poláková poté představila svůj výzkum týkající se otázky slavení Vánoc různými etnickými a náboženskými menšinami. Velice zajímavý příspěvek poté přednesli Jiří Zounek a Michal Šimáně, kteří se ve svém výzkumu dlouhodobě věnují propojení metody oral history s pedagogickým prostředím. Jejich příspěvek nesl název: *„Musí ten váš chlapec navštěvovat výuku náboženství? Náboženská víra ve škole pohledem učitelů v komunistickém Československu,“* a zabývali se v něm především otázkou návštěvnosti výuky náboženství v době totality. V jednotlivých rozhovorech se svých informátorů také ptali na to, jakým způsobem byli nuceni režimem své žáky zrazovat od návštěvy výuky náboženství.

Martin Brychta představil svůj počínající výzkum, který se věnuje historii ostravského punku po „sametové revoluci“. Ve svém příspěvku si mimo jiné položil otázku historického vývoje vztahu mezi tzv. „pankáči: a „skinheady“.

Odpoledne potom zazněl například příspěvek Kateřiny Šonové, která představila svoji diplomovou práci věnující se otázce vzpomínání na vyhlazení obce Lidice. Konkrétní název příspěvku zněl: *„Pietní vzpomínka na vyhlazení obce Lidice v Gymnáziu Kladno.“* Kateřina Šonová, jako absolventka Gymnázia Kladno se snažila zjistit, zdali se nějakým způsobem změnilo povědomí žáků o této události od doby,

kdy na gymnáziu studovala ona. Dále se zabývala tím, jakým způsobem pamětnice této události svoje zkušenosti předávají a jak se vůbec s touto událostí sami vyrovnaly.

Velice zajímavý příspěvek přednesl také Pavel Stehlík. Sám jako válečný veterán velice zasvěceně promluvil o misích v Afganistánu a také zhodnotil, jakým způsobem se s touto zkušeností vyrovnávají Čeští novodobí váleční veteráni. Další příspěvek nesl název: „*Význam Bagdádského období (1962-66) pro Jaroslava Slípku*“, od Marie Fritzové. V sobotním večeru poté zazněly ještě celkem další tři příspěvky.

Celá konference se nesla v přátelském a zároveň diskuzním tónu na menším otevřeném prostoru hradu Sovinec. I když počasí nebylo úplně příznivé, nakonec se celá konference mohla uskutečnit pod širým nebem, což jí dodalo spontánní a neformální ráz. Všichni účastníci spolu také strávili příjemný čas jídla i večerní zábavy. Již nyní se jistě všichni těšíme na další setkání v příštím roce.

Obr. 1: Prof. Miroslav Vaněk. Foto: Marie Fritzová. 11. 6. 2016.

Obr. 2: Příspěvek Ondřeje Haváče: Identita a Exil: Konstrukce národní identity ve vyprávění členů posrpnového exilu. Foto: Marie Fritzová. 11. 6. 2016.

Ohlédnutí za předáváním cen II. ročníku historické soutěže 2015/16 „Příběh významného rodáka nebo zajímavé osobnosti žijící v našem městě/obci“ pořádané střediskem SOHI

Karel Řeháček

Dne 7. června 2016 proběhlo v prostorách katedry historie (KHI) Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni slavnostní vyhodnocení II. ročníku historické soutěže, kterou pro žáky základních škol a nižšího cyklu víceletých gymnázií vyhlásilo odborné středisko Society of Oral History (SOHI) při KHI, jehož smyslem existence je mj. shromažďovat orální prameny k nejnovějším dějinám a prezentovat soudobé dějiny ve vzpomínkách pamětníků.

Letošní ročník soutěže nesl název „*Příběh významného rodáka nebo zajímavé osobnosti žijící v našem městě/obci*“ a byl plně podporován a financován statutárním městem Plzeň. Předávání se zúčastnilo více než 30 studentek a studentů z různých škol Plzeňského kraje. Nejvíce účastníků do soutěže přihlásilo Gymnázium Rokycany.

Úkolem čtyřčlenné poroty, kterou tvořili Helena Východská, Karel Řeháček, Lenka Burianová a Marie Fritzová, bylo ze všech přihlášených prací vybrat ty nejlepší, jejichž autoři byli odměněni diplomy a cenami. Nelehké rozhodování poroty nakonec přineslo následující soutěžní pořadí: zvítězila práce „Příběh významného rodáka“ Adama Krabce z Gymnázia a SOŠ v Rokycanech, který se zaměřil na osobnost rokycanského rodáka a bojovníka proti dopingu ve sportu PhDr. Jaroslava Nekolu, CSc., jen o bod méně získala žákyně téže školy Lucie Krajčiová s prací „Ján Korytár“, v níž vylíčila životní osudy výborného vytrvalostního běžce, a třetí místo obsadila žákyně blovického gymnázia Jana Zábrodská s prací „Biograf života výjimečné dámy“, která se věnovala správkyni kina ve Spáleném Poříčí Marii Pelikánové.

Na dalších místech se umístila Denisa Brandtnerová z Gymnázia a SOŠ Rokycany a Jindřich Rosendrof z Gymnázia Plzeň, Mikulášské nám. 23. Čestné uznání za výjimečné zpracování patří Andree Kotlanové ze ZŠ Masarykova Klatovy. Ještě jednou všem výhercům gratulujeme a všem ostatním, rodinným příslušníkům i pedagogickému doprovodu, velice děkujeme za účast.

Odborná porota přímo během vyhlášení výsledků velmi kladně zhodnotila všechny přihlášené práce, z nichž některé by po dopracování mohly být vydány v regionálních historických periodících. Celý slavnostní program byl zakončen krátkým divadelním představením ředitele neziskové organizace Ledovec Martina Fojtíčka. Letošní ročník historické soutěže SOHI skončil. Těšme se tedy všichni na ten další a přejme si, aby byl stejně úspěšný jako ty dva předchozí.

Obr. 1: Vyhlášení výsledků soutěže SOHI - účastníci soutěže, v pozadí PaedDr. Helena Východská, členka komise. Foto: Marie Fritzová, 7. 6. 2016.

Obr. 2: Vyhlášení výsledků soutěže SOHI - účastníci soutěže, vlevo Mgr. Martin Fojtíček, vpravo Mgr. Marie Fritzová, Ph.D. Foto: Lenka Burianová, 7. 6. 2016.

Mezinárodní odborná konference Militarismus a branné prvky v socialistickém vyučování v době studené války

Naděžda Morávková

Ve dnech 16. - 17. června 2016 pořádala Katedra historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni a její Středisko orální historie SOHI ve spolupráci s odbornou asociací Polsko-Czeskie Towarzystwo Naukowe studentskou vědeckou konferenci na téma *Militarismus a branné prvky v socialistickém vyučování v době studené války*. Konference představila výsledky více než ročního výzkumu studentů i akademických pracovníků katedry a střediska SOHI, ale též výzkum kolegů z univerzity ve Vratislavi a univerzity ve Varšavě. Díky účasti výboru asociace Polsko-Czeskie Towarzystwo Naukowe se studentským výstupům dostalo velmi erudovaného auditoria, z českého i polského akademického prostředí, nejen z řad vyučujících z českých i polských univerzit včetně Karlovy v Praze a Masarykovy v Brně, ale i z řad odborníků Akademie věd České republiky. Jednání probíhalo na půdě Fakulty pedagogické ZČU, ve Veleslavínově ulici v Plzni. Dvoudenní program zahájil a rovněž zaštitil děkan pedagogické fakulty RNDr. Miroslav Randa, Ph.D.

K nejzajímavějším vystoupením bezesporu patřily příspěvky prvního dne. PhDr. Karel Řeháček z KHI přednesl téma *Válečný tělocvik a vojenská příprava mládeže v letech 1914-1918*, jež celý výzkum začlenilo do širšího kontextu dějin vyučování dvacátého století v regionu. Pro studenty zde byla velmi inspirativní špičková erudice v práci s archivním pramenem, kterou rovněž dr. Řeháček jako pracovník Státního oblastního archivu v Plzni studentům dlouhodobě a trpělivě předává. Příspěvek dr. Lucyny Biały z vratislavské univerzity nazvaný *Przysposobienie wojskowe podczas zabawy – na przykładzie działalności „Klubu Pancernych”* představil dobové způsoby využívání televizního média v rámci ideové a branné přípravy ve vyučování a výchově mládeže v Polsku. Vzbudil živou diskusi zejména mezi starší, pamětnickou částí auditoria. Dr. Anna Jabłoński z téže univerzity

navázala na téma příspěvkem *Polskie podręczniki szkolne z zakresu przysposobienia obronnego w latach 1982-1989*. Na závěr bohaté diskuse účastníci konstatovali, že problémy spojené se zařazováním sledovaného tématu do dobových učebnic byly v obou zemích velmi podobné, takřka totožné. Téma dále rozvíjela po přestávce didaktička katedry historie PaedDr. Helena Východská ve svém příspěvku *Třídní boj v socialistických učebnicích dějepisu*. I ona se dočkala značného zájmu v diskusi a komparace učebnic českých a polských. Ze studentských příspěvků zde zdůrazníme zejména vystoupení čerstvých absolventek magisterského studia učitelství dějepisu na FPE ZČU Mgr. Kateřiny Šabatové a Mgr. Aleny Navrátilové. Prvně jmenovaná se zabývala rovněž tematikou učebnic - *Militaristické prvky v textech českých učebnic matematiky*, Mgr. Navrátilová pak branností coby vyučovacím předmětem *Výuka branné výchovy v ČSSR*. Auditorium ocenilo u těchto dvou příspěvků zejména rozsáhlost a pečlivost výzkumu, který zpracování tématu předcházela. Značné pozornosti v rámci diskuse se dostalo i příspěvku *Brannost podle paragrafů* PhDr. Miroslava Breitfeldera, Ph.D. z katedry historie FPE ZČU. Také on zasadil problematiku do kontextu širšího didaktického i odborného výzkumu katedry. Závěry konferenčního jednání a vybrané příspěvky budou publikovány a zprostředkují tak výstupy bádání další odborné veřejnosti.

Za zmínku stojí doplňkový program konference, zejména páteční exkurze do tzv. Atommuzea v Míšově. Muzeum bylo slavnostně otevřeno 17. srpna 2013 a nachází se v někdejším vojenském prostoru Brdy. O jeho vznik několik let usilovala a nyní je provozuje skupina dobrovolných nadšenců sdružených v Nadaci Železné opony. V době studené války zde byly skladovány sovětské jaderné hlavice, které měly být připraveny k odpalu z nedaleké sovětské raketové základny v Rokycanech. Účastníci konference s provozovateli řešili zajímavé invence v oblasti didaktického potenciálu expozice a otázky vzájemné spolupráce.

Konference byla součástí širšího výzkumného programu katedry historie FPE ZČU, který se snaží přispět k problematice dějin vyučování a vývoje vyučovacích médií ve dvacátém století. Kromě práce s archivními materiály badatelé katedry využívají možnosti svého Střediska orální historie a aplikují metody práce s pamětníky. Ty jsou zejména pro mladší období zmíněného badatelského zájmu velmi efektivní.

Pokyny pro autory

Časopis MEMO (Časopis nejen pro orální historii) se zaměřuje zejména na výzkum historie metodou orální historie a aplikace této metody do vyučování dějepisu na základních a středních školách, ale i na výzkum soudobých dějin dalšími historickými, antropologickými či sociologickými metodami. Žádaná jsou témata dějiny totalitních režimů, dějiny druhé světové války v paměti lidí, dějiny každodennosti ve 20. století, problémy menšin, regionální dějiny, dějiny dějepisectví, biografie, ale také novodobá ústní tradice a novodobý folklór ve výzkumu dějin. MEMO je velmi vstřícný a otevřený časopis, vítáme i další související témata, výzkum i aplikace týkající se soudobé historie, výzkumu v archivech apod.

Formální požadavky na text: Články by měly být předloženy v elektronické podobě, v aplikaci Microsoft Word, e-mailem na adresu: mmaja.fritzova@gmail.com, moravkov@khi.zcu.cz. Prosím, použijte pouze základní styl (typ a velikost písma Times New Roman 12, jednoduché řádkování). Poznámky a odkazy uvádějte pod čarou na příslušné stránce, ne v textu, ne za článkem. Měly by být průběžně očíslovány v celém článku.

První citaci uvádějte v plném rozsahu: SMITH, Robert. Historie mléčných výrobků. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010, s. 22. Všechny následující odkazy by měly být uvedeny ve zkrácené formě: SMITH, Robert. Historie mléčných výrobků, s. 22. Použití latinského slova *ibid* nebo českého *tamtéž*, nebo zkratk *Loc. cit.*, *Op. cit.* apod. není povoleno. Je nutné přiložit abecední seznam plně citovaných zdrojů a literatury na konci článku.

Několik příkladů plných citací (téměř všechny uvedené citace jsou fiktivní):

Citace knihy: JUDD, Robin. *Contested Rituals: Circumcision, Kosher Butchering, and Jewish Political Life in Germany*. Ithaca: Cornell University Press, 2007. ISBN 13 9780801445453.

Citace kapitoly v knize nebo příspěvku ve sborníku: HAUG, Karl Erik - ORVIK, Nils. Stormaktsgarantier og kollektiv sikkerhetsgaranti. In: BERG, Roald (ed.) *Selvstending of beskyttet*. Bergen: Fagbokforlaget, 2008. ISBN 978-80-876432-9, s. 23 - 42.

Citace článku v časopisu: NAHODILOVA, Lenka. Communism modernisation and Gender, *Contemporary European History*, vol. 19, no. 1, February 2010, s. 37 - 55.

Citace z deního tisku: KOZA, Jan. První máj, *Plzeňský deník*, 12. března 2006, s. 5.

Citace rozhovoru s pamětníkem: Rozhovor Naděždy MORÁVKOVÉ (odborná asistentka Západočeské univerzity v Plzni) s Kolomanem Gajanem (emeritní profesor Karlovy univerzity v Praze), dne 8. 8. 2010 v Praze. Přepis rozhovoru uložen v archivu SOHI Plzeň, Veleslavínova 42.

Archivní zdroje: Národní archiv Praha. Fond Osobní pozůstalosti. Fol. Josef Macek. *Korespondence 1970 - 1975*. Inv. č. OP 654.

Citace internetového zdroje: BOLD, Richard. The main Saints. [Online] Dostupné z URL: < <http://translate.google.cz/#cs|en|dokument> > [Cit. 2010-09-12].

Přílohy: Obrázky, fotografie, nákresy, tabulky, grafy, grafika, mapy, atd. musí být očíslovány a odkázány poznámkami pod čarou a umístěny za textem se správným číslem a popisem. Zdroj musí být uveden.

Další pokyny: Rozsah studií je omezen na max. 30 stran (54.000 znaků včetně poznámek pod čarou a mezer). Rozsah recenze: max. 1-2 strany. Každý článek by měl mít: název (česky i anglicky), abstrakt (česky i anglicky, max. 10 řádků), klíčová slova (česky i anglicky, v počtu od 3 do 8), informace o autorovi (jméno a příjmení, rok narození, pozice a zaměstnavatel nebo škola, oblast výzkumu, e-mailovou adresu). Články publikované v časopisu MEMO procházejí nezávislým recenzním řízením a musí být schváleny redakční radou. Editoři děkují přispěvatelům za to, že pokud možno respektují výše uvedená doporučení.

Notes for Contributors

MEMO magazine focuses especially on the history of research using oral history and its application in teaching history. Preferred are the themes of modern history, especially history of totalitarian regimes, the history of the Second World War in

memory of people, the history of everyday life in the 20th century, problems of minorities, regional history, history of historiography, biographies, also the modern oral tradition and folklore in the modern history of research. MEMO is a very open and obliging journal, we welcome any other related and interesting topics.

Format and Style: Articles should be submitted electronically, in Microsoft Word, by e-mail to the address mmaja.fritzova@gmail.com, moravkov@khi.zcu.cz. Please use the basic style only. Notes should be footnotes not endnotes. They should be numbered consecutively throughout the article. Citations of references should be made only in the notes and not in the text, first references should be given in full: SMITH, Robert. *History of Diary Products*. Pilsen: University of West Bohemia Press, 2010, pp. 22 - 23. All subsequent references should be given in abbreviated form: SMITH, Robert. *History of Diary Products*, pp. 30 - 32. It is necessary to attach a list of full references at the end of the article. The use of the latin word *ibid*, or abbreviation like *Loc.cit.*, *Op. cit.* etc. is not allowed.

Some Practical Examples for Full References (Almost all examples are fictive.):

The reference to a book: JUDD, Robin. *Contested Rituals: Circumcision, Kosher Butchering, and Jewish Political Life in Germany*. Ithaca: Cornell University Press, 2007. ISBN 13 9780801445453.

The reference to a chapter in a book or to a contribution in collection of papers: HAUG, Karl Erik - ORVIK, Nils. Stormaktsgarantier og kollektiv sikkerhetsgaranti. In: BERG, Roald (ed.) *Selvstending of beskyttet*. Bergen: Fagbokforlaget, 2008. ISBN 978-80-876432-9. 465 p.

The reference to an article in a journal: NAHODILOVA, Lenka. Communism modernisation an Gender, *Contemporary European History*, vol. 19, no. 1, February 2010, pp. 37 - 55.

The reference to an article in a newspaper: COETZEE, Paul. Namibia's liberation struggle, *Die Transvaler*, 12th March 2006, p. 5.

The interview reference: The interview of KOTZEL, Charles (lecture of Charles University in Prague) with BIBIKOVA, Leona (exlecture of University of West Bohemia in Pilsen, living in Pilsen), 22nd October 2008. The transcript is filed in the archives SOHI Pilsen, Veleslavinova 42.

The archives reference: Czech National Archives, Prague, fund: Inheritance, file: Josef Macek, document: Letters to Frantisek Graus 1970 - 1975, catalogue number: OP 456.

The reference to an internet source: BOLD, Richard. The main Saints. [Online] Available from URL:

<<http://translate.google.cz/#cs|en|dokument>> [2010-09-12].

Illustrations: Pictures, photos, sketches, tables, diagrams, graphics, maps etc. Should be numbered consecutively with the footnotes and placed behind the text with correct number and labeled. The source must be given.

Further notes: Scope of article: max. 30 pages. Scope of review: max. 1-2 pages. Every article should have: Title, Abstract (maximum of 10 lines), Keywords (from 3 to 8), Information about Author (name and surname, year of birth, position and address of employer or school, field of research, e-mail address). Notification: The articles submitted to the MEMO must be editorially revised and approved. The editors would be grateful if contributors kept closely to journal's style and format conventions.

CALL FOR PARTNERS

SOHI - The Center for Oral History in Pilsen

The Center for Oral History SOHI was founded within the Department of History, Faculty of Education of University of West Bohemia in Pilsen in 2009. Workplace

focuses mainly on creating a database of interviews with eyewitnesses - a database of oral sources to recent history. SOHI has ambitions to serve as a methodological base for oral history research and joint projects of regional institutions interested in method of oral history and its use in contemporary historiography and to collect and provide the experience of partner institutions in the field of oral history.

Some of SOHI partners:

The Czech Oral History Center COH within the Institute of Contemporary History AS CR, Department of Oral and Contemporary History (Faculty of Humanities, Charles University in Prague), The Czech Association of Oral History, IOHA, Baylor University Institute for Oral History, The Centre for Oral History and Cultural Heritage (University of Southern Mississippi), The Oral History Center (Department of History, University of Zululand, Kwadlangezwa, South Africa), Columbia University - Oral History Research Office and etc.

Some important tasks of SOHI:

collection of narratives of survivors, presentation of contemporary history in the memories of survivors, educational activities, publications, interviews, organization of experts meetings, research and publication of methodological and theoretical texts in the field of oral history, providing consultation and service to researchers and to everyone interested in oral history, monitoring teaching aspects of interviews with eyewitnesses in modern school history, organization workshops and methodological seminars for primary and secondary schools.

Some current SOHI projects:

Using Oral History in the History of Modern Historiography, Oral History at School, Everyday Life under Socialism, The Iron Curtain - Czechoslovak Border in 1948 - 1989, The History of SSM - Socialist Youth Union in Czechoslovakia, Eyewitnesses of the Holocaust, Memories of Totalitarian Prisoners, Czechoslovak Totalitarian Emigrants

The Center SOHI is open to the general cooperation with experts and the public and welcomes those interested in this method. Thank you for your interest in the partnership and contact us.

Contact:

The Center for Oral History SOHI, Department of History, Faculty of Education of University of West Bohemia in Pilsen, Veleslavínova 42, Pilsen, Czech Republic (www.khi.zcu.cz)

Contact person: Nadezda Moravkova

Tel.: +420377636603

Fax: +420377636612

E-mail: sohi@khi.zcu.cz; moravkov@khi.zcu.cz; mmaja.fritzova@gmail.com

SOHI Středisko orální historie při KHI FPE ZČU v Plzni, Veleslavínova 42, Plzeň

Toto číslo bylo vydáno s laskavým přispěním *České asociace orální historie o. s. (COHA)*.